

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه

(پایان نامه ماستری)

محصله: نورجهان " عارفی "

استاد راهنما: دکتور محمد یونس " ابراهیمی "

سال: ۱۳۹۹ هجری شمسی

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه

(پایان نامه ماستری)

محصله: نورجهان " عارفی "

استاد راهنما: دکتور محمد یونس " ابراهیمی "

سال: ۱۴۰۲ هجری شمسی

بسم الله الرحمن الرحيم

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعيات و قانون

د پیاوړتیا د فقه و قانون

بورده ماستري

تصديق نامه

محترمه نورجهان بنت نصير احمد ID: 98-548-SH-MSF محصله دور هفتم فقه و قانون که

رساله ماستري خویش را زیر عنوان: حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه

په روز شنبه تاریخ ۱۴۰۱/۹/۱۳ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به

اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۵ (نمره به عدد) حسن دوین (نمره به حروف) گردید،
موفقیت شان را از الله متعال خواهیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور اصحاب الله او اب	عضو هیات	
۲	سر محقق سید حبیب شاکر	عضو هیات	
۳	دکتور محمد یونس ابراهیمی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

امر بورده ماستري

اهداء

این رساله را به عنوان پایان نامه دوره ماستری ام ، نخست به والدین گرامی ام که همواره با دست دعایشان مرا در بلند ای موفقیت رسانیدند و روشنگری مسیر ظلمت و پرپیچ و خم زنده گی برایم بوده اند ، سپس به تمامی کسانی که در راستای آموزش و پرورش نسل جوان این سرزمین هدفمندانه گام میگذارند و درنهایت به استادان محترم که در پر تو آیین فطرت وظایف خویش را صادقانه انجام میدهند ، بالخصوص استاد رهنمایم جناب دکتور محمد یونس ابراهیمی که در قسمت رسانیدن امانت علمی ، تنویر افکار و دانش فرزندان این سرزمین فعالانه سهم گرفتند، اهداء مینمایم .

سپاسگذاری

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ . اما بعد :

حمد و ثناء خداوندی متعال را بجا می آورم که در تحریر این رساله مرا توفیق بخشید تا چند
صفحه ای را به عنوان تحقیق علمی آغاز و به انجام برسانم. بر بنیاد حدیث پیامبر (صلی الله علیه
وسلم) که ارشاد میفرمایند : « لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ » . ترجمه : کسی شاکر خداوند متعال
بود نمیتواند تا سپاسگذار بنده اش نباشد.

از خانواده محترم به ویژه از والدین گرامی ام تشکر میکنم جهت اینکه در عرصه تعلیم و
تربیت فرزند شان از هیچ نوع سعی و تلاش دریغ ننموده و حمایت کردند.

اظهار سپاس و امتنان دارم از ریاست پوهنتون سلام ، پوهنخی شرعیات ، دیپارتمنت فقه و
قانون بخش ماستری که زمینه تحصیلی بنده را فراهم نمودند ، و از همه اساتید بزرگوار این پوهنتون
که هرکدام در راستای انتقال امانت علمی به فرزندان این سرزمین مسؤلیت های ایمانی و وجدانی
خویش را به بهترین شکل ممکن اداء نموده اند ، و به گونه ویژه از فاضل محترم استاد دکتور محمد
یونس " ابراهیمی" صمیمانه سپاس گزاری می کنم که در نوشتن این رساله با جبین گشاده ، حسن
خلق ، متانت و امانت ، صبر و شکیبایی و سجایای بی نظیر اخلاقی دیگر مرا رهنمایی و کمک
نمود ، از بارگاه الله متعال برایشان توفیق ، شادکامی و تندرستی آرزو می کنم .

نورجهان " عارفی "

خلاصه بحث

تردید نیست که جرم یک پدیده اجتماعی، غیر قابل انکار و در عین حال دارای سابقه بسا طولانی است؛ که بنابر تغییرات و تحولات متعدد در جوامع به اشکال گوناگون رونما گردیده است. طبیعتاً یک سلسله عوامل و علل هایی در بوجود آمدن آن نقش بسزایی داشته است و این عوامل میتوانند عوامل فردی، عوامل فردی روانی، عوامل فردی اکتسابی، عوامل محیطی و اجتماعی، عوامل سیاسی، عوامل فرهنگی، و عوامل اقتصادی باشد؛ که شخص مجرم را در شرایط خاص تحت تأثیر در آورده، و وادار به انجام یک عمل جرمی میسازد.

لیکن در جوامع مختلف بنابر رشد و انکشاف روز افزون علم و پیشرفت چشمگیر تکنالوژی و علوم معاصر، مردم توانسته اند تا ارتباط جرم را با سایر علوم مانند علوم جنایی، حقوق جزا، جزا شناسی، سیاست های جنایی، جرم یابی و غیره در یابند، و از این طریق تا حد امکان به ریشه کن ساختن یا حد اقل محدود نمودن واقعات جرمی در جامعه گامی بردارند؛ و این خود یک عمل ستودنی و شایسته در خصوص مبارزه با جرایم، و وقایه از وقوع بیش از حد این جرایم در جامعه میباشد.

آنچه که قابل یاد آوریست اینست که جرم یک پدیده اجتماعی و دارای ابعاد مختلف میباشد که همواره دستخوش تغییرات و تحولات بوده است. به همین دلیل است که فقهای شریعت اسلامی و قانونگذاران قوانین وضعی آنها را به ملحوظات مختلف تقسیم بندی کرده و برای دفع هر کدام از آن راهکار هایی را پیشکش نموده است.

این راهکار ها به هدف انتظام جوامع ایجاد و دریافت و تشخیص علل و عوامل مختلف وقوع جرایم را در پی دارد، که به این اساس میتوانند مجرم را به شدید تریم مجازات از جنس حدود و تعزیرات مطابق حال و احوال و شرایط شخصی مجرم و چگونگی عمل جرمی محکوم بدارند.

فهرست عناوین

عناوین.....	صفحه
اهداء.....	أ
سپاسگذاری.....	ب
خلاصه بحث.....	ج
مقدمه.....	۱
بیان مسئله :	۱
ضرورت و اهمیت انجام تحقیق :	۲
سوالات تحقیق :	۳
اسباب اختیار موضوع :	۳
اهداف تحقیق :	۴
پیشینه تحقیق :	۴
شیوه تحقیق :	۵
مشکلات بحث :	۶
پلان کاری تحقیق :	۷

فصل اول - مفاهیم مقدماتی جرم

مبحث اول : تعریف جرم.....	۹
مطلب دوم - مفهوم اصطلاحی جرم :	۹
الف - مفهوم فقهی جرم :	۱۰
ب - مفهوم اخلاقی جرم :	۱۱
ج - مفهوم جرم شناسی :	۱۱
د - مفهوم حقوقی جرم :	۱۲
مبحث دوم : رابطه جرم با سایر علوم جنایی	۱۲
مطلب اول - رابطه جرم با حقوق جزا :	۱۳
تفاوت ها بین جرم شناسی و حقوق جزا :	۱۳
مطلب دوم - رابطه جرم با جزا شناسی :	۱۴
مطلب سوم - رابطه جرم با سیاست جنایی :	۱۵
مطلب چهارم - رابطه جرم با جرم یابی :	۱۵
مبحث سوم - تاریخچه و عناصر جرم.....	۱۷
مطلب اول - تاریخچه جرم :	۱۷

الف - جرم قبل از اسلام :	۱۸
ب - جرم در اسلام :	۱۹
ج - جرم در قرون وسطی :	۲۰
د - جرم در زمان حال :	۲۰
مطلب دوم - جرم و جزا در قرآن کریم :	۲۱
مطلب سوم - عناصر تشکیل دهنده جرم :	۲۳

فصل دوم - تصنیف جرایم

تصنیف جرایم.....	۲۵
مبحث اول : جرایم از لحاظ سنگین بودن جزای آن	۲۶
مطلب اول - جرایم حدود :	۲۶
مطلب دوم : جرایم قصاص و دیت :	۲۷
مطلب سوم جرایم تعزیری:	۲۹
مطلب چهارم - اهمیت این تقسیم بندی:	۳۱
مبحث دوم - جرایم به اعتبار قصد مجرم :	۳۳
مطلب اول - جرایم عمدی :	۳۳
مطلب دوم - جرایم غیر عمدی :	۳۳
مطلب سوم - اهمیت این تقسیم بندی :	۳۵
مبحث سوم - جرایم به اعتبار کشف زمان آن :	۳۶
مطلب اول - جرایم مشهود :	۳۶
مطلب دوم - جرایم غیر مشهود :	۳۶
مطلب سوم - اهمیت این تقسیم بندی :	۳۶
مبحث چهارم : جرایم به اعتبار طریقه ارتکاب آن	۳۹
مطلب اول - جرایم ایجابی و جرایم سلبی :	۳۹
مطلب دوم - جرایم موقت و جرایم غیر موقت :	۴۱
مطلب سوم : اهمیت این تقسیم بندی ..	۴۲
مطلب چهارم - جرایم بسیط :	۴۳
مبحث پنجم - جرایم به اعتبار طبیعت جرم :	۴۶
مطلب اول - جرایم ضد اجتماع و جرایم ضد افراد :	۴۶
مطلب دوم - جرایم عادی و سیاسی :	۴۷

فصل سوم - علل وقوع جرم

مبحث اول - عوامل فردی درونی :	۵۲
-------------------------------	----

مطلب اول : عوامل فردی جسمی :	۵۲
جزء الف : رابطه ارث و مجرمیت :	۵۲
جزء ب - عوامل مادر زادی :	۵۳
گفتار اول - عوامل در وقت حمل :	۵۳
گفتار دوم - عوامل در معیاد حاملگی :	۵۴
گفتار سوم - عوامل در وقت تولد :	۵۵
گفتار چهارم - رابطه جنس با مجرمیت :	۵۶
مطلب دوم - عوامل فردی روانی :	۵۶
گفتار اول - عقب مانده گی ذهنی :	۵۶
گفتار دوم - جنون :	۵۸
مطلب سوم - عوامل فردی اکتسابی :	۶۰
مبحث دوم - عوامل محیطی ، اجتماع :	۶۲
مطلب اول - محیط خانواده گی و مسکن :	۶۲
مطلب دوم - نهاد آموزش و پرورش :	۶۶
مطلب سوم - رسانه ها :	۶۷
مبحث سوم : عوامل سیاسی	۷۰
مطلب اول : جایگاه حکومت	۷۱
مطلب دوم - نظارت نهاد های حکومتی :	۷۳
مطلب سوم - مهاجرت ها :	۷۴
مطلب اول - فقر :	۷۷
مطلب دوم - بیکاری و عدم شغل ثابت :	۷۷
الف - نتیجه گیری	۷۹
ب - پیشنهادات	۸۱
ج - فهارس	۸۲
۱ - فهرست آیات قرآن کریم	۸۲
۲ - فهرست احادیث	۸۲
۳ - فهرست اعلام	۸۵
۴ - فهرست منابع و مآخذ	۸۶
Abstract	۹۴

مقدمه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ ، وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ أَنْفُسِنَا ، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ مِنْ يَضِلُّ ، فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ }^۱ ترجمه : ای مومنان! از الله متعال چنانکه سزاوار اوست بترسید و نمی رید مگر درحالیکه مسلمان باشید .

جرم یک پدیده اجتماعی بوده که همواره در طول تاریخ بشر وجود داشته است . بعد از شکل گیری جوامع و اجتماعات بشری ، قدرت های حاکم به منظور تضمین ارزش های مشترک و برای پاسداری از نظم و ادامه حیات خود، قواعدی در قالب قانون وضع کردند . باید گفت که وضع قانون همواره با جاذبه ها و دافعه های فراوانی همراه بوده است ؛ بدین معنا که گروهی منافع خود را در رعایت قانون و گروهی در نقض آن می بینند که به نقض این قواعد جرم گفته میشود . وقوع جرم دارای فرآیندی است که عوامل و انگیزه های مختلفی در تکمیل و از قوه به فعل درآوردن عملی آن نقش دارند ؛ آنچنان که می توان گفت که به تعداد جرایم ، انگیزه وداعی وجود دارد . دربحق عوامل موثر بروقوع جرم نیز باید گفت غالباً مجموعه ای از عوامل دست به دست هم می دهند و منجر به وقوع جرم می شوند که شخصیت و وضعیت روانی ، محیط واجتماع فرد ، وضعیت جسمانی و.... را خدشه دار مینمایند .

از اینکه جرم عملی است که از انسان در جامعه سر میزند و چون نمیتوان از تاثیر متقابل انسان و جامعه در یک دیگر شان اغماض کرد ، پس برای اتخاذ سیاست جزایی دقیق و صحیح در کشور ما به عوامل و علت های ارتکاب جرایم توجه کرد وبارفع علت جرم زائی و ارتقای عوامل باز دارنده ، جامعه ما را وقایه کرد و اگر از بروز جرایم نتوان صد فیصد مصئون ساخت حد اقل حدود جرایم را پایین آورد .

بیان مسئله :

جرم یک پدیده اجتماعی است ، نباید پدیده غیر عادی اجتماعی تلقی گردد . جرایم دراکثرجوامع ویا تقریباً در کلیه جوامع دیده می شود ، جرم در گذشته های دور نیز وجود داشته و به اشکال مختلف انجام می گردید . دست خوش تحولات وتغییرات زیادی بوجود آمد بدین منظور، شکل انجام جرایم در زمانهای متفاوت ودرجوامع مختلف تغییر نموده است.

^۱ القرآن کریم ، سوره ال عمران ، آیه ۱۰۲ .

جرم دارای ابعاد متفاوتی است . و عوامل متعددی میتواند در پیدایش آن نقش داشته باشد. نباید علل آن را در امر استثنایی جستجو کرد بلکه برعکس این علت درجریان کلی فرهنگ های هر جامعه وجود دارد.

از آنجایی که ارتکاب جرایم و ارتباط آن با بنیاد های جامعه و تشکیلات کلی اجتماعی امر دایمی است. و در نتیجه نمیتوان ارتکاب جرم را به طور مجرد و منفصل از سایر عوامل اجتماعی بررسی نمود . بلکه باید آن را در مجموعه از تمام عوامل اقتصادی ، سیاسی ، فرهنگی و اجتماعی چه از نظر زمانی و چه از نظر مکانی مطالبه نمود.

ضرورت و اهمیت انجام تحقیق :

باید صادقانه اعتراف کنیم افزایش جرایم در یک جامعه جز فرهنگ شده است . بدین منظور نیاز است تا این پدیده شوم را ریشکن ساخته و راه جلوگیری از افزایش را شناسایی نمایم . امروز اغلب جرایم ها با برنامه ریزی دقیق و با بهره ورزی از امکانات فنی پیشرفته انجام می شود و مجرم از آخرین تکنالوژی موجود در جهت کار خود سود می برند . بهمین لحاظ مقابله و برخورد با مجرم نیز متناسب با اقدامات مجرم متحول گردیده و بصورتی علمی و حساب شده درآمد است .

جامعه بر فرد و محیط جرم زا ، جرایم را به گونه عام دامن گیر زنده گی اجتماعی شهروندان جامعه کرده که بروز و وقوع آن نیز زیادتیر می باشد . چون مسیر تحقیق تنها بررسی عوامل جرم قرار دارد ، بنابراین ایجاب می کند که در پیوند به ضرورت و اهمیت تحقیق این گونه از جرم نکاتی روشن ساخته شود ، درمان عوامل جرایم در واقع پیدا کردن راه های است که لااقل بتواند این پدیده زشت را کاهش داد تا شهروندان مصون باشند و در آرامش بسر ببرند. خطری که از ناحیه جرایم متوجه اجتماع می شوند زیانبار تر از هر چیز دیگری میباشد زیرا جرم از کتگوری جرایم اتفاقی نبوده و بایک برنامه ریزی ویژه راه اندازی می شود مجرمین اشخاص زیرک محتاط و خونسردی اند که با نقشه از قبل طرح شده برای بدست بازیدن به ارتکاب جرم آماده میشوند .

بنابراین شناخت ماهیت جرم و دریافت علت آن از اهمیت ویژه برخوردار است ، افرادی که از وقوع جرم زیانمند می شوند همه افراد جامعه اند و در این میان فرق میان ثروتمند و بی ثروت نیست. بی توجهی به علل و عوامل جرم و طریق از بین بردن آن خطر های زیادی را برای جامعه در پی دارد ، زیرا مجرم ممکن است در مراحل بعدی جرایم پیش رفته چون : قتل ، زنا ، اختطاف های مسلحانه ، رهزنی و همکاری با گروه های تلهکار و جرایم سازمان یافته دست بزند ، پس

دریافت علل اینگونه جرایم و کوشش مسولین امور در جهت از بین بردن آنها جامعه را از خطر جرایم مصئون میدارد.

سوالات تحقیق :

دربری از مواقع سوالاتی پیرامون موضوع مشخص مطرح میگردد که حل آن ایجاب می نماید تا تحقیق به ارتباط آن صورت گیرد . سوالاتی که پیرامون این تحقیق مطرح گردیده قرار ذیل است :

سوال اصلی : حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه چیست؟

سوالات فرعی :

۱- دیدگاه شریعت پیرامون حقیقت جرم چه بوده؟ و کدام عوامل در وقوع جرم موثر می باشد؟

۲- مفهوم جرم چیست ؟

۳- انواع جرایم کدام ها میباشد ؟

۴ - چطور می توان آمار جرم و جنایت را کاهش بخشید ؟

۵ - علت وقوع جرم در جامعه از دیدگاه شریعت اسلامی چی میباشد ؟

و سایر پرسش های دیگر در زمینه وجود دارد ، که در این تحقیق به آن گونه مستند و مستدل جوابات ارایه گردیده ، که با مطالعه این رساله جوابات قانع کننده را بدست خواهید آورد.

اسباب اختیار موضوع :

انجام دادن هر کاری اسباب و دلایل بخصوص خود را دارد ، انتخاب موضوع این رساله نیز برخی از اسباب و دلایل دارد که قرار ذیل هریک را برخواهیم شمرد :

۱ - از آنجاییکه رشد و انکشاف ارزش های دینی ، فرهنگی و اجتماعی زندگی انسان ها یکی از مهمترین وظایف مسلمانها میباشد ، هر فرد مسلمان و هر نهاد دولتی و غیر دولتی که در راستای تحقق هدف فوق تلاش میورزد ، در حقیقت ادای مسؤلیت نموده زمینه را بر ارائه خدمات قانونمندی و انتظامی برای جامعه مساعد ساخته است .

۲ - کشوری چون افغانستان که نیم قرن با جنگ های خانمان سوز دست و پنجه نرم میکند ، که در نتیجه آن بیشترین زمینه را برای ایجاد جرم فراهم میکند . به دلیل اثرات ناگوار جنگ باعث

افزایش جرم می‌گردد به این ملحوظ جامعه ما نیازمند است تا از جرم ، انواع آن و علل وقوع آن آگاهی حاصل نماید .

۳ - از سوی دیگر جامعه نیازمند ایجاد برخی از سیاست های سنجیده شده جهت کاهش جرایم است ، که این نیاز میتواند در تحقیق بررسی علل و عوامل جرم را دفع گردد . بناءً اهمیت این موضوع و نیاز های مردم جامعه مقتضی آنست که روی این موضوع بیشتر تمرکز صورت گیرد و همین نیاز مرا نیز واداشت تا در مورد تحقیق لازم را انجام دهم و به نتیجه مطلوب برسم .

اهداف تحقیق :

طوری‌که فوقاً به آن اشاره نمودیم ، هر امری بر علاوه اسباب و دلایل که دارد ، اهداف مشخص را نیز دنبال می کند . هدف از ترتیب و ارایه این رساله عبارت از :

- کسب رضامندی الله متعال در اطاعت از اوامر و اجتناب از نواهی وی .
- تأمین عدالت و تطبیق احکام خداوندی و احکام قوانین وضعی در زندگی بشری .
- کسب آگاهی خودی در رابطه به این موضوع و رسیدن به نتایج مطلوب و بالاخره نجات خود و نجات جامعه خود از بد بختی و ظلمت .
- با شناخت علل وقوع جرم ، عوامل ایجاد کننده جرم ، اسباب جرم ، و نیز حذف کردن و برطرف ساختن علل ، شرایط ، اوضاع و احوالی که در واقع زمینه ساز وقوع جرم اند ، مبارزه صورت گیرد .
- مکلفیت هر محصل مبنی بر اینکه بعد از ختم هر دوره تحصیلی بخصوص در دوره ماستری تحقیقی را انجام دهد. که نیاز مبرم اجتماعی باشد، بناءً موضوع حاضر را انتخاب نمودم تا بالای آن تحقیق نمایم .

پیشینه تحقیق :

پیرامون حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه به شکل عام در کتب حقوقی، و فقهاء و اصولیین گذشته به شکل پراکنده و همچنان به طور خاص در مورد کتابهای زیادی نوشته شده است که برخی تلاش هایی صورت گرفته ذیلاً قابل ذکر می باشند .

- التشریع الجنایی الاسلامی مقارناً بالقانون الوضعی ، از عبدالقادر عوده ، که توسط حسن فرهودی نیا بنام جرم و ارکان آن ترجمه شده است ، ناشر : انتشارات خیبر .

- فقه عقوبات تالیف : پوهنمل مفتی محمد ولی حنیف ، ناشر : انتشارات نویسا کابل .
- الفقه الاسلامی و ادلته تالیف : وهبة الزحیلی ، ناشر : پاکستان مکتبة الرشیدی .
- جرایم و حدود از نظر شریعت اسلام وقانون تالیف : المستشار احمد موافی ، ناشر : انتشارات قضاء ، ارکان ستره محکمه ، سال ۱۳۷۰ هجری .
- جرم شناسی تالیف : روح الله اکبری ، ناشر : انتشارات واژه ، سال ۱۳۹۷ هجری .
- حقوق جزای اختصاصی اسلام تالیف : پوهندوی داد محمد نذیر ، ناشر : انتشارات حامد ، رسالت کابل .

ولی باید گفت که بنده با کمال سعی و تلاش که کردم کتابی را نیافتم که به صورت کلی و همه جانبه این موضوع را تحت بررسی قرار داده باشد ، یا اگر چنین کتابی هم موجود باشد به زبان های دیگر بوده و عمدتاً محصلین ، محققین و مباحثین ما نمیتوانند به ساده گی از آن استفاده نمایند ، لذا خواستم این موضوع را به زبان رسمی کشور مان به گونه فراگیر و همه جانبه مورد تحقیق قرار و هم تا باشد که جوابگوی نیاز های جامعه مان باشد .

شیوه تحقیق :

- در امر تحقیق این رساله از شیوه های تحلیلی و توصیفی استفاده گردیده است .
- اولاً شرح جرم و سایر موارد مربوط به جرم شناسی طبق کتابهای فقه اسلامی .
- در استناد موضوعات حتی الامکان کوشش صورت گرفته تا از مصادر اولی و اصلی وبا همان امهات المصادر با در نظر داشت مسایل فقهی و حقوقی استفاده صورت گیرد .
- آیات قرآن کریم از کتبه الشامله گرفته شده است و در ترجمه آیات قرآن کریم تلاش صورت گرفته تا از ترجمه جدولی عبدالله خاموش هروی و ترجمه فتح الرحمن شاه ولی الله دهلوی استفاده شود .
- در تحریر احادیث و ترجمه بیشتر تلاش بر این شده است که احادیث از مراجع معتبر و اصلی آن که همانا کتب صحاح و سنن اند ، اخذ گردد .
- همچنان معرفی اعلام در مراجع پاورقی صورت گرفته و در اخیر رساله و فهرست اعلام گنجانیده شده است .
- ذکر منابع به شکل پاورقی می باشد قسمی که در ابتدا اسم آغاز می شود. اما در ذکر منابع در اخیر بحث اول از تخلص آغاز می شود .

- اسلوب روش تحقیق که درپلان تحقیق ذکر است مراعات گردیده در قالب فصل، مبحث و مطلب- گفتار گنجانیده شده است .
- مطالب که دراین رساله گنجانیده شده از منابع اصلی و معتبر به شکل دقیق اخذ گردیده و هر مطلب ارایه شده به مولف آن نسبت داده شده است.
- در بکارگیری علامات ترقیم نیز سعی وتلاش گردیده که هرکدام به گونه درست و مناسب استفاده شود .

مشکلات بحث :

در مورد حقیقت جرم و علل وقوع آن درجامعه باید یاد آوری شد که جرم دامنه گسترده ای دارد که از زمانه های گذشته وجود داشته و ادامه دارد . واز سوی هم جرم انواع واقسام متنوع داشته و منابع جرم در هرزمان به گونه های جدید ظاهر میگردد . و همچنان شیوه و روش معین ندارد . که این امر سبب شده است تا مشکلات جدی و قابل ملاحظه در امر جرم بین اجتماعات بشری بروز نموده و سبب چالش ها میگردد . تردید نیست که در رأستای انجام هر عملی یک سلسله مشکلات و بنبست های وجود دارد از آن جمله میتوان گفت که در قسمت تالیف و تصنیف رساله ها ، کتب علمی ، مقالات و غیره آثار علمی با در نظر داشت اوضاع و شرایط فعلی در ظروف زمان و مکان، مشکلات وجود داشته و نیز بنده به گونه ویژه در ترتیب همین رساله موجود ، به مشکلات چون : کمبود منابع در قسمت های از رساله ، نبود منابع به زبان فارسی و دری عدم دسترسی کامل به بعضی از منابع فزیکی و الکترونیکی و بالخصوص عدم استفاده از حق درس و تحصیل و ترتیب رساله در شرایط کنونی افغانستان ، بر خورد نمودم که هر کدام از این مشکلات به نوبه خود در جمع آوری ، تهیه و ترتیب این موضوع از خود تأثیراتی منفی برجای گذاشته و باعث ایجاد نواقص در آن گردیده است . با درنظر داشت آنچه آمدم مشکلات فراه راه تحقیق پیرامون جرم وجود داشته که درمطالب پیشرو ملاحظه خواهید گردید.

این تحقیق بر علاوه حقیقت جرم چیست ؟ به علل و عوامل آن بحث صورت گرفته تا اتباع ما در اثر مطالعه سطح آگاهی شان بالا رفته و همچنان علل جرم را تنها یک مورد خاص نبوده بلکه عوامل جداگانه در هر عرصه های اجتماعی ، سیاسی ، محیطیموجود بوده مشکلات جامعه را حل گردد من حیث یک رساله تکمیل شده میباشد.

پلان کاری تحقیق :

در این پژوهش نگاهی مختصر روی موضوع حقیقت جرم در شریعت اسلامی و علل وقوع آن در جامعه مبذول داشتیم ، که شامل مقدمه ، سه فصل و خاتمه به ترتیب ذیل می باشد :

در مقدمه بیان مسأله ، ضرورت و اهمیت انجام تحقیق ، سوالات تحقیق ، اسباب اختیار موضوع ، اهداف تحقیق ، پیشینه تحقیق ، شیوه تحقیق ، مشکلات بحث و پلان کاری به گونه مفصل تذکر داده شده است .

در فصل اول به بیان مفاهیم مقدماتی جرم ، طی سه مبحث پرداخته شده است ؛ در مبحث اول آن تعریف جرم ، در مبحث دوم آن رابطه جرم با سایر علوم ، و در مبحث سوم آن ماهیت جرم بحث گردیده که همه این مباحث دارای مطالب متعدد می باشد .

فصل دوم آن به بیان تصنیف جرم طی پنج مبحث به ترتیب ذیل نگاشته شده است : در مبحث اول آن تقسیم جرایم از لحاظ سنگین بودن جرم و جزای آن ، در مبحث دوم تقسیم جرایم به اعتبار قصد مجرم ، در مبحث سوم تقسیم جرایم به اعتبار کشف زمان ، در مبحث چهارم تقسیم جرایم به طریقه ارتکاب آن و در مبحث پنجم تقسیم جرایم به اعتبار طبیعت جرم ، توضیح داده شده است ، و هرکدام از مباحث مذکور دارای مطالب متنوع است .

به همین ترتیب فصل سوم بیانگر علت وقوع جرم از دیدگاه شریعت اسلامی است که به صورت ذیل طی چهار مبحث ترتیب گردیده است : در مبحث اول عوامل فردی درونی ، در مبحث دوم عوامل خانوادگی ، محیطی و اجتماعی ، و در مبحث سوم عوامل سیاسی و در مبحث چهارم عوامل اقتصادی تذکر داده شده است ؛ و هرکدام از این مباحث دارای مطالب متعدد و مختلف می باشد .

و در اخیر با ذکر نتیجه گیری ، پیشنهادات و فهارس از جمله فهرست آیات ، فهرست احادیث ، فهرست اعلام و فهرست منابع این رساله خاتمه می یابد .

فصل اول – مفاهیم مقدماتی جرم

مبحث اول : تعریف جرم

مطلب اول : مفهوم لغوی جرم

مطلب دوم : مفهوم اصطلاحی جرم

مبحث دوم : رابطه جرم با سایر علوم جنایی

مطلب اول : رابطه جرم با حقوق جزا

مطلب دوم : رابطه جرم با جزا شناسی

مطلب سوم : رابطه جرم با سیاست جنایی

مطلب چهارم : رابطه جرم با جرم یابی

مبحث سوم : ماهیت جرم

مطلب اول : تاریخچه جرم

مطلب دوم : جرم در قرآن کریم

مطلب سوم : عناصر جرم

مبحث اول : تعریف جرم

مطلب اول : مفهوم لغوی جرم :

جرم در لغت از کلمه جَرَم گرفته شده به معنای گناه ، تعدی ، خطاء و عصیان آمده است . همچنان جرم به معنای قطع کردن ، چیدن میوه از درخت ، حمل کردن ، کسب کردن ، ارتکاب گناه ، و وادار کردن به کاری ناپسند به کار رفته است ^۲ . و جمع آن اجرام ، جروم و جرایم است . بنابر آن جرم در معنای لغوی دارای محدوده وسیعی است که هم شامل کار ناپسند میشود و هم شامل گناه .

(جریمه) در زبان فارسی ، جریمه برابر نقدی است ولی در عربی به (جریمه) معادل لغوی (جرم) است و برابر با جزای نقد ، در عربی (غرامت) است باب افعال (جرم) یعنی گناه کردن چنانچه گویند (اجریم) یعنی گناه کرد . فاعل آن (المجرم) گناهکار وجدا شده از حق به سوی باطل ، راغب ^۳ در مفردات میگوید : (اصل جرم به فتح اول (جیم) به معنای قطع ثمره از درخت است) به تعبیر امروزی ، چیدن و کندن میوه به صورت نارس و کال است . و این واژه برای اکتساب هر کار ناپسند و زشت استعاره گرفته شده است ^۴ .

مطلب دوم – مفهوم اصطلاحی جرم :

تعریف جرم بر حسب نظر دانشمندان و بر اساس رشته هایی که جرم را مورد مطالعه قرار میدهند متنوع و متفاوت است . بسی مشکل است تا از میان انبوه این تعاریف تعریفی را انتخاب کرد که جامع مفرد و مانع اغیار باشد ؛ حتی در حقوق جزایی هم حقوق دانان بر سر تعریف نهایی جرم توافق ندارند و در نهایت علی رغم ارایه نظریات خویش ، تسلیم تعریف قانونی جرم میشوند . از آنجایی که تعاریف متفاوت از جرم در تبیین اهداف این تحقیق نقش اساسی ایفاء میکنند ، ناگزیر باید به برخی از آنها اشاره کرد :

^۲ - ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، جلد ۱ ، صفحه ۱۱۹ ، بیروت ، دار صادر ، چاپ سوم ، سال ۱۴۱۴ ق .

^۳ حسین بن محمد معروف به « راغب اصفهانی » زاده شده قرن ۴ قمری میباشد ، از مهم ترین آثار و کتاب ارزش مند وی « مفردات الفاظ القرآن » است ، وی در قرن ۵ وفات نموده که مشهور به ادیب ، مفسر ، محدث و فقیه است .
^۴ ، اصفهانی ، راغب ، مفردات الفاظ القرآن ، تحقیق : صفوان عدنان داودی ، دمشق در القلم بیروت : الدراسامیه چاپ اول ۱۴۱۶ ه ق ۱۹۹۶ م ص ۱۹۲ .

الف - مفهوم فقهی جرم :

مفهوم فقهی جرم : در تعریف جرم ، فقیهان اتفاق نظر ندارند و تعاریف مختلفی از آن ارائه داده اند :

۱ - برخی جرم را به ارتکاب فعل حرام و ترک واجب الهی تعریف کرده اند .^۵

۲ - ماوردی^۶ میگوید : «جرم در شریعت اسلام ، عبارت است از محظورات شرعی که خداوند برای آن عقاب حدی یا تعزیری ، در نظر گرفته است»^۷. محظورات شرعی یا از طریق انجام عملی که از آن نهی شده است تحقق میپذیرد و یا از طریق ترک عملی که انجام آن امر شده است . توصیف محظورات به صفت شرعی اشاره به این نکته است که جرم باید از ناحیهی شارع معین شود . بنابراین از دید «ماوردی» جرم انجام حرام یا ترک واجبی است که انجام یا ترک آن دارای مجازات است ، به عبارت دیگر ، جرم فعل یا ترک فعلی است که شریعت آن را تحریم و برای آن مجازات تعیین کرده است .^۸

۳ - عده ای از فقیهان ، تعریف جرم را بسیط داده اند و ارتکاب هر عملی ممنوعی را جرم دانسته اند ، خواه منع آن از ناحیه شارع باشد یا از سوی حاکم اسلامی^۹. چنانچه در گزارش کنفرانس اجرای حقوق کیفر اسلامی ، در عربستان نیز شبیه همین معنا اختیار شده است : « جرم : مخالفت اوامر و نواهی کتاب و سنت ، یا ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بیانجامد ، هر جرمی را کیفری است که شارع به آن تصریح کرده باشد و یا اختیار آن را به ولی یا قاضی سپرده باشد » .^{۱۰}

^۵ سید علی اکبر قرشی ، قاموس القرآن ، تهران دارالکتب الاسلامیه ج ۱ و ۲ ص ۲۸.

^۶ ابوالحسن ماوردی بن محمد ۳۶۴ ق ، ۹۷۴ م در بصره متولد و در سال ۴۵۰ ق ، ۱۰۵۸ م وفات نموده آثار مهم وی الاحکام السلطانیه ، ادب الدنيا و الدين ، أعلام النبوة است . اساتید وی حسن بن علی بن محمد جبلی ، محمد بن عدی بن زُحر و جعفر بن محمد بن فضل بغدادی میباشد .

^۷ ماوردی ، ابی الحسن علی بن محمد بن حبیب البصری ، الاحکام السلطانیه ، جلد ۱ ، ص ۲۵۷ ، طبع ۲ ، ناشر : شركة مكتبة و مطبعة مصطفى البانی الحلبي ، سال ۱۳۸۶ ق - ۱۹۶۶ م .

^۸ عبدالقادر عوده ، حقوق جنایی اسلام بر اساس مذاهب پنجگانه (باتعلیقات مرحوم سید اسماعیل صدر) ترجمه: اکبر غفوری ، مشهد بنیاد پژوهشهای اسلامی ، چاپ دوم ، ۱۳۷۹ ، ج ۱ ص ۹۱ .

^۹ سید عبدالکریم موسوی اردبیلی ، فقه الحدود والتعزیرات ، ص ۷۶ .

^{۱۰} ابوالقاسم گرجی ، "گزارش علمی کنفرانس اجرای حقوق کیفر اسلام و اثر آن در مبارزه با جرایم" نشریه موسسه حقوق تطبیقی ، شماره ۲ ، سال ۱۳۵۵ ، ص ۱۲۶ .

ب - مفهوم اخلاقی جرم :

بدون شک جرایم از بدترین اعمال ضد بشری و ضد اخلاق اجتماعی بوده که عمدتاً در مغایرت با مقاصد شرعی و در مخالفت با فطرت انسانی میباشد ، که به صورت کلی دو جنبه دارد : یکی اینکه نظم اخلاقی را در جامعه مختل میسازد ، در این صورت میتوان ادعا کرد که جرم تلقی نمودن رفتار های مجرمانه به دلیل مغایرت آنها با آرمان های اخلاقی نیست ؛ بلکه فقط برای حمایت از نظم عمومی جرم انگاری شده است . و دوم اینکه عمل ارتكابی برخاسته از اخلاق ناشایست شخص مجرم میباشد .

علماء و طرفداران مکتب عدالت مطلقه را "هر فعل مغایر اخلاق و عدالت " تعریف کرده اند از دید امانوئل کانت ^{۱۱} (فیلسوف آلمانی که از پایه گذاران مکتب عدالت مطلقه به شمار میرود) جرم وبزه پدیده است زیان بخش و مجرم کسی است که دستور های اخلاقی را زیر پا میگذارد و در نتیجه ، نظم اخلاقی جامعه را دچار آشفتگی و نابسامانی میسازد ، ^{۱۲} پیروان این مکتب از اجرای مجازات را در مورد مجرم ، عین صواب میدانند ، زیرا او گناه کرده و سزا وار عقاب است و معتقدند که عدالت و اخلاق ، ایجاب میکند که به مجرم کیفر داده شود . لذا اگر فایده های نیز برای جامعه متصور نباشد ، اجرای آن به لحاظ تجاوز به حریم اخلاق و عدالت ضرورت است .^{۱۳}

ج - مفهوم جرم شناسی :

در جرم شناسی علی الاصول جرم به تمام اعمال ضد اجتماعی با تنشهایی که جامعه را دستخوش آسیب میکند خواه موجب آن ها علت های روانی باشد یا اجتماعی ، اطلاق میگردد . برخی از دانشمندان جرم شناسی ، جرم را به فعل یا ترک فعل زیان آوری فردی یا گروهی و اعمال ضد اجتماعی و هر رفتار و حالتی که محل نظم اجتماعی و مغایر شون انسانی باشد تعریف کرده اند هر چند قوانین جزایی معترض آن باشند ،^{۱۴} بنابر این توجه به تعریف فوق به انحرافات نیز جرم اطلاق میشود .

^{۱۱} « ایمانوئل کانت » پس از ارسطو بزرگترین فیلسوف غربی به شمار می رود ، وی در سال ۱۷۲۴ در کونیگسبرگ آلمان متولد شد. بزرگترین آثار وی بنام های « نقد عقل محض » ، « نقد عقلی عملی » ، « نقد قوه حکم » البته او آثار دیگری نیز در طول عمرش نوشت که مجموع آنها به ۲۷ جلد می رسید ، کانت در ۱۸۰۴ میلادی درگذشت.

^{۱۲} -سید عبدالکریم موسوی اردبیلی ، فقه الحدود و التعزیرات ، ناشر : مؤسسة النشر لجامع المفید رحمة الله ، مکان چاپ : قم ، سال چاپ : ۱۴۲۷ قمری ، چاپ دوم ، ج ۱ ، ص ۷۶ .

^{۱۳} - ابو القاسم گرگی گزارش علمی کنفرانس جزای حقوق و کیفر اسلام و اثر آن در مبارزه با جرایم ، نشریه موسسه حقوق تطبیقی شماره ۲ سال ۱۳۵۵ .

^{۱۴} - کینیا ، مهدی ، مبانی جرم شناسی تهران ، دانشگاه تهران موسسه انتشارات چاپ هشتم ۱۳۸۵ ج ۱ ص ۱۸۸ .

د - مفهوم حقوقی جرم :

علمای حقوق جزا هر یک جرم را به گونه تعریف کرده اند ، هر یک از این تعاریف ، اغلب از گرایشهای نظری مکتب های خاصی بیان شده است برای نمونه مکتب عدالت مطلق ، جرم را هر فعل مغایر اخلاق و عدالت تعریف کرده است . یا بنا به تعریف گارو فالو یکی از بنیانگذار دانش جرم شناسی، جرم عبارتست از تعرض به احساس اخلاقی بشر یعنی جریحه دار کردن آن بخش از حس اخلاقی که احساسات بنیادی نوع خواهانه یعنی شفقت و درستی را شامل می شود^{۱۵}.

عده از حقوق دانان معتقدند که نقض قانون هر کشوری که در اثر عمل خارجی در صورتی که انجام وظیفه یا اعمال حق آن را تجویز نکند و مستوجب مجازات هم باشد جرم نامیده میشود^{۱۶} . بعضی دیگر هر فعل یا ترک فعلی را که نظم ، صلح و آرامش اجتماعی را مختل سازد و قانون نیز برای آن مجازاتی تعیین کرده ، باشد جرم می دانند . برخی با حذف بعضی قیده ها ، آن را با عبارت کوتاه ترین تعریف کرده و گفته اند که جرم عبارت است از هر فعلی که قانون آن را ممنوع اعلام کرده و فاعل اش مستحق مجازات دانسته است ؛ یعنی در واقع جرم یا جنایت عبارت از زیر پا گذاشتن قوانین جزایی . نکته قابل توجه این است که نه تنها جرم بودن یک عمل از نظر یک دولت در دوره های متفاوت فرق می کند بلکه تعریف جرم در کشورها و دولت های مختلف نیز متفاوت است^{۱۷}.

مبحث دوم : رابطه جرم با سایر علوم جنایی

جرم شناسی با تمام علمی که موضوع آنها با جرم و مجرمیت است ، رابطه دارد، که از مهمترین آنها میتوان از حقوق جزا ، جزا شناسی یا علم اداره زندان ، جرم یابی و سیاست جنایی نام

^{۱۵} - دورکیم ، قواعد روش جامعه شناسی ، ص ۴۴ ، مترجم : علی محمد ، ناشر : انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ، سال ۱۳۴۳ هجری .

^{۱۶} - نبوی ، محمد هادی ، علل و عوامل روانی جرم از منظر قرآن کریم ، ص ۱۲ ، سال ۱۳۹۱ ، ناشر : پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ، پرتال جامع علوم انسانی .

^{۱۷} - دانش ، حفیظ الله ، حقوق جزای عمومی ، چاپ پنجم ، کابل ، انتشارات : سیرت سال ، ۱۳۹۶ ، ص ۵۰ .

برد و هر کدام از جهات مختلف با جرم شناسی مرتبط است ، در ذیل ، این ارتباطات به اختصار به بحث و بررسی گرفته میشود ؛ جهت توضیحات بیشتر این مبحث مشتمل چهار مطلب میباشد .

مطلب اول - رابطه جرم با حقوق جزا :

درمورد این دو رشته از علوم جنایی ، میان اندیشمندان حقوق ، اختلاف نظر وجود دارد . عده براین باورند که علم جرم شناسی یک بخش از حقوق جزاست که پیش از شناسایی علل و عوامل ارتکاب جرم و روش های مقابله با آن را باید به قانونگذاری درمورد جرایم بپردازیم . درمقابل طرفداران تفکیک حقوقی معتقدند که جرم شناسی و حقوق جزا دو رشته کاملاً جدا و متمایز از همدیگر که صرفاً دربررسی پدیده مجرمانه باهم موضوع مشترک دارند . درعین حال تفاوت ها تعاملات این دو رشته علمی در بررسی این موضوع وجود دارد که این تعاملات و تفاوت ها ذیل به بحث گرفته میشود .^{۱۸}

تفاوت ها بین جرم شناسی و حقوق جزا :

۱ - تفاوت در روش مطالعه و بررسی : از نظر حقوق جزا ، پدیده مجرمانه یک امر اعتباری است ؛ یعنی برای افراد تعیین تکلیف کرده و باید ها و نباید ها را نیز مشخص می کند ، درحالی که نظام توصیفی است که جرم به عنوان واقعیت عینی جامعه با روش تجربی مورد تحلیل و ارزیابی قرار می دهد تا علت وقوع ارتکاب جرایم آگاهی یافته و روش های درست مقابله با آن کشف کند . درمورد مجرم نیز جرم شناسی مجرمان را قربانیان شرایط بد اجتماعی ، جسمانی یا روانی می داند و جامعه را درمجرم شدن افراد شریک و مقصر می شمارد . ازاین لحاظ مجرم رابه مثابه بیماری می داند که باید به فکر اصلاح و درمان او بود . از نظر حقوق جزا اما مجرم شخصی است که اوامر قانونگذاری را نادیده گرفته و نظم و امنیت اجتماعی را برهم می زند و سزاوار مجازات است و نباید براو رحم شود .^{۱۹}

۲ - تفاوت در قلمرو : از نظر قلمرو ، حقوق جزا تنها اموری را جرم می داند که درقانون ممنوع اعلام شده و قانونگذار برای آن مجازات تعیین کرده باشد . اما از نظر جرم شناسی هر عمل مضر به منافع اجتماعی و مخالف با هنجارها و اخلاق حسنه جامعه ، جرم شمرده می شود ، چه

^{۱۸} - اکبری ، روح الله ، جرم شناسی ، انتشارات : واژه ، ص ۲۶ .

^{۱۹} - زراعت ، دکتور عباس ، حقوق جزای عمومی ، ج ۱ ، چاپ سوم ، نشر : ققنوس ، تهران ، سال ۱۳۸۶ هجری ، ص ۳۱ .

در قانون جرم باشد یا نباشد؛ مانند خودکشی، سقط جنین^{۲۰}، گدایی، ولگردی..... که در بسیاری از کشورها از نظر قانون جرم نیست ولی از نظر جرم شناسی جرم است و باید از نظر علمی مورد بررسی قرار گیرند تا ریشه های ارتکاب آنها کشف شود و روش های مبارزه با آنها به دست آید^{۲۱}.

۳ - تفاوت در دخالت و عدم دخالت در حالت خطرناک: از نظر قانون جزا، تا زمانی که یک شخص قصد و نیت مجرمانه خود را تبدیل به عمل نکرده باشد و مرتکب عنصر مادی جرم نشده باشد، هیچ کس اجازه تعقیب جزایی و مجازات او را ندارد. قصد و نیت هر چند مجرمانه باشد، از نظر حقوق جزا جرم شناخته نمی شود و قابل تعقیب و مجازات نیست. با این حال، از نظر جرم شناسی اگر شخصی حالتی داشته باشد که احتمال ارتکاب قریب الوقوع جرم از او برود، باید او تدابیر امنیتی و اجتماعی به کار برده شود تا از عملی ساختن نیت مجرمانه وی جلوگیری به عمل آید^{۲۲}.

مطلب دوم - رابطه جرم با جزا شناسی:

جزا شناسی علمی است که از انواع عکس العمل اجتماعی، شیوه و طرز تطبیق آنها باتوجه به اصلاح و تربیه مجدد مجرم بحث می کند. برخی از متخصصان، جزا شناسی (علم اداره زندان) و جرم شناسی را علم واحد دانسته و در نوشته ها و کتاب های خود قسمت اول را به جرم شناسی و قسمت دوم را به جزا شناسی اختصاص داده اند^{۲۳}. عده ای دیگر معتقدند که این دو، علوم مستقل هستند، زیرا در جزا شناسی مسایل مربوط به طرز اجرای جزا و اقدامات تامینی، روش های اصلاحی، تشکیلات و سازمان محابس و مواردی از قبیل که رعایت آنها سبب اصلاح و تربیت مجرمان است، بحث می گردد^{۲۴} و در جرم شناسی با بررسی دوسیه (پرونده) شخصیت و سوابق مجرمانه و اثرات حاصله از اجرای جزاها، روش های مختلف برای وقایه از وقوع جرایم و یا تکرار جرم ارائه می گردد. در نتیجه، این دو علم به یکدیگر وابسته اند^{۲۵}.

۲۰ - سقط جنین در اکثر نظام های حقوقی کشورهای غیر اسلامی جرم نبوده و قابل مجازات نیست، ولی در افغانستان و اکثر کشورهای اسلامی جرم بوده و قابل مجازات است.

۲۱ - نور بها، دکتر رضاء، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ ششم، نشر داد آفرین، تهران، سال ۱۳۸۱، ص ۶۴ - ۶۶ - ۱۲۹ - ۱۳۴. و کینیا، داکتر مهدی، مبانی جرم شناسی، تهران، سال ۱۳۶۹، ص ۲۸.

۲۲ - اکبری، روح الله، جرم شناسی، ص ۲۸.

۲۳ - فاریابی، برید جنرال محمد عظیم، کریمنولوژی با تجدید و اضافات، ناشر: انتشارات حامد رسالت مطبعه فاروق، سال ۱۳۹۸ هجری شمسی، چاپ هشتم، ص ۳۷.

۲۴ - ۳ - p : La Criminologie (G) : Levasseur. و نجفی، داکتر علی، جرم شناسی، ص ۴۸، ناشر: آموزش و سنجش، تهران، چاپ ۱۶، سال ۱۳۹۲.

۲۵ - فاریابی، برید جنرال محمد عظیم، کریمنولوژی، ص ۳۸.

همچنان جرم شناسان با بررسی اجرای مجازات و تأثیری که بر مجرم دارد ، به این نظریه می‌رسند که بسیاری از جزا ها نه تنها اصلاح آور نمی‌باشند ، بلکه بیشتر جرم را هستند . جرم شناسان نظر می‌دهند که این نوع جزا ها باید حذف شوند یا به نوعی تبدیل گردند . بالمقابل زندان منبعی خوب برای تحقیقات آماری جرم شناسی است .^{۲۶}

مطلب سوم - رابطه جرم با سیاست جنایی :

سیاست جنایی یکی از رشته‌های بسیار نزدیک با حقوق جزا است . سیاست جنایی زیر بنا و اساس حقوق جزا را تشکیل میدهد . زیرا برای تعیین و تثبیت جرم و جزا ، دانستن سیاست جنایی کشور امر ضرور و ناگزیر دانسته میشود . جرم شناسی از جرم و عوامل تشکیل دهنده ، اهداف مجازات و اقدامات تأمینی ، بحث می‌کند. اما سیاست جنایی به مفهوم وسیع آن عبارت از «شیوه‌ای که هیأت اجتماع - نهاد های عمومی و جامعه‌ی - با استفاده از آن پاسخ های خود را به این رفتار های فاصله گیر از هنجار های کیفری (جرم) و هنجارهای اجتماعی (انحراف) سازماندهی می‌دهد»^{۲۷}.

مطلب چهارم - رابطه جرم با جرم یابی :

جرم یابی از جمله علمی است که از طرز اجرای اعمال جرمی ، چگونگی حفظ آثار و مدارک اثبات جرم و طرز تدقیق آن ، کشف حقایق ، تثبیت متهم و گرفتاری آن بحث می‌کند ؛ یعنی به همه می‌آموزند که جرایم و مجرمان واقعی را به کدام طریق و با کدام وسایل می‌توانیم کشف و گرفتار کنیم . همچنان به کمک این علم فهمیده شده می‌تواند که آیا یک شخص معین ، مجرم واقعی یا بی‌گناه است ؟ باتوجه به این نکته که هر دو علم در مورد جرم بحث دارند ، می‌توان به رابطه این دو علم با هم پی برد .

جرم یابی جرم و مجرم واقعی را با استفاده از وسایل پیشرفته ساینس و تکنالوژی و تخنیک معاصر کشف و فاعل را تشخیص و گرفتاری کرده و پنجه قانون می‌سپارد ، ولی جرم شناسی بعد از کشف جرم و تشخیص مجرمان واقعی موضوع را تحت مطالعه قرار داده و آن را مورد ارزیابی قرار می‌دهد . به همین ملحوظ، می‌توان اذعان کرد که جرم یابی با جرم شناسی همکاری و مساعدت دارد .

^{۲۶} - اکبری ، روح الله ، جرم شناسی ، انتشارات : واژه ص ۳۴.

^{۲۷} گریستین ، لازرژ ، درآمدی به سیاست جنایی ، ترجمه علی حسین ، نجفی ، ابرند آبادی ، ص ۳۴ ، نشر میزان .

اگر عکس موضوع را مطالعه کنیم ، علم جرم شناسی با علم جرم یابی همکاری و مساعدت دارد : مثلاً جرم یابی حین کشف جرم تشخیص و تثبیت مجرم ، بیشتر در پرتو روشنایی از علم جرم شناسی مبتنی بر چگونگی شخصیت مجرم ، ممیزات و خصوصیات جسمی و روانی و کتگوری های مختلف مجرمان استفاده می کند و بدین ترتیب مجرمان واقعی را تشخیص ، تثبیت و گرفتار کرده و به پنجه قانون می سپارد و از ظن و اتهامات بی مورد در مورد افراد بی گناه جلوگیری می کند . رشته های علمی مانند : پولیس علمی ، طب عدلی ، سم شناسی، روان شناسی ، حشره شناسی و غیره مورد استفاده قرار می گیرند .^{۲۸}

^{۲۸} - دانش ، حفیظ الله ، جزا شناسی ، انتشارات سیرت ص ۲۷ .

مبحث سوم - تاریخچه و عناصر جرم

ازاینکه چي کسی حق شکایت و مطالبه اجرای مجازات را دارد این مساله مبتنی است بر بحث مبنایی که آیا جرم ماهیت خصوصی دارد یا عمومی ؟ اگر گفتیم جرم جنبه حق العبادی دارد نتیجه اش این میشود که اقامه دعوا شاکی خصوصی می خواهد و هم قابل گذشت است و اگر گفتیم حق الهی دارد در این صورت نه قابل عفو و گذشت و اقامه دعوا مربوط میشود مدعی العموم و حاکم شرع و آنچه حق خداست گذشت و بخشش در آن راه ندارد . حق الله و حق العباد چه است :

اول) هر جرم که فساد آن و منفعت مجازات آن به عموم و جامعه برگردد ، حق الله محسوب میشود زیرا منفعت و ضرر آن به سایر مردم برخواید گشت^{۲۹} .

دوم) در حقوق العباد مماثلت شرط بوده ، در حقوق الله ای مماثلت شرط نیست ، انسان با چنان موقعیت و جایگاه ممتازی که دارد به سلامت جسمانی او مورد تاکید است و باید از هرگونه تعرض مصون بماند و هم اموال و متعلقات او دارای احترام است که باید از تجاوز و تعدی دیگران در امان باشد ، از این مهمتر و بالاتر حفظ حرمت و حیثیت اجتماعی افراد است که در اسلام مورد احترام ویژه است و بر صیانت از آن تاکید زیاد شده است منهدم کردن و ترور شخصیت اجتماعی و حیثیت اشخاص به هیچ وجه مورد تایید اسلام نیست بلکه آنهایی را که شخصیت و حیثیت اجتماعی دیگران را مورد گستاخی قرار میدهند هشدار داده و آنرا نوعی اعلان مبارزه با خدا و عامل بیرون رفت از ایمان معرفی کرده است^{۳۰} .

مطلب اول - تاریخچه جرم :

جرم یک پدیده شوم غیر قابل انکار است که در طول تاریخ بشر به اشکال گوناگون وجود داشته است و همواره زنده گی اجتماعی و انسانی را به مشکلات و معضلات بزرگ و تا جایی غیر قابل جبران روبرو ساخته است، حتی میتوان گفت این پدیده شوم قبل از پیدایش انسان ها نیز وجود بوده است، چنانچه الله تبارک و تعالی فرموده است { وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا

^{۲۹} - تهانوی ، محمد علی ، کشف اصطلاحات الفنون ، ناشر : مکتبه لبنان ناشرون ، بیروت ، ج ۲ ، ص ۳۳ . و تفتازانی ، مسعود ابن عمر ، شرح التوحيح علی التوضيح علی المتن المقنع ، ناشر : مصطفى اللبابی الحلبي ، مصر ، سال ۱۳۲۷ ، ج ۱ ، ص ۳۱۷ .

^{۳۰} - استادی ، رضاء ، سی مقاله فقهی ، اجتماعی ، اخلاقی ... چاپ دوم ، نشر : دفتر انتشارات اسلامی ، قم ، سال ۱۳۸۰ .

إِبْلِيسَ أَبِي وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ }^{۳۱} . ترجمه : چون فرشتگان را فرمان داد که بر آدم سجده کنید ، همه سجده کردن مگر شیطان که ابا و تکبر ورزید و از فرقه کافرین گردید .

ابا ورزیدن ابلیس از امر الله متعال خود یک نوع جرم بوده که الله متعال برایش او و پیروانش عذاب درد ناک جهنم را وعید نموده است .

وبعدا اولین انسان که مرتکب تخلف ونا فرمانی جرم گردید حضرت آدم (علیه وسلم) وزوجه او حضرت حوا میباشد . چنانچه الله متعال میفرماید : { وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ }^{۳۲} ترجمه : و گفتیم : «ای آدم خود و همسرت در این باغ سکونت گیرید ؛ و از هرکجای آن خواهید فراوان بخورید ؛ و به این درخت نزدیک نشوید ، که از ستمکاران خواهید بود».

آدم علیه السلام به علت ارتکاب اعمالیکه از آن نهی شده بودند یعنی خوردن میوه از بهشت مجازات گردید و از بهشت رانده شدند و بعدا پسر شان قابیل مرتکب جرم قتل گردید و هابیل برادر خویش را به قتل رسانید^{۳۳} . اما وقتی که بشر زنده گی منزوی را کنار گذاشت و به زنده گی اجتماعی رو آورد جرم درهمه بخش های زنده گی انسان فرا گیر شد جرایم علیه حیثیت ، عفت اشخاص و جرایم علیه مال و املاک اشخاص عرض اندام کرد و بعدا با انکشاف اجتماع و با به میان آمدن ارگان عمده اجتماع یعنی دولت ها جرایم علیه امنیت و اموال عامه نیز عرض وجود کرد امروز هیچ بخشی از حیات اجتماعی یک اجتماع وجود ندارد که از شیوع و بروز جرم متاثر نگردد همه ابعاد زنده گی انسان تحت تهدید جرم قرار گرفته ، حسن قبح اعمال خوبی ، خطرناک و عادی بودن آن به اعتبار ادوار تاریخ شرایط زمان و مکان متفاوت میباشد.^{۳۴}

الف - جرم قبل از اسلام :

مجازات در میان اعراب قبل از اسلام تناسبی با جرم نداشته و بسیار شدید بوده است. مجرمان با نهایت قساوت به نحوی وحشیانه مجازات می شدند . تازیانه ، زندان ، تبعید ، حصر ، قصاص و به صلیب کشیدن در میان ایشان جریان داشته است .

^{۳۱} القرآن کریم ، سورة البقره ، آیه ۳۴

^{۳۲} القرآن کریم ، سورة البقره ، آیه ۳۵

^{۳۳} - خداوند تعالی در آیات ۲۷ - ۳۱ سورة المائده این طور نقل میکند که هابیل و قابیل تصمیم گرفتند که هر کدام کاری برای تقرب به پروردگار انجام دهند ، اما عمل هابیل پذیرفته شد و عمل قابیل پذیرفته نشد ، این عمل باعث شد تا قابیل که عملش قبول نشده بود ، دیگری را تهدید و به قتل برساند .

^{۳۴} - استقانی ، گاستون ، حقوق جزای عمومی ، ترجمه حسن دادبان ، تهران ، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی ، ص ۷۶ .

از چگونگی مجازات سرقت در دیگر قبایل عرب قبل از اسلام اطلاعی در دست نیست ، مجازات‌هایی که مطابق عقلا نیت امروز خشن محسوب می شود ، دردوران پیش مدرن به وفور قابل مشاهده است و اختصاصی به حجاز و اعراب نداشته است ، هیچ مدرکی در دست نیست که مطابق عرف عقلانی آن دوران مجازات قطع دست پذیرفته نبوده است . مجازات مجرم متناسب با جرمش مقتضای رحمت و مهربانی خداوند است ، کافی است به موازین حقوق جزا مراجعه فرمایید ، تا ابهامات رفع شود ، بحث علمی مناقشه درصحت حکم درگذشته نیست که هیچ مدرکی برای چنین مناقشه ای یافت نمی شود ، بحث مفید و ممکن درصحت جریان حکم یاد شده در زمان ماست .

ب - جرم در اسلام :

در نظام جزایی اسلام صرفاً هدف سزا دهی و اجرای عدالت مد نظر نیست ؛ زیرا اگرچنین هدفی مد نظر بود با اعمال مجازات های اخروی بهتر حاصل می شد و نفس اعمال مجازات نیز هدف نیست بلکه هدف آن است که با ایجاد یک نظام جزایی مناسب حتی قبل از اجرای مجازات نیز هدف ارباب و بازدارندگی حاصل گردد . قانون مجازات باید بتواند برانگیزه های مجرمانه افراد غلبه و آنها را از ارتکاب جرم باز دارد ؛ لذا در قوانین جزایی اسلام ضمن آن که در برخی جرایم مهم مجازات های سنگین را می بینیم مانند حد قتل ، رجم و غیره ، در عین حال شرایط اجرای بسیار دشوار و مفصلی همانند مشاهده چهار شاهد عادل با شرایط ویژه در نظر گرفته شده است . از مجموع قوانین و مقررات جزایی اسلام می توان استنباط نمود که هدف اصلی ، اجرای این قوانین نیست ، بلکه هدف اصلی تاثیر این قوانین در بازداشتن مجرم است . از طرفی توصیه می شود در موارد شبهه از اجرای حدود خود داری کنید و یا تا آن جا که می توانید و راه دارد از اجرای حدود صرف نظر کنید ، از سوی دیگر حیثیت و قطعیت در اجرای مجازات ها به نحوی است که تصور نشود سنگینی و شدت مجازات باعث ترک آن خواهد و این امر در روایات و آیات متعدد از قرآن کریم مورد تصریح قرار گرفته است . چنانچه رسول الله (صلی الله علیه وسلم) میفرماید : « اقامه حد بأرض خیر لاهلها من مطر اربعین صباحاً »^{۳۵} ترجمه : اقامه حد در زمین بهتر از اینست که چهل روز باران بیارد . واکنش های جزایی در مقابله جرایم منافی عفت عبارتند از : قتل ، رجم ، جلد ، تبعید و تراشیدن سر ، که گاهی تحت شرایط خاص جمع نیز می گردند^{۳۶} .

^{۳۵} - امام نسایی ، سنن نسایی ، کتاب قطع السارق الترغیب فی اقامة الحد ، حدیث شماره ۹۰۵ ، و این حدیث حسن موقوف و حکمش مرفوع است .

^{۳۶} - توانا ، داکتر علی نجفی ، جرم شناسی ، تهران ، آموزش و سنجش ، سال ۱۳۹۲ ، چاپ : شانزدهم ، ص ۷۷ .

ج - جرم در قرون وسطی :

در اروپا پیش از قرن نوزدهم ، اثرچندانی از زندان به چشم نمی خورد به ندرت برای جزا دادن مجرم از زندان استفاده می شود . با این وجود زندان به عنوان اقامتگاه اجباری برای آدم هایی که به هر دلیل نباید در جامعه حضور داشته باشند ، در اروپا با زندانها ابتدای قرون وسطی آغاز شد . فوکو^{۳۷} می گوید : «درابتدای قرون وسطی تا پایان جنگ های صلیبی ، وسعت قلمرو زندانها درسراسر اروپا چندین برابر شده بود .» به قول متیوپاری درکل قلمرو مسیحیت (۱۵) هزار زندان وجود داشت.^{۳۸}

فرآیند نگهداری مجرمان در زندانها دربرخی کشورها تا پایان قرن هفدهم ادامه یافت ، تا آنکه کم کم به طور شگفت انگیزی به ریشه کن شدن جذام انجامید . بی شک ریشه کن شدن جذام نه حاصل روش های سنتی درمانی که حاصل تفکیک مجرمان و قطع ارتباط با کانون های عفونی جذام درمشرق زمین بعد از جنگ صلیبی بود، به هر حال نباید از نظر دور داشت درهمین دوره همه شهر های کوچک و بزرگ اروپا یک زندان محلی داشتند اما این زندان ها معمولاً بسیار کوچک بودند و نمی توانستند به طور همزمان بیشتر از سه یا چهار زندانی را نگهداری کنند . شب ها افراد مست را در آن نگه می داشتند تا مستی سرشان بپرد . یا گاه گاه به عنوان جایی که افراد متهم به انتظار محاکمه به سر می بردند . از آن استفاده می کردند . درشهر های بزرگ تر از اروپایی ، زندان های نسبتاً بزرگ وجود داشتند . بیشتر افراد که وارد این زندان ها می شدند ، جنایتکاران محکوم به مرگ بودند که انتظار اعدام به سر می بردند . این موسسات با زندان هایی که ابتدای قرن نوزدهم به بعد ساخته شدند ، بسیار متفاوت بودند .^{۳۹}

د - جرم در زمان حال :

فرآیند رشد جامعه و شکل گیری نهاد های تخصصی درسایه دولت های ، کم کم اثرش را در حوزه جرم و مجازات هم بر جای گذاشت . طی قرن هجدهم در اروپا زندان ها ، آسایشگاه ها وبیمارستان ها به تدریج از یکدیگر مجزا شدند . اصلاحگران با مجازات ها قدیمی مخالفت کردند و فردی در چارچوب نظام سیاسی کلی جامعه ، قتل به عنوان بزرگ ترین جرم شناخته شد ، زیرا کشتن فردی دیگر درواقع حمله نهایی به حقوق فردی است . از آنجا که تصور می شد زندان

^{۳۷} پل میشل فوکو متولد ۱۵ اکتبر ۱۹۲۶ در فرانسه میباشد . فیلسوف ، روان شناس ، تاریخدان ، باستان شناس اندیشه ، متفکر و جامعه شناس فرانسوی قرن بیستم بود ، استاد رهنمایی وی « ژرژکانگیم » میباشد . ودر سال ۱۹۸۴ به عمرس ۵۷ سالگی در پاریس فرانسه وفات نموده

^{۳۸} - کینیا ، مهدی ، مبانی جرم شناسی ، جلد ۲ ، ص ۴۴ ، ناشر : موسسه انتشارات ، چاپ هشتم ، سال ۱۳۸۵ .
^{۳۹} همان ، ص ۴۵ .

در آموختن عادت به انضباط و همنوایی به مجرمان موثر است ، اندیشه مجازات در برابر عموم آهسته آهسته از میان رفت . یکی از سرفصل های مهمی که در تاریخچه زندان به وقوع پیوست ، احکامی بود که بین دوازدهم تا شانزدهم مارس (۱۷۹۰) در فرانسه صادر شد .

در این احکام است که برای نخستین بار می توان پژوهاک دغدغه حقوق بشر را یافت ؛ ظرف شش هفته پس از صدور این حکم ، همه افرادی که در قلعه ها ، مراکز مذهبی ، محبس ها ، بازداشتگاه های شهربانی یا هر زندان دیگری چه به موجب حکم سلطنتی و چه بر مبنای حکم ماموران قوه مجریه در بند هستند ، آزاد می شوند ، مگر آنکه محکوم شده باشند ، یا حکم توقیف شان صادر شده باشد ، یا در یکی از محاکم به دلیل ارتکاب جرم مهمی علیه ایشان دعوی اقامه ، یا حکم حبس صادر شده باشد ، یا به دلیل جنون در محبس باشند . بنابر این از آن پس اقامتگاه های اجباری به طور قطعی و همیشگی به مجرمان خاص و دیوانگان اختصاص یافت . اگر چه برای دسته اخیر دیوانگان ترتیبات خاصی اتخاذ شد که در نهایت به تاسیس آسایشگاه های خصوصی دیوانگاه منجر شد و دیوانگان به طور رسمی از شمول مجرمان خارج شدند .

مطلب دوم - جرم و جزا در قرآن کریم :

جرم در قرآن به معنای زشتی و گناه و هم به معنای قطع به کار رفته که گناه را بدان سبب جرم گویند که شخص را از سعادت و رحمت خدا قطع می کند و گناهکار را مجرم می گوئیم . زیرا در اثر گناه ، خود را از رحمت و سعادت و راه صحیح انسانیت قطع می کند .^{۴۰}

به اساس تعبیر فقها ، جرم عبارت است از انجام دادن فعل یا گفتن قول که قانون اسلام آن را حرام شمرده و بر فعل آن جزایی مقرر داشته است . یا ترک فعل ، یا قول که قانون اسلام آن را واجب شمرده و بر آن ترک ، جزایی مقرر داشته است .^{۴۱}

کنفرانس اجرای حقوق جزایی اسلامی و اثر آن در مبارزه با جرایم در سال ۱۳۵۵ هجری شمسی در عربستان جرم را چنین تعریف نموده است ، « جرم مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت یا

^{۴۰} قریشی ، سید علی اکبر ، قاموس قرآن ، جلد دوم ، ص ۲۷ . و سبزواری نژاد ، حجت ، حقوق جزای عمومی ، ص ۶۶ .

^{۴۱} شامبیانی ، غزاله عزیزاده هوشنگ ، حقوق جزای عمومی ، ناشر : انتشارات مجد ، چاپ ششم ، سال ۱۳۹۷ هجری ، ص ۲۰۲ .

ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بیانجامد . هر جرم را جزایی است که شارع بدان تصریح کرده و یا اختیار آن را به ولی امر یا قاضی سپرده باشد . «^{۴۲}

در قرآن کریم واژه جرم ، چندین بار به کار رفته است چنانچه الله تبارک و تعالی میفرماید : **{ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اَعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰی }**^{۴۳} ترجمه : دشمنی با قومی شما را وادار نکند به عدالت رفتار نکنید به عدالت رفتار کنید ، که آن به پرهیزگاری نزدیک تر است .

همچنان الله تبارک و تعالی میفرماید : **{ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي اَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ }**^{۴۴} . ترجمه : ای قوم من مخالفت با من شما را برآن ندارد که برسد به شما آن چه قوم نوح، یا قوم هود ، یا قوم صالح ، رسید و قوم لوط هم از شما چندان فاصله یی ندارند و دور نیستند .

همچنان الله تبارک و تعالی میفرماید : **{ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا }**^{۴۵} ترجمه : کینه مردمی که شما را از مسجد الحرام باز داشته اند وادار نکند براین که تجاوز کنید .

نویسنده کتاب تشریح جنایی با تعریف ماوردی از جرم می گوید ، جرم ارتکاب اموری است که شرعا ممنوع است و خداوند متعال به وسیله حد یا تعزیر دیگران را از ارتکاب باز داشته است . موصوف نتیجه می گیرد که ، جرم عبارت از انجام فعل حرامی که انجامش مجازات دارد یا ترک کردن عملی که ترکش مجازات دارد و عبارت دیگر فعل یا ترک فعل که دین بر حرمت و مجازات آن تصریح کرده است .^{۴۶}

از نگاه شرع میان جرم و گناه تفاوت وجود دارد . طوری که هر جرم گناه دانسته می شود ، اما هر گناه جرم نیست . به گونه مثال بسیار اعمالی وجود دارد که شرع گناه و سیئه یا خطا دانسته و دارای پاداش یا عذاب اخروی وی می باشند ، اما جرم دانسته نشده و برآن جزایی مرتب نگردیده است مانند : غیبت ، دروغ به همین گونه برخی اعمالی وجود دارد که در شریعت نه جرم دانسته می شود

^{۴۲} ابو القاسم ، گرجی ، گزارش علمی کنفرانس اجرای حقوق جزای اسلام و اثر آن در مبارزه با جرایم ، انتشارات موسسه حقوق تطبیقی ، شماره دوم ، سال ۱۳۵۵ .

^{۴۳} قرآن الکریم ، سورة المایده آیه : ۸ .

^{۴۴} قرآن الکریم ، سورة هود آیه : ۸۹ .

^{۴۵} قرآن الکریم ، سورة المائده آیه : ۲ .

^{۴۶} - عوده ، عبدالقادر ، تشریح جنایی ، مترجم ، دکتر حسن ، فرهودی ، جرم و ارکان آن ، ص ۷۰ ، جلد اول ، انتشارات خبیر .

و نه گناه ، اما بنابر ضرر آن بر اجتماع در قانون جرم شناخته می شود ، مانند عبور از مرز یک کشور بدون داشتن ویزه یا گذاشتن از چراغ سرخ ترافیکی و غیره .

مطلب سوم - عناصر تشکیل دهنده جرم :

هر جرم دارای عناصر میباشد ، مطابق کد جزا ما وقتی یک عمل را جرم گفته میتوانیم که عناصر آن جرم تحقق پیدا کرده باشد ، که در این مطلب عناصر متشکله جرم مورد بررسی قرار میدهیم .

الف : عنصر قانونی جرم : یکی از متشکله جرم عنصر قانونی بوده که موجودیت آن جرم اساسی و مهم بوده، که در قانون عمل را جرم گفته باشد . که مطابق ماده (۳۲) کد جزا « عنصر قانونی جرم عبارت از تصریح عمل جرمی و جزای معین آن در این قانون می باشد ».^{۴۷}

منظور از عنصر قانونی ، این است که برای تشخیص این که آیا عملی جرم است که یا خیر باید بلافاصله به مرجع تشخیص جرایم یعنی قانونگذار مراجعه کرد . پس عنصر قانونی حکایت دارد از اینکه هیچ عملی را هر چند زشت و ناپسند و مذموم باشد ، نمی توان جرم دانست مگر آنکه قانونگذار آنرا جرم شناخته باشد .

ب : عنصر مادی جرم : یکی دیگر از عناصر اساسی و مهم جرم، عنصر مادی میباشد ، که بدون موجودیت آن عمل را جرم گفته نمیتوانیم ، که در ماده (۳۳) کد جزا عنصر مادی جرم را چنین تعریف نموده است « عنصر مادی جرم عبارت است از ارتکاب عمل مخالف قانون یا امتناع از اجرای عملی که قانون به آن حکم نموده است به نحوی که ارتکاب یا امتناع منجر به نتیجه جرمی گردیده و رابطه سببیت میان عمل و نتیجه موجود باشد ».^{۴۸}

برای اینکه جرمی وجود خارجی پیدا کند پیدایش یک عنصر مادی ضرورت دارد و شرط تحقق جرم آنست که قصد سوء ارتکاب عمل خاصی دست کم به مرحله فعلیت برس؛ بنابر این قصد باطنی زمانی قابل مجازات است که تظاهر خارجی آن به صورت عملی مغایر با اوامر و نواهی قانونگذار آشکار شود. و عامل درونی ذاتی از قبیل فکر و طرح و قصد تازمانی که در همین مرحله بماند از تعقیب جزایی مصون می مانند.

ج : عنصر معنوی جرم : سومین عنصر متشکله جرم عنصر معنوی جرم میباشد که موجودیت این عنصر مهم بوده و در صورت عدم موجودیت آن از عمل ارتكابی شخص رامجازات کرده نمیتوانیم که

^{۴۷} - وزارت عدلیه ، کد جزا ، جریده رسمی ، شماره ۱۲۶۰ ، ماده ۳۲ .

^{۴۸} - همان ماده ۳۳ .

مطابق ماده (۳۸) کود جزای افغانستان : «عنصر معنوی جرم عبارت است از قصد جرمی ، علم و آگاهی به جرم و نتیجه آن یا خطایی جرمی».^{۴۹}

برای تحقق جرم نقص اوامر و نواهی قانونگذار به تنهایی کافی نیست. فعل مجرمانه باید نتیجه خواست و اراده فاعل باشد، به سخن دیگر، میان فعل مادی و حالات روانی فاعل باید نسبتی موجود باشد، تا بتوان مرتکب را مقصر شناخت ارتکاب جرم یا تظاهر نیت سوء است یا خطای مجرم ، مشروط براینکه فاعل جنین فعلی را بخواهد یا دست کم وقوع آنرا احتمال دهد و به نقص اوامر و نواهی قانونگذار آگاه باشد.^{۵۰}

^{۴۹} همان، ماده ۳۸.

^{۵۰} اردبیلی ، محمد علی ، حقوق بین المللی جزای ، تهران، انتشارات میزان ۱۳۸۸ ، ص ۴۷.

فصل دوم - تصنیف جرایم

این فصل دارای پنج مبحث و هر مبحث دارای سه الی چهار مطلب می‌باشد

مبحث اول : جرایم از لحاظ سنگین بودن جزای‌های آن .

مطلب اول : جرایم حدود مطلب دوم : جرایم قصاص

مطلب سوم : جرایم تعزیر مطلب چهارم : اهمیت این تقسیم بندی

مبحث دوم : جرایم به اعتبار قصد مجرم

مطلب : اول جرایم عمدی مطلب دوم : جرایم غیر عمدی

مطلب سوم : اهمیت این تقسیم بندی

مبحث سوم : جرایم به اعتبار کشف زمان

مطلب اول : جرایم مشهود مطلب دوم : جرایم غیر مشهود

مطلب سوم : اهمیت این تقسیم بندی

مبحث چهارم : جرایم به اعتبار طریقه ارتکاب آن

مطلب اول : جرایم ایجابی و جرایم سلبی مطلب دوم : جرایم موقت

و جرایم غیر موقت مطلب سوم : جرایم بسیط و جرایم اعتیادی

مبحث پنجم : جرایم به اعتبار طبیعت جرم

مطلب اول : جرایم ضد افراد و ضد اجتماع

مطلب دوم : جرایم عادی و سیاسی

مبحث اول : جرایم از لحاظ سنگین بودن جزای آن

الله متعال برای هر جرم و گناه مجازاتی را تعیین نموده است و به کتگوری هایی مختلف تقسیم شده است که اینجا در مورد جرایم از لحاظ سنگین بودن را مورد بررسی قرار می‌دهیم .

در این بخش جرایم به سه بخش تقسیم می‌گردد :

الف - جرایم حدود

ب - جرایم قصاص

ج - جرایم تعزیری

مطلب اول - جرایم حدود :

به آن عده از جرایم گفته می‌شود که مجازات معین و مشخص دارد ؛ جرایم حدود مرکب از دو کلمه می‌باشد ، جرایم و حدود ، پس بهتر آن خواهد بود که ابتدا راجع به این واژه ها بدانیم در اول بحث راجع به جرایم معلومات ارایه شده است ، بنابراین می‌خواهم راجع به حد و در مورد جرایمی که موجب حدود می‌گردد بحث نمایم .

الف - معنی لغوی حدود : حدود جمع « حد » است که به معنای فاصله و مانع بین دو چیز است ، و در زبان عربی حد به معنی منع است .^{۵۱}

ب - معنی اصطلاحی حدود : هو العقوبة المقررة الواجبة حقا لله . یعنی : جزای معین و واجبی است که برای حق الله تعالی ثابت می‌شود .^{۵۲}

همچنان عقوبات و کیفرها را حدود مینامند چونکه اغلب حدود، گناهکار را بعد از اجرای آنها از بازگشت مجدد به گناهی که برای آن جزا دیده است، باز میدارد ، و گاهی خود گناه و معصیت را حد می‌گویند.^{۵۳}

چنانچه الله متعال فرموده است: {..... تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا.....}^{۵۴} ترجمه: (اینها که بر شما مردم معصیت در پیشگاه خدا است بدانها نزدیک مشوید).

^{۵۱} سابق ، سید ، حدود و تعزیرات در اسلام ، مترجم : ابراهیم محمود ، کابل انتشارات مستقبل چاپ اول ، ص ۱ .
^{۵۲} موصلی ، عبدالله بن محمود بن مودود ، الاختیار لتعلیل المختار ، ناشر : مطبعة الحلبي - القاهرة ، سال ۱۳۵۶ ق - ۱۹۳۷ م ، جلد ۴ ، ص ۳۵۸ .
^{۵۳} همان ، ص ۲ .

ج - انواع جرایم حدود : درباره انواع جرایم حدود اختلاف است که امام ابوحنیفه رحمه الله علیه میگوید که پنج نوع است ؛ حد زنا ، حد قذف ، حد سرقت ، حد شرب خمر و حد رهنی ، اما انواع حدود در نزد جمهور علما به هفت نوع تقسیم شده است عبارتند از :

۱ - جریمه زنا

۲ - جریمه قذف

۳ - جریمه شراب نوشی

۴ - جریمه سرقت

۵ - جریمه رهنی

۶ - جریمه بغاوت

۷ - جریمه ارتداد^{۵۵}

دین مبین اسلام برای این جرایم مجازات مشخصی را تعیین نموده است و برای هیچ کس اعم از ولی الامر قاضی و مجنی علیه حق عفو، کاهش ، افزایش و تبدیلی آن را نداده است . دلیل اینکه دین اسلام در برابر این نوع جرایم از تشدد کار گرفته این است هر جامعه ای که به این مصیبت ها مبتلا گردد کاملاً از هم پاشیده و در معرض هلاکت و نابودی کامل قرار خواهد گرفت ؛ پس هدف از تشدد درمقابل این جرایم حفظ و حمایت مصالح عامه میباشد به همین علت این جرایم را حقوق الله مینامند.^{۵۶}

مطلب دوم : جرایم قصاص و دیت :

در اینجا اولتر از همه راجع به معانی قصاص و دیت ، بعد منظور از جرایم قصاص و دیت و در اخیر در مورد جرایم قصاص و دیت بحث خواهیم کرد.

^{۵۴} قرآن الکریم :سورة البقره: آیه ۱۸۷.

^{۵۵} - الزحیلی ، وهبه بن مصطفى ، فقه الاسلامی وادلته پاکستان : مکتبه الرشیدیہ ، ص ۷۳۴ .

^{۵۶} - همان ۱۲۹.

الف - تعریف قصاص : قصاص در لغت از « قص » گرفته شده است که در عربی به معنای موی گرفتن به قیچی میباشد ، گاهی اوقات به معنای قطع هم می آید قصاص در جرح نیز به همین معنا است به اندازه که دیگر را قطع نموده به همان اندازه مجرم هم قطع و زخمی میگردد .^{۵۷}

ب - قصاص در اصطلاح : عبارت از اینکه جانی را به مانند جنایتی که مرتکب آن شده است مجازات کنند اگر کشته است بکشند و اگر زخمی کرده زخمی کرده شود .^{۵۸}

ج - تعریف دیت : دیت در لغت به معنای خون بها و نیز به معنای عقل میباشد .^{۵۹}

د - دیت در اصطلاح : عبارت از آن مجازات مالی معین شرعی که در شرایط ویژه ای جایگزین قصاص میشود پس گفته میتوانیم منظور از جرایم قصاص و دیت آن عده از جرایمی است که بوسیله قصاص و دیت قابل جزا است و هر کدام از قصاص و دیت مقدر و تعیین شده بوده و حق الناس میباشد ، عقوبت قصاص و دیت از جمله جزاهای است که ولی الامر مسلمانان و یا قاضی حق اسقاط ، تنقیص و زیاد کردن آن را ندارد ، و هم اینکه حق این را ندارد که آنرا به جزای دیگر تبدیل کند زیرا عقوبت قصاص و دیت حق خالص فرد است .^{۶۰}

ذ - انواع جرایم قصاص و دیت : این جرایم به پنج بخش تقسیم میشود.

۱ - جرمه قتل عمدی ،

۲ - جرمه قتل شبه عمدی ،

۳ - جرمه قتل خطا ،

۴ - جنایت عمدی بر مادیون نفس (اعضای انسان) ،

۵ - جنایت خطا بر مادیون نفس (اعضای انسان) .

^{۵۷} - ابن فارس ، احمد بن فارس بن زکریا القزوینی الرازی ، معجم مقاییس اللغة ، ناشر : دارالفکر بیروت ، سال ۱۳۹۹ ق - ۱۹۷۹ میلادی ، ج ۵ ، ص ۱۱ .

^{۵۸} - محمود عبدالرحمن عبدالمنعم ، معجم الالفاظ و المصطلحات الفقهیه ، ناشر : دارالفضیلة للنشر و التوزیع و التصدير ، سال : ۱۹۹۹ میلادی ، ج ۳ ، ص ۹۴ . و ابن قدامه ، المغنی ، ج ۱۱ ، ص ۵۰۶ .

^{۵۹} - الموسوعة الفقهية الكويتية ، ج ۲۱ ، ص ۴۴ .

^{۶۰} - عوده ، عبدالقادر ، التشريح الجنایی اسلامی مقارنا بالقوانين الوضعی . جز الاول ، دارالکتاب العربی بیروت ، ص ۶۶۸ .

مطلب سوم جرایم تعزیری:

در این مطلب نخست معنی لغوی و اصطلاحی تعزیر و بعداً انواع آنرا بیان میکنیم.

الف - تعریف تعزیر : تعزیر در لغت یک کلمه عربی و مصدر از باب تفعیل بوده که به معنای تعظیم ، کمک کردن و تقویت بخشیدن آمده است ، و همچنان کلمه تعزیر به معنی اهانت نیز آمده و گفته میشود : « عز فلان فلاناً » یعنی اینکه او را مورد اهانت قرارداد تا از گناه و رفتار ناشایست خویش برگردد.^{۶۱}

ب - تعزیر در اصطلاح : یک جزای تأدیبی غیر معین است که در مقابل هر سرکش از حق الله یا حق العبد صورت میگیرد، داده میشود که در آن نه حد باشد و نه كفاره. در تعزیر شریعت اسلامی کدام جزای را مشخص نکرده؛ بلکه مجموعه از عقوبات را ذکر کرده و در میان جزای های سبک و سنگین برای قاضی اختیار داده تا مطابق حال مجرم جزا را تعیین کند؛ تا باشد که نظم اجتماع و مصالح عامه رعایت شود.^{۶۲}

ج - انواع تعزیر : تعزیر به سه بخش تقسیم شده عبارتند از:

۱ - تعزیر بر معاصی ،

۲ - تعزیر به خاطر مصلحت عامه ،

۳ - تعزیر بر مخالفت ها .^{۶۳}

تعزیر بر معاصی: به اتفاق تمام علماء در آن معاصی که از طرف شریعت اسلام برای آنها حد، یا كفارات تعیین و مشخص نشده باشد ، اگر این معاصی در حق افراد باشد یا در حق جامعه تعزیر لازم می شود . پیش از اینکه راجع به تعزیر بر معاصی توضیح بدهم ابتدا باید معنای معاصی را بدانیم که معاصی چیست و بر کدام نوع معاصی تعزیر لازم است .^{۶۴}

معاصی عبارت است از ارتکاب یا ترک هر فعلی که اسلام آنرا حرام و یا واجب گردانیده است .^{۶۵}

^{۶۱} - ابن منظور ، لسان العرب ، ج ۴ ، ص ۵۶۲ .

^{۶۲} - روحانی ، رحیم الله ، حقوق جزای اسلام و مقایسه آن با قوانین وضعی ، کابل انتشارات : تمدن شرق ، ص ۲۵ .

^{۶۳} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۱۲۸ .

^{۶۴} - نذیر ، دادمحمد ، اساسات حقوق اسلام ، انتشارات : حامد رسالت ، ج ۲ ، ص ، ۲۴۹ .

^{۶۵} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۱۲۸ .

تعزیر به خاطر مصلحت عامه : احیاناً بر فعل هاییکه هرچند در ذات خود مباح بوده و معاصی محسوب نمیگردند ولی در صورت ارتکاب آنها مصلحت جامعه به خطر مواجه میشود ، نیز مجازات تعزیری معین و مقرر میشود .^{۶۶}

به طور مثال : اگر کسی به اتهام اینکه او فعلی را مرتکب شده ، یا در وضعیتی قرار دارد که مصلحت جامعه و نظم اجتماع را با خطر مواجه ساخته است، دستگیر گردد و چیزی که بر متهم نسبت داده شده ؛ نیز به اثبات برسد در چنین حالت قاضی نمیتواند آنرا برائت داده رها کند بلکه باید متهم از طرف محکمه مجازات تعزیری مناسب شود اگرچند این عمل یا حالتی که به او نسبت داده شده است در ذات خود نه حرام باشد و نه مجازاتی داشته باشد .^{۶۷}

تعزیر بر مخالفت ها: منظور از ارتکاب مخالفت ها انجام دادن فعل های مکروه و ترک فعل های مندوب میباشد . درباره اینکه آیا در برابر مرتکب شدن مخالفت ها جزای تعزیری جایز است یا خیر؟ فقهاء اختلاف نموده اند . یک تعداد به این نظر اند که بر انجام فعل مکروه یا ترک فعل مندوب مجازات تعزیری نیست ، ولی گروه دیگر میگویند که بر ارتکاب مخالفت ها جزای تعزیری است . اساس اختلاف فقها در مورد تعریف فعل مکروه و مندوب میباشد ، مثلاً کسیکه در مورد تعریف فعل مکروه و مندوب میگویند : فعل مکروه آنست که در آن نهی اختیاری میباشد ، و فعل مندوب آن است که در آن امر اختیاری است این نظر کسانی است که میگویند که ارتکاب مخالفت ها جزای تعزیری ندارد ، ولی گروه دیگر فعل مکروه و مندوب را چنین تعریف میکنند، که فعل مکروه آنست که در آن نهی اختیاری نیست ، و فعل مندوب آنست که در آن امر اختیاری نیست . و اینها میگویند که ارتکاب مخالفت ها جزای تعزیری دارد .^{۶۸}

اصول جزای تعزیری: در شریعت اسلامی جزای تعزیری بر اساس یک رشته اصول بنا یافته است عبارتند از:

۱ - جزای تعزیری بر کسانی تطبیق میشود که فرایض شرعی را ترک کنند و یا مرتکب گناهی شوند که آنرا شریعت حرام قرار داده ولی مجازاتی بر آنها مشخص نکرده است ؛ چونکه در تعزیر نه حد است و نه كفاره . مانند سود ، خیانت در امانت ، دشنام دادن ، امتناع نمودن از دادن زکات ، اذیت نمودن در راه عام ، رشوه و خوردن چیزی های حرام و امثال آن .^{۶۹}

^{۶۶} - نذیر ، دادمحمد نذیر ، حقوق جزای اسلام ، انتشارات : حامد رسالت ، ص ۶۵ .

^{۶۷} - حنیف ، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) انتشارات : نویسا ، ص ، ۱۳۲ .

^{۶۸} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی مقارنا بالقانون الوضعی ، دارالعربی ، ص ۱۵۵ .

^{۶۹} - الزحیلی ، وهبه بن مصطفى ، الفقه الاسلامی وادلته ، پاکستان مکتبه الرشیدیہ ، ص ۷۳۶ .

۲ - انجام و امتناع فعل ، در صورتی جرم پنداشته میشود و مجازات تعزیری بر آن تعیین میگردد که مخالف مصلحت جامعه باشد هرچند انجام دادن آن فعل و یا امتناع از آن در اصل حرام نباشد مانند : کسیکه قوانین کار را قبول نمیکند ، قوانین ترافیکی را مراعت نمیکند و قوانین تعلیم و تربیت در مؤسسات تعلیمی و تحصیلی قبول نمیکند و امثال آن.^{۷۰}

۳ - جزاهای تعزیری در وقت های بر مجرمین قابل تعیین و تطبیق است که در آن مسأله ، حدود به علت موجودیت شبهه و یا بخاطر عفو مجنی علیه ساقط میشود.^{۷۱}

مطلب چهارم - اهمیت این تقسیم بندی:

تقسیم جرایم به حدود ، قصاص و دیت و تعزیرات از چند جهت است که عبارتند از:

اول از نظر عفو: در جرایم حدود، مطلقاً عفو وجود ندارد، خواه مقام عفو کننده مجنی علیه باشد یا ولی الامر که بالاترین مقام یک حکومت است اگر عفو را هم بکند، کار بیهوده است و در تطبیق مجازات هیچ تاثیری ندارد؛ اما در جرایم قصاص مجنی علیه میتواند عفو نماید و عفو آن در مقابل دیت میباشد حتی مجنی علیه میتواند از دیت هم بگذرد، اما مقام اول حکومت به اعتبار مقامش نمیتواند عفو کند، زیرا؛ این عفو فقط در حق مجنی علیه یا ولی او مقرر گردیده است.^{۷۲}

دوم از حیث اقتدار قاضی: در جرایم حدود در صورت ثبوت جرم ، قاضی مجبور است که مجازات مقرر و تعیین شده را حکم کند و حق ندارد چیزی از آن را کم و یا زیاد کند و هم نمیتواند از مجازات دیگر استفاده کند؛ یا اجرای مجازات را به تعویق بیندازد ، در جرایم قصاص در صورت ثبوت جرم قاضی باید به مجازات تعیین شده حکم کند ؛ اگر در صورتی که مجنی علیه عفو میکند در قصاص باید مجرم دیت را بپردازد و اگر مجنی علیه از دیت هم گذشت ، قاضی از صلاحیتی که دارد مجرم را به جزای تعزیری مجازات نماید، در جرایم تعزیری قاضی از اختیار گسترده برخوردار است و مطابق به حال جرم و مجرم میتواند مجازات خفیف یا شدید را برگزیند همچنان قاضی میتواند حداقل و حداکثر جزای تعزیری را تعیین کند .^{۷۳}

سوم از ناحیه قبول ظروف تخفیف دهنده: در جرایم حدود، قصاص و دیت، ظروف و اوضاع تخفیف دهنده هیچ تاثیری در تخفیف مجازات، یا از بین بردن آن ندارد، ولی در جرایم تعزیری ظروف و

^{۷۰}-حنیف ، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) ، کابل انتشارات : نویسا، ص ۱۵۵.

^{۷۱}-محسنی ، مرتضی حقوق جزای عمومی ، تهران انتشارات : کتابخانه ملی ایران ، ص ۱۲۵.

^{۷۲}سلطانی ، سلطان شاه ، حقوق جزای اسلام (الفقه الجنایی) کابل انتشارات : ثقافت ، ص ۵۷.

^{۷۳}-عوده عبدالقادر، بررسی تطبیقی حقوق جزای اسلام و قوانین عرفی ، جرم وارکان آن ، مترجم ، حسن فرهودی نیا انتشارات خیبر، ص ۹۴.

تخفیف دهنده جرم موثر است و قاضی میتواند با توجه به شرایط حالت مجازات را تخفیف نماید یا تطبیق آنرا معطل کند.^{۷۴}

چهارم از ناحیه اثبات جرم : اسلام در اثبات جرایم حدود و قصاص، در صورتی که دلیلی جز شهادت نباشد ، وجود تعداد معینی از شهود را شرط میداند، مثلاً زنا ، فقط با شهادت چهار مرد که شاهد واقعه باشند ثابت میشود دیگر جرایم قصاص با وجود دو مرد عادل هم به اثبات میرسد.^{۷۵}

ولی برای اثبات جرایم تعزیری تعداد معین شهود شرط نیست ، بلکه در اثبات جرایم تعزیری شهادت یک نفر هم کفایت میکند .^{۷۶}

^{۷۴}-حنیف، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) انتشارات : نویسا ، ص ۱۳۴.

^{۷۵}-همان ، ص ۵۷.

^{۷۶}-عوده ، عبدالقادر ، التشريع الجنائي الاسلامي مقارنا بالقانون الوضعي ، بيروت دارالكتاب العربي ، ص ۸۳.

مبحث دوم - جرایم به اعتبار قصد مجرم :

جرایم در فقه و قانون انواع مختلف دارد که در بحث قبلی در مورد سنگین بودن مجازات فهمیدیم حال در مورد جرایمی که در آن قصد و نیت مجرم باشد را مورد بررسی قرار میدهیم.

در این بخش جرایم به دو دسته تقسیم میشود که عبارتند از :

الف - جرایم عمدی

ب - جرایم غیر عمدی

مطلب اول - جرایم عمدی :

عبارت از اینکه شخص مجرم با قصد و نیت خود ، فعل حرام و ممنوع را در حالیکه از حرمت و ممنوعیت آن آگاه است انجام دهد .^{۷۷}

در کود جزای افغانستان جرم وقتی عمدی شناخته میشود که قصد جرمی نزد مرتکب آن محقق باشد ؛ و در دو صورت جرم عمدی شناخته میشود :

۱- در صورتی که مرتکب به اجرای عمل یا امتناع از مکلفیت قانونی و نتایج آن آگاهی داشته ولی با آن هم به ارتکاب عمل مخالف قانون یا امتناع از مکلفیت قانونی اقدام نموده باشد .

۲- در صورتی که شخص به موجب قانون یا موافقت نامه ، به انجام وظیفه مکلفیت داشته و از ایفای آن قصداً امتناع ورزد ، به نحوی که امتناع وی منجر به وقوع جرم گردد .^{۷۸}

مطلب دوم - جرایم غیر عمدی :

عبارت از اینکه جانی قصد ارتکاب فعل را ندارد ولی در اثر خطاء آن فعل حرام و ممنوع رخ میدهد ، که خطا به دو نوع است .^{۷۹}

^{۷۷}-حنیف ، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) کابل انتشارات : نویسا ، ص ۱۳۵ .

^{۷۸}- وزارت عدلیه ، قانون جزا ، رسمی جریده ، کابل : مطبعه دولتی پرویز شماره سیزده ، ص ۹۳ .

۱- **خطای محض** : آنست که فاعل قصد فعل غیرحرام و ممنوع را دارد ولی قصد نتیجه (جرم) ناشی از آنرا ندارد ولی در اثر خطاء فعل جنایی رخ میدهد. که این نوع خطا نیز به دو قسم میباشد.

الف - خطاء در فعل : مانند اینکه شخصی سنگی را دور می اندازد و به یکی از عابرین اصابت میکند ، یا اینکه شخصی به قصد شکار به سوی حیوانی شلیک میکند و گلوله شلیک شده به عوض شکار به انسان اصابت میکند .^{۸۰}

ب - خطاء در قصد : مانند اینکه شخصی به سوی انسانی به فکر اینکه وی شکار است گلوله را شلیک کند ، و یا شخصی به سوی یکی از اهالی به فکراینکه وی از نظامیان دشمن است گلوله را شلیک کند و در نتیجه شلیک گلوله فعل جنایی رخ دهد.^{۸۱}

۲- **شبه خطاء** : آنست که در آن ، مجرم نه قصد فعلی را دارد و نه اراده ارتکاب جرم ولیکن فعل در اثر بی احتیاطی او تحقق پیدا میکند . مانند کسیکه در اوقات خواب بر شخصی دیگری که در کناری است بی افتد و وی را به قتل برساند ، این نوع خطا به دو نوع است .

الف - مباشر : مانند کسی چیزی را با خود حمل میکند و ناگهان از وی رها شده و بر شخص سقوط نماید و او را به قتل برساند .^{۸۲}

ب - غیرمباشر : مانند کسی که چاهی را در راه عمومی حفر میکند و شخصی دیگری در آن می افتد و می میرد یا اینکه مجروح میشود .^{۸۳}

درکود جزای افغانستان زمانی جرم غیر عمدی شناخته میشود که به اثر اهمال، بی احتیاطی ، غفلت یا عدم رعایت قوانین و مقررات صورت گرفته و فاعل نتایج عمل خود را پیش بینی نکرده باشد .^{۸۴}

^{۷۹}- الکاسانی ، علاء الدین ابی بکر بن مسعود ، بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، بیروت - دارالکتب العلمیه ، ص ۲۳۴ .

^{۸۰}- نذیر، دادمحمد ، اساسات حقوق اسلام ، کابل انتشارات حامد رسالت ، ص ۲۵۲ .

^{۸۱}- همان : ص ۱۳۵ .

^{۸۲}- همان : ص ۵۸ .

^{۸۳}- همان : ص ۸۴ .

^{۸۴}- وزارت عدلیه افغانستان ، جریده رسمی ، کود جزاء ، سال ۱۳۹۸ هجری شمسی ، ماده (۴۵) .

مطلب سوم - اهمیت این تقسیم بندی :

تقسیم جرایم عمدی و غیر عمدی از دو لحاظ میباشد که عبارتند از :

الف - جرم قصدی دلالت بر این میکند که در قصد مجرم روحیه جرم موجود بوده اما جرم غیر قصدی که در قصد مجرم روحیه جرم نبوده لکن تصادفا واقع شود ، در جرم قصدی جزا نسبت به جرم غیر قصدی سنگین تر میباشد .

ب - در جرایم قصدی تا زمانی که ارکان جرم پوره نشود یا عنصر قصدی جرم موجود نباشد مجازات نمیشود ، اما در جرایم غیر قصدی به مجرد موجودیت افعال و عدم احتیاط انسان مسؤول شناخته میشود .^{۸۵}

^{۸۵} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۸۴ .

مبحث سوم - جرایم به اعتبار کشف زمان آن :

در این بخش جرایم به دو بخش تقسیم میشود عبارتند از:

الف - جرایم مشهود

ب - جرایم غیر مشهود

مطلب اول - جرایم مشهود :

جرایم مشهود جرایمی را گویند که در شرف وقوع است و با زمان اندکی از وقوع آن گذشته است چنانکه آثار و ادله و اثبات و انتساب آنرا به فاعل ممکن سازد ، بطور مثال : اگر جرم در محضر شهود یا مامورین کشف جرایم واقع شود یا بلافاصله مامورین کشف در محل وقوع حاضر شوند و یا آثار و علایم جرم را فوراً پس از وقوع آن مشاهده کنند ، در تمام این حالات جرم را جرم مشهود گویند .^{۸۶}

مطلب دوم - جرایم غیر مشهود :

به جرایمی گفته میشود که از زمان ارتکاب آن مدتی گذشته است و وسایل و ابزار ارتکاب و علایم و آثار در محل وقوع جرم بدست نمی آید .^{۸۷}

مطلب سوم - اهمیت این تقسیم بندی :

تقسیم جرایم به مشهود و غیر مشهود از دو لحاظ دارای اهمیت میباشد:

الف - از لحاظ اثبات جرم : در جرایم مشهود برای اثبات وقوع جرم به تحقیق ضرورت نمیباشد بلکه مراجع ذیصلاح میتواند بدون تحقیق وقوع جرم را ثابت شده تلقی نماید و در مورد آن حکم را

^{۸۶} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۸۵ .

^{۸۷} - اردبیلی ، محمد علی ، حقوق جزای عمومی ، انتشارات میزان ، ص ۲۷۹ .

صادر نماید و اگر جرایم حدود باشد باید شهود خود مستقیماً حادثه وقوع جرم را بگویند و آنچه را دیده اند گواهی بدهد.^{۸۸}

امام مالک رحمه الله علیه به این نظر است که هر گاه یکی از گواهان خود صحنه وقوع جرم را ندیده باشند ؛ بلکه از کسانی که حادثه جرم را نقل میکردند آنرا شنیده و شهادت دهد ؛ قابل سمع است ، در حالیکه دیگر مذاهب چنین حرفی را قبول ندارند .^{۸۹}

ب - از لحاظ امر به معروف و نهی از منکر : مردم زمانیکه مجرمی را در حال ارتکاب جرم میبینند از نظر دین مقدس اسلام نمیتواند سکوت اختیار کند بلکه باید حتی المقدور بالاستفاده از نیروی لازمی که دارند در مقابل جلوگیری از جرم برآیند و مانع وقوع آن گردد خواه جرم در آن اقتداء بر حقوق افراد باشد مانند : سرقت یا تجاوز بر حقوق اجتماع باشد مانند : شراب نوشی یا زنا که این عمل را بنام "دفاع مشروع عام" یاد میکنند^{۹۰} ؛ زیرا همه در برابر کارهای که در جامعه اسلامی رخ میدهد مسئولیت دارند چنانچه الله متعال فرموده است : { وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ } .^{۹۱} ترجمه : (و باید از میان مردم شما گروهی [مردم را] به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وا دارند و از زشتی باز دارند و آنان همان رستگارانند) .

وجه استدلال : در این آیه مشخصاً روی امر بالمعروف و نهی از منکر تأکید شده است و خداوند جل جلاله اشخاصی را که این مسئولیت را اداء میکنند ، از جمله رستگاران خوانده است ، این خود دلیل واضح بر مانع شدن و باز داشتن از ارتکاب جرایم است .

همچنان رسول اکرم صلی الله علیه وسلم میفرماید : « مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَ ذَلِكَ أَوْفَى الْأَيْمَانِ » .^{۹۲} هرگاه کسی از شما کاربردی را دید باید آنرا بدست خویش تغییر دهد ، اگر نتوانست بزبان خود آنرا منع کند و اگر نتوانست به دل خود از آن بد ببرد و این ضعیف ترین مرحله ایمان است .

^{۸۸} - دانش ، حفیظ الله ، حقوق جزای اسلام مترجم ، غازی هاشمی ، انتشارات : سیرت ، ص ۹۷ .

^{۸۹} - اصبحی ، امام مالک ابن انس بن عامر ، المدونة الكبرى ، ناشر : دارالکتب العلمیه ، طبع اول ، سال ۱۴۱۵ هجری قمری - ۱۹۹۴ میلادی ، ج ۱۶ ، ص ۴۵ . و بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، ج ۷ ، ص ۴۹ ، و نهاية المحتاج ، ج ۸ ، ص ۳۰۷ . و ابن قطن ، علی بن محمد بن عبدالملک الکتامی الحمیری الفارسی ابو الحسن ، الاقناع فی مسائل الاجماع ، ناشر : الفاروق الحديثة للطباعة و النشر ، سال ۱۴۲۴ ق - ۲۰۰۴ میلادی ، طبع اول ، ج ۴ ، ص ۴۰۷ .

^{۹۰} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۸۶ .

^{۹۱} - القرآن الکریم ، سورة ، آل عمران آیه : ۱۰۴ .

^{۹۲} - قشیری ، مسلم بن حجاج ، صحیح مسلم ، پاکستان انتشارات : دارالکتب الاسلامیه ، ص ۴۵ .

قانون اجرا کننده جزایی نیز این موضوع را در ماده (۸۳) تذکر میدهد هر شخص در صورت مشاهده ارتکاب جرم مشهود حتی المقدور از تمام وسایل و امکانات بازدارنده استفاده نموده مانع فرار مرتکب جرم شده ، وی را به نزدیک ترین مرجع پولیس یا حارنوالی مربوط تسلیم دهد .^{۹۳}

^{۹۳}- وزارت عدلیه افغانستان ، قانون اجراءات جزایی ، ماده (۸۳) .

مبحث چهارم : جرایم به اعتبار طریقه ارتکاب آن

قسمیکه در ابتدا گفتیم جرایم به بخش هایی مختلف تقسیم شده و هر کدام آن یک حصه مهم از مجازات را تشکیل میدهد در اینجا طریقه ارتکاب جرایم را مورد بررسی قرار میدهم.

در این بخش جرایم به سه بخش مشهور تقسیم میشود که عبارتند از:

الف - جرایم ایجابی و جرایم سلبی ،

ب - جرایم موقت و جرایم غیرموقت ،

ج - جرایم بسیط و جرایم اعتیادی .

مطلب اول - جرایم ایجابی و جرایم سلبی :

الف - جرایم ایجابی : آنست که فاعل ، فعل ممنوع و منهی عنه شرعی را مرتکب شود بطورمثال : مجرم ، مرتکب جرم سرقت ، فعل زنا یا شرب خمر گردد .^{۹۴}

از نظر حقوق دانان اسلام تسبیب ایجابی جزء جرایم ایجابی محسوب میشود ولی مشروط بر اینکه تعدی و ستم در آن متحقق باشد و دیگر اینکه عامل بیگانه ای واسطه بین سبب و مسبب واقع نشود . تسبیب ایجابی مثال های زیادی در بخش فقه اسلامی دارد در اینجا چند نمونه آنرا ذکر مینمایم ؛ کسی سگی را در راه عمومی مردم نگه میدارد و سبب میشود که آن سگ دست و پای دیگران را مجروح کند ، یا شخصی در راه عمومی سنگ میاندازد عابری پایش بر آن اصابت میکند و می افتد و افگار میشود ، یا کسی بدون مهارت در علم طب به تداوی مردم میپردازد و باعث نقض عضو یا مرگ دیگری میشود و یا اینکه دروازه زندان را باز میگذارد تا که زندانیان فرار نمایند همه این اشخاص سبب وقوع جنایت شده اند پس ضامن و مسؤل میباشند و اگر کسی این سبب بودن را قطع کرد مثل اینکه کسی در قفس را باز ماند و شخص دیگری جلو آمده با چوبی یا آواز دادن یا حرکت دست پرنده را به فرار و امیدارد ؛ در این صورت مباشر نسبت به سبب قوی تر است پس مباشر ضامن و مسؤل خواهد بود نه سبب .^{۹۵}

ب - جرایم سلبی : جرایمی را گویند که امتناع از اوامر باشد ؛ یا اینکه امتناع از انجام دادن فعل مامور به باشد مانند: امتناع از ادای شهادت ، امتناع از پرداخت زکات ، امتناع شوهراز دادن نفقه به

^{۹۴} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۸۷ .

^{۹۵} - نذیر ، پوهاند داد محمد ، حقوق جزای عمومی اسلام ، ص ۷۴ .

خانمش ، امتناع کارمندان اطفاییه از خاموش ساختن آتش سوزی وغیره. بیشترین جرایم ، ایجابی و مثبت و کمترین آنها به صورت سلبی و ترک فعل است.^{۹۶}

چنانچه قوانین کشور ما پیرامون این موضوعات در موارد خود تصریحاتی دارند که به عنوان مثال چند ماده آنرا ذکر مینمایم:

ماده (۳۵۴) قانون جزای کشور حکم میکند : شخصی که هنگام وقوع حریق یا حادثه بزرگ دیگری با وجود تقاضای موظف خدمات عامه بدون عذر معقول از معاونت امتناع ورزد ؛ به حبسی که از شش ماه بیشتر نباشد و جزای نقدی که از شش هزار افغانی تجاوز نکند و یا به یکی از این دو جزا محکوم میگردد.

فقره یک ماده (۳۵۹) قانون جزای کشور حکم میکند : هرگاه بالای شخص به منظور ادای نفقه زوجه یا یکی از اصول و فروع وی یا دیگری به منظور ادای اجرت حضانت یا رضایت یا سکونت حکم واجب التنفیذ محکمه صادر شده باشد، تاعدت یک ماه بعد از ابلاغ حکم با وجود قدرت به ادای آن از تادیه آن امتناع ورزد به حبس قصیر و جزای نقدی که از پنج هزار افغانی تجاوز نکند یا به یکی از این دو جزا محکوم میگردد .

ماده (۳۵۷) قانون جزای کشور حکم میکند : شخصیکه متکفل طفلی بوده و بعد از مطالبه شخص دیگری که به اساس قرار حکم محکمه حضانت یا حفاظت طفل به او انتقال یافته، طفل را به وی تسلیم نکند ؛ به حبس قصیر یا جزای نقدی که از سه هزار افغانی کمتر و از دوازده هزار افغانی بیشتر نباشد محکوم میگردد.

حقوق دانان اسلام تسبیب سلبی را نیز جزء جرایم سلبی محسوب کرده و آنرا ناشی از تقصیر در امر واجب دانسته اند^{۹۷} . مثال های آن در فقه اسلامی بسیار زیاد است مانند اینکه مادری از شیر دادن طفل شیرخوار خود امتناع ورزد تا آنکه بمیرد و یا کسی شخص دیگری را در جای حبس نموده و مانع خوردن طعام و غذای او شود تا زمانی که بمیرد در این اعمال و امثال آن در مذاهب امام مالک^{۹۸} ، امام شافعی^{۹۹} ، احمد بن حنبل^{۱۰۰} رحمهم الله و همچنان از نظر امام ابو یوسف و امام

^{۹۶} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۸۷ .

^{۹۷} - فیض ، علی رضاء ، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام ، چاپ ششم ، تهران ، سازمان چاپ و انتشارات سال ۱۳۸۱ هجری ، ص ۲۴۶ - ۲۴۷ .

^{۹۸} - الدردیر ، احمد ، التشریح الکبیر بحاشیة الدسوقی ، ج ۴ ، مطبعة البابی الحلبي ، بیروت ، ص ۲۱۵ .

^{۹۹} - الرملی ، ابو العباس ، نهاية المهتاج الی شرح المنهاج ، طبع اول ، مطبعة الابابی الحلبي ، مصر ، ج ۷ ، ص ۲۳۹ .

محمد رحمهم الله قتل عمد بشمار میرود و میگویند که این اشخاص مستوجب قصاص میگردند ، ولی در نزد امام ابوحنیفه رحمه الله علیه چنین عمل قتل غیر عمدی محسوب میشود؛ بدلیل اینکه امام ابوحنیفه رحمه الله علیه در قتل عمدی موجودیت قصد جانی و استعمال سلاح را شرط میداند در غیر آن قتل شبه عمد یا خطاء خواهد بود .^{۱۰۱}

در اینجا سوال مطرح میشود که امتناع از یک عمل چی وقت جرم و مرتکب آن مسؤول محسوب میشود ؟ در پاسخ به این سوال میتوان گفت که امتناع از یک عمل هنگامی جرم و مرتکب آن مسؤول محسوب میشود که شریعت ، یا عرف یا اتفاق قبلی به عدم امتناع آن حکم کرده باشد بنابراین کسیکه طعام و آبی با خود دارد و دیگری را او میگذارد تا از تشنگی یا گرسنگی بمیرد ، یا کسی شخصی را در حال غرق شدن در آب میبیند در حالیکه توانایی نجات دادن را دارد ولی او را نجات نمیدهد چنین اشخاص از نظر بعضی فقهای حنبلی ضامن و مسول نبوده ، به جزای قصاص محکوم نمیشود و دیت هم بر آنها واجب نمیشود ، ولی از دیدگاه بعضی مسول میشوند.^{۱۰۲}

مطلب دوم - جرایم موقت و جرایم غیر موقت :

الف - جرایم موقت : عبارت از جرایمی است که از انجام فعلی یا امتناع از فعلی در وقت معین تشکیل میشود ولی وقت زیاد را از آنچه برای انجام یا ترک فعل لازم است ایجاب نمیکند . مانند : جرم سرقت که به مجرد اخذ مال به طور مخفی یا جرم شراب نوشی که به مجرد نوشیدن می یا جرم کتمان شهادت که به محض امتناع از گواهی دادن تمام میشود .

ب - جرایم غیر موقت : عبارت از جرایمی است که از انجام فعل قابل تجدد یا استمرار یا امتناع از فعل قابل تجدد یا استمرار تشکیل میشود، و تمام وقتی را که جرم در آن قابل تجدد یا استمرار است در برمیگیرد و جرم خاتمه نمی یابد مگر آنکه از حالت تجدد یا استمرار آن خاتمه پیدا کند . مانند حبس کردن یک شخص بدون حق یا امتناع از ادای زکات یا امتناع از ادای قرض با وجود توانایی پرداخت آن و امثال آن همه جرایم غیر موقت هستند این جرایم تازمانی ادامه پیدا خواهند نمود که عین وضعیت دوام داشته باشد در حالیکه در جرایم موقت مانند سرقت به مجرد اخذ مال به طور خفیه

^{۱۰۰} - ابن قدامه ، موفق الدین ابو محمد بن عبدالله ، المغنی ، دارالکتب العربی ، مصر ، سال ۲۰۰۱ میلادی ، ج ۹ ، ص ۳۲۷ .

^{۱۰۱} - کاسانی ، علاء الدین ابو بکر بن مسعود ، بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، کراچی ، ایچ ایم ، سعید کمپنی ، سال ۱۹۱۰ میلادی ، ج ۷ ، ص ۲۳۴ .

^{۱۰۲} - نذیر ، پوهاند داد محمد ، حقوق جزای عمومی اسلام ، ص ۷۷ .

خاتمه پیدا میکند ولی آنچه در دست سارق باقی مانده است ادامه جرمه سرقت نبوده بلکه نتیجه سرقت میباشد.^{۱۰۳}

انواع جرایم غیرموقت: جرایم غیرموقت به دو بخش تقسیم میشود جرایم متجدده و جرایم مستمر

الف - جرایم متجدده : عبارت از جرایمی است که استمرار دوام آن بر قصد و اراده جانی میباشد مانند امتناع از پرداخت زکات، امتناع از تسلیم کردن طفل به مربی آن یا نگاه داشتن سلاح غیرمجاز و امثال آن در تمام این حالات استمرار و دوام جرایم متوقف بر اراده و قصد جانی میباشد یعنی تا زمانیکه شخص نیت عدم پرداخت زکات را و امثال آن را دارد جانی شمرده خواهد شد.

ب - جرایم مستمره : به آن جرایمی گفته میشود که استمرار و دوام آن به اراده و قصد جانی متوقف نمیشود مانند حفرچاه در راه عمومی یا اعمار تعمیر در ملکیت غیر و امثال آن.^{۱۰۴}

مطلب سوم : اهمیت این تقسیم بندی

تقسیم جرایم به موقت و غیر موقت از چندین ناحیه میباشد عبارت اند از :

۱ - از ناحیه رسیدگی به جرایم : محکمه ویژه رسیدگی به جرایم موقت عبارت از آن محکمه ای میباشد که عمل جرمی در محدوده قلمرو آن صورت گرفته باشد زیرا قضاء به زمان و مکان مقید میباشد اما محکمه ویژه به جرایم غیرموقت عبارت از آن محکمه میباشد که تجدد یا استمرار عمل جرمی در محدوده حوزه آن صورت گرفته باشد . از آنجاییکه امکان دارد تجدد یا استمرار جرم در چندین محل صورت بگیرد ، بناء محکمه ویژه رسیدگی به جرم نیز میتواند چند محکمه باشد

۲ - از ناحیه مرور زمان : در جرایم موقت مدت ساقط کننده دعوی از تاریخ ارتکاب جرم آغاز می شود ولی در جرایم غیرموقت مدت ساقط کننده دعوی از ختم تاریخ حالت تجدد یا استمرار جرم شروع میشود .^{۱۰۵}

۳ - از ناحیه تطبیق قوانین جدید : قوانین جدید بر جرایم موقت که قبل از تنفیذ آن صورت گرفته است تطبیق نمیشود ولی در جرایم غیرموقت در صورتیکه جرایم غیرموقت قبل از صدور قوانین جدید آغاز یافته باشد و بقیه آن بعد از صدور قانون جدید استمرار یافته باشد قوانین جدید بر آن قابل تطبیق خواهد بود.

^{۱۰۳}- عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۹۵ .

^{۱۰۴}- همان : ج ۱ ، ص ۹۶ .

^{۱۰۵}- عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۹۷ .

۴- از ناحیه قوت حکم محکمه : درجرائم موقت حکم محکمه تنها شامل همان موضوعاتی میشود که به محکمه تقدیم گردیده اند اما وقایعی (جرائمی) که قبل از محکمه یا بعد از صدور حکم محکمه ارتکاب شده ولی هنوز به محکمه تقدیم نگردیده ولو از واقعه محکوم فیه باشد مشمول آن حکم نمیشوند اگر وقایع (جرائم) ارتکابی دیگر قبل از صدور حکم یا بعد از صدور حکم محکمه باشد وکشف گردند واز جنس واقعه (جرم) محکوم فیه نیز باشند ، اقامه دعوای جدید از وقایع لاحقه برحکم محکمه درست است ولی از وقایع سابقه برحکم محکمه صحیح نمیباشد ، زیرا قاعده تداخل مجازات برای جرایمی که از یک جنس باشند یکسان قابل تطبیق میباشد پس مطابق به همین قاعده اقامه دعوای جدید از وقایعی که قبل از صدور حکم محکمه صورت گرفته اند واز جنس واقعه محکوم فیه میباشد درست نیست زیرا هدف از مشروعیت عقوبات تادیب مجرم و جلوگیری وی از ارتکاب جرم میباشد و عقوبت تعیین شده از طرف محکمه برای برآورده ساختن این دو هدف کفایت میکند پس برای تکرار عقوبت ضرورتی احساس نمیشود اما درجرائم غیرموقت تمام جرائم سابقه بر اقامه دعوی و صدور حکم اگرچه آن وقایع به محکمه تقدیم هم نشده باشد مشمول حکم محکمه میشود زیرا تمام آن وقایع یک جرم محسوب میشود لهذا اقامه دعوای جدید از وقایع سابقه که به محکمه تقدیم نشده و بر صدور حکم محکمه سابقه داشته باشد درست نیست اما وقایع که بعد از صدور حکم از محکمه صورت گرفته است اگر از جرائم متجدده باشد اقامه دعوای جدید درست و اگر از جرائم مستمره باشد اقامه دعوای جدید درست نخواهد بود .^{۱۰۶}

مطلب چهارم - جرائم بسیط :

الف - جرائم بسیط عبارت از جرایمی اند که از یک عمل واحد تشکیل یافته باشند مانند : سرقت ، شراب نوشی خواه جرمی ارتکابی آنی باشد یا مستمر ، جرائم حدود قصاص و دیت نیز از جمله جرائم بسیط یا ساده هستند .^{۱۰۷}

ب - جرائم اعتیادی: به جرایمی اطلاق میشود که ارتکاب آن برای بار اول جرم شمرده نمیشود ولی اگر برای بار دوم یا بیشتر از آن تکرار شود به حیث جرم محسوب میشود ؛ اینکه چرا این نوع اعمال مشروع با تکرار آنها ماهیت جرمی پیدا میکند دلیل آن اینست که در صورت تکرار همچو یک عمل فکر میشود که اجرای این عمل برای شخص بحیث یک عادت تبدیل گردیده و او از روی عادت آنرا انجام میدهد و میخواهد که عمل مذکور را منحصراً شغل و پیشه خود قرار دهد و از همین طریق امرار مشیعت نماید که این موضوع هم به ضرر خودش و هم به ضرر دیگران و جامعه میباشد لهذا

۱۰۶- عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۹۷ و ۹۸ .

۱۰۷- همان : ج ۱ ، ص ۹۰ .

درهمچو موارد عمل غیرمشروع و بحیث جرم تلقی میگردد بطور مثال : طبابت غیر قانونی برای بارنخست جرم شمرده نمیشود به شرطیکه کسی از آن متضرر نشده باشد ولی اگر طبابت غیر قانونی تکرار شود در این صورت جرم شمرده میشود و لو اگر به هیچ کس هم ضرر نرسیده باشد.^{۱۰۸}

از نظر حقوق جزای اسلام مواردی هستند که از جرایم اعتیادی شمرده میشوند مانند اسرار ورزیدن بر گناهان صغیره، گناه صغیره خود نه حد و نه قصاص و نه تعزیر دارد و هیچ اثری راجع به سلب عدالت و تحقق فسق برای کسی نخواهد داشت ولی زمانی که گناه صغیره چند بار از یک شخص صادر شود یک جرم بزرگ متحقق میشود که عدالت را از بین میبرد و باعث فسق میگردد پس در این صورت جزا های تعزیری خواهد داشت.^{۱۰۹}

مطلب پنجم - اهمیت این تقسیم بندی :

تقسیم جرایم به بسیط و اعتیادی از چند لحاظ میباشد عبارتند از:

۱- از ناحیه تطبیق قاعده مرور زمان : اگر جرایم بسیط موقت باشد مدتی که ساقط کننده دعوی است از تاریخ ارتکاب آن آغاز میشود و اگر جرایم بسیط غیرموقت باشد مدتی که دعوی را ساقط میکند تاریخ انتهای حالت مجرمیت فعل میباشد اما در جرایم اعتیادی مدت ساقط کننده دعوی از تاریخ آخرین مرتبه تکرار فعلی که اعیاد را تشکیل میدهد آغاز می یابد.

۲ - از لحاظ اختصاص محکمه : اگر جرایم بسیط از نوع جرایم موقت باشد صلاحیت رسیدگی به جرم ویژه محکمه ای است که عمل جرمی در آن حوزه واقع شده است، و اگر از نوع جرایم غیرموقت باشد صلاحیت رسیدگی به جرم ویژه محکمه است که عمل جرمی در آن حوزه تجدد و تکرار شده یا اینکه فعل جرمی در حوزه آن استمرار و دوام یافته است اما در جرایم اعتیادی صلاحیت رسیدگی به جرایم ویژه محکمه است که عمل آخرین تکوین کننده جرایم اعتیادی در حوزه آن محکمه واقع شده باشد پس در این صورت چندین محکمه صلاحیت رسیدگی به جرایم اعتیادی را خواهند داشت.^{۱۱۰}

۳- از لحاظ تطبیق قاعده تداخل عقوبات : اگر جرایم از نوع جرایم اعتیادی باشد و مجرم چندین جرم را که همه از یک نوع هستند مرتکب شده باشد، وی در برابر افعال جرمی سابقه خود به طور جداگانه مورد مجازات قرار نمیگیرد زیرا به اساس قاعده تداخل عقوبات در جرایم ممنوع که تاهنوز

^{۱۰۸}- همان : ص ۹۱ و ۹۲ .

^{۱۰۹}- حنیف ، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) ، کابل ، انتشارات نویسا ، ص ۱۴۰ .

^{۱۱۰}- عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۹۱ . و حنیف ، فقه عقوبات (حقوق جزای اسلام) ، ص ۱۴۰ .

درمورد آن حکم صادر نشده است تعدد مجازات جواز ندارد ، بلکه عقوبت شدیدتر آن قابل اجراء میباشد بطورمثال : اگر کسی یک مرتبه دست و دیگر بار پای شخص دیگری را قطع نماید وبعد او را به قتل برساند دراین صورت چون مجازات جرم قتل نسبت به مجازات دو جرم بزرگتر است بنابراین بر مجرم تنها مجازات جرم قتل قابل اجراء است زیرا مجازات جرم قطع دست و پا درعقوبت جرم قتل تداخل مینماید همچنان قانون جزای افغانستان درتطبیق عقوبت جرایم همجنس ازقاعده تداخل عقوبت جرایم استفاده کرده اند و میگویند : هرگاه از ارتکاب فعل واحد جرایم متعدد بوجود آید مرتکب به جزای جرمی محکوم میگردد که جزای آن شدیدتر باشد در صورتی که جرایم پیشبینی شده مماثل هم باشند به یکی از آنها حکم میشود هرگاه ارتکاب جرایم متعدد در نتیجه افعال متعدد صورت گرفته باشد و این جرایم طوری باهمدیگر مرتبط باشند که تجزیه راقبول نکند و تامین هدف واحد جرایم مذکور را باهم جمع کرده باشد محکمه به جزای پیشبینی شده هریک از جرایم حکم نموده و تنها تنفیذ جزای شدید تر را تصریح میدارد .^{۱۱۱}

^{۱۱۱} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۹۲ .

مبحث پنجم - جرایم به اعتبار طبیعت جرم :

جرایم به اعتبار طبیعت و جرم به دو تقسیم مشهور دارد که اینک هر کدام آن را بیان میگیریم:

الف - جرایم ضد اجتماع و جرایم ضد افراد

ب - جرایم عادی و جرایم سیاسی

مطلب اول - جرایم ضد اجتماع و جرایم ضد افراد :

الف - جرایم ضد اجتماع : جرایمی است که مجازات آنها برای حفظ مصالح عمومی و اجتماع میباشد ؛ خواه جرم مرتکب شده علیه یک شخص صورت بگیرد یا علیه جامعه که اخلاص کننده امنیت عمومی و نظم اجتماعی باشد فقها میگویند کیفر این قبیل جرایم از حقوق الله به حساب میآید^{۱۱۲} معنای این سخن این است که مجازات آنها برای حمایت از جامعه وضع و تشریح گردیده است و اطلاق نمودن "مجازات حق الله" از جانب فقها به این دلیل است که عفو یا تخفیف و توقف در اجرای آنها جایز نیست.^{۱۱۳}

ب - جرایم ضد افراد : جرایم ضد افراد عبارت است از آن عده جرایمی است که مجازات آن به هدف تامین مصالح افراد وضع شده باشد جرایم حدود جرایم ضد اجتماع هستند و این به این معنا نیست که فرد از آن متضرر نمی شود بلکه فرد نیز هم از آن ضرر میبیند زیرا مثلاً جرمه سرقت باعث خساره بزرگ بر منافع فرد میگردد و اما از آنجا که خطر این جرمه بر امنیت اجتماع بزرگتر است بناء حد جرمه سرقت از جمله حقوق الله تلقی شده و هیچ کس حق عفو آن را ندارد . جرایم قصاص و دیت بر افراد واقع میشوند و این به این معنا نیست که اجتماع از آن متضرر نمیشود بلکه اجتماع هم آسیب میبیند مگر از آنجا که حقوق افراد بیشتر صدمه دیده است ، بنابراین عقوبات این نوع جرایم از جمله حقوق العباد خوانده شده و فرد میتواند شخص را از عقوبت عفو کند پس در آن صورت بر مجرم تنها مجازات تعزیری خواهد بود در حقیقت گفته میتوانیم هر جرمه ای که حقوق اجتماع را متضرر میسازد در نهایت حقوق افراد را نیز آسیب میرساند و همچنان هر جرمه ای که حقوق افراد را به خطر مواجه میکند هر چند حقوق ویژه افراد می باشد حقوق اجتماع را نیز تهدید میکند در این زمینه فقها میگویند: هیچ حق انسانی یافت نمیشود مگر در آن حق الله موجود میباشد^{۱۱۴} ؛

پس از جمله حقوق الله بر هر انسان مکلف این است که دیگران را نیست پس آنگاه که دین اسلام

^{۱۱۲} - کاسانی ، بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، ج ۷ ، ص ۳۳ . و ابن الهمام ، فتح القدیر ، ج ۴ ، ص ۱۲ .

^{۱۱۳} - السیوایی ، کمال الدین محمد بن عبد الواحد ، فتح القدیر شرح الهدایه ، بیروت ، دارالکتب العلمیه ، ص ۱۲

^{۱۱۴} - زرقانی ، شرح الزرقانی علی مختصر خلیل ، ج ۸ ، ص ۱۱۵ .

مجازات برخی را از جرایم حقوق الله و برخی دیگر را از جمله حقوق العبد دانسته است بدین معنی است که اگر خطر جرایم بیشتر متوجه جامعه باشد عقوبت آن از جمله حقوق الله است و اگر خطر آن بیشتر متوجه افراد باشد عقوبت آن از جمله حقوق العبد شمرده میشود .^{۱۱۵}

مطلب دوم - جرایم عادی و سیاسی :

الف - جرایم عادی : جرایم عادی آنست که انگیزه های عادی دارند مانند سرقت ، قتل ، زنا ، قذف ، راهزنی و غیره .^{۱۱۶}

ب - جرایم سیاسی : ما در اینجا تحت عنوان جرایم سیاسی موضوعاتی را قرار ذیل به بیان خواهیم گرفت.

۱ - تعریف جرایم سیاسی : جرم سیاسی در اصطلاح فقهای اسلام (بغی) نامیده میشود و مجرمان سیاسی را (بغات یافته ، باغیه و باغیان) می نامند فقهای اسلام در تعریف بغات یا مجرمان سیاسی چنین اظهار نظر میکنند : باغیه یا مجرمان سیاسی عبارتند از آن گروهی که در اثر اعتقاد غلط و نادرست در اثر تاویل فاسدی که آن را دلیل شرعی پنداشته اند بر امام یا نایب او خروج میکنند و دارای قدرت و شوکتی نیز میباشد^{۱۱۷} . از تعریف فوق چنین دانسته میشود که جرایم سیاسی عبارت است از آن اعمال مجرمانه ای که با استفاده از قدرت و نیروی ، براساس اعتقاد به دلایل شرعی هرچند نادرست هم باشد ، در اثناى جنگ ، اضطراب و انقلاب ارتکاب میشود و هدف از آن اعمال مجرمانه و ازگون کردن نظام سیاسی و اجتماعی موجود و برهم زدن نظم و امنیت کشور میباشد .

۲ - شروط تحقق جرایم سیاسی : اگر به تعریفی که فقهاء از جرایم سیاسی کرده اند دیده شود این امر واضع خواهد شد که برای تحقق جرایم سیاسی موجودیت شروط ذیل ضروری میباشد.

الف - در لابلای اعمال مجرمانه باید اهداف سیاسی نهفته باشد مانند عزل ریس دولت اسلامی یا سرپیچی کردن از فرامین و دستورات وی، پس اگر هدف از اعمال مجرمانه چیز دیگر باشد مانند ایجاد تغییرات که منافای با نصوص شریعت اسلامی است ، یا قدرت بخشیدن برای دولت بیگانه برای آنکه بر کشور اسلامی تسلط یابد ، یا تضعیف دولت اسلامی در مقابل دول دیگر باشد این اعمال

^{۱۱۵} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۱۱۰ .

^{۱۱۶} - همان .

^{۱۱۷} - ابن قدامة المقدسی ، عبدالرحمن بن محمد ، الشرح الکبیر ، ناشر : دارالکتاب العربی ، بیروت ، ج ۱۰ ، ص ۴۹ .

جرائم سیاسی گفته نمیشود ، بلکه از نظر شریعت اسلامی فساد در زمین ، محاربه با خدا و رسول وی بوده و از جمله جرائم عادی محسوب شده مجازات بسیار سخت دارد .^{۱۱۸}

ب - کسانی که دست به اعمال اجرامی میزنند باید برای صحت ادعای خود بنابر زعم خویش دلیل شرعی درست اگرچه درواقع نادرست هم باشد داشته باشند و به تعقیب آن علیه رییس دولت اسلامی قیام نمایند کسانی که در برابر رییس دولت اسلامی قیام میکنند یا عزل و برکناری او را خواستار میشوند باید دلیل شرعی برای صحت ادعای خود اگر چه آن دلیل در ذات خود دلیل نادرست یا ضعیف باشد داشته باشند بطور مثال زمانیکه گروهی موسوم به خوارج در برابر حضرت علی رضی الله عنه قیام کردند دلیل قیام خود را علیه حضرت علی رضی الله عنه این طور بیان میکردند که حضرت علی رضی الله عنه با وجود قاتلین حضرت عثمان رضی الله عنه را میشناسد، و قدرت گرفتاری آنها را نیز دارد، آنها را دستگیر کرده و مجازات نمیکند ؛ و یا زمانیکه گروهی موسوم به مانعین زکات در برابر حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه قیام کردند، دلیل قیام آنها این بود که میگفتند زکات را جز برای شخصیکه نماز وی سکونت و آرامش برای آنهاست دیگر برای هیچکس نمیدهند ، و منظور شان شخص پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم بود و پیامبر اکرم رحلت نموده است، بناء زکات را به ابوبکر صدیق رضی الله عنه نمیدهند منشاء دلیل آنها این آیه قرآن کریم بود که خداوند جل جلاله فرموده است : { خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ } .^{۱۱۹} ترجمه : از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی و برایشان دعا کن زیرا دعای تو برای آنان آرامشی است و خدا شنوای داناست.

پس اگر اعمال مجرمانه ای که دلیل شرعی به ظاهر درست و در واقع غلط نداشته باشند جرائم سیاسی نبوده بلکه یک عمل راهزنی و فساد در زمین میباشد که در شریعت اسلامی برای مرتکب آن عقوبت ویژه ای دارد .^{۱۲۰}

ج - باید این اعمال جرمی در حالت جنگ ، اضطرابات و انقلابات ارتکاب شده باشد و اگر در این شرایط و احوال صورت نه گرفته نباشد ، اعمال مجرمانه مذکور جرائم سیاسی نبوده بلکه جرائم عادی محسوب میشود و مجازات ویژه دارد .

^{۱۱۸} - جزری ، شمس الدین محمد ، أسنى المطالب فى مناقب الامام على ، ناشر : مكتبة الامام امير المؤمنين ، ج ۴ ، ص ۱۱۱ - ۱۱۲ . و ابن قدامه ، المغنى ، ج ۱۰ ، ص ۵۲ . و نهاية المحتاج ، ج ۷ ، ص ۳۸۲ .

^{۱۱۹} - القرآن کریم ، سوره التویه ، آیه : ۱۰۳ .

^{۱۲۰} - ابن نجيم ، زين العابدين ، البحر الرائق شرح كنز الدقائق ، ناشر : دارالكتب العلمية ، سال ۲۰۰۹ میلادی ، ج ۵ ، ص ۱۵۱ - ۱۵۴ . و زرقانی ، شرح الزرقانی ، ج ۸ ، ص ۶۲ .

د - دیگر از شرایط جرایم سیاسی این است که مجرمان سیاسی باید دارای قدرت و شوکت باشد و اگر دارای چنین مواصفاتی نباشند پس اعمال اجرایی آنها جرایم سیاسی نمیباشد.

۳ - حقوق و مسئولیت مجرمان سیاسی قبل از جنگ : مجرمان سیاسی قبل از جنگ حق دارند که دیگران را به آنچه عقیده دارند بطریقه مشروع دعوت نمایند ، و همچنان حق آزادی را دارند، ولی این حقوق در محدوده شرعی برایشان داده شده است و اگر در سخن و دعوت شان از محدوده قوانین شرعی تجاوز مینمایند پس در این صورت نه به اعتبار اینکه جرایم سیاسی را مرتکب میگردند بلکه به اعتبار اینکه آنها جرایم عادی را مرتکب میشوند مجازات خواهند شد ، مثلاً در صورت ارتکاب جرمه زنا با حد در صورت ارتکاب جرمه دشنام با تعزیر مجازات میشوند .^{۱۲۱}

و همچنان مجرمان سیاسی حق اجتماع در یک محل را دارند ، هرگاه آنها در یک مکان مشخص بدون اینکه از حق امتناع ورزد یا از احکام شرع سرپیچی کنند اجتماع پیدا میکنند دولت اسلامی حق جنگ با آنها را ندارد زیرا هنگامیکه گروهی از خوارج از جنگ در برابر حضرت علی رضی الله عنه دست کشیده و در نهروان جمع شدند آن حضرت شخصی را منحیث آمر آنها گذاشت و آنها مدتی از وی اطاعت کردند و بعداً آن گماشته را به قتل رسانیدند و زمانیکه حضرت علی رضی الله عنه از آنها خواست که قاتل شخص گماشته را برای وی تسلیم کنند آنها از تسلیم دهی آن امتناع ورزیده و گفتند : همه ما او را به قتل رساندیم پس آنگاه حضرت علی رضی الله عنه تمام آنها را به قتل رسانید .^{۱۲۲}

۴ - حقوق و مسئولیت های مجرمان سیاسی در جریان جنگ و بعد از آن : اگر بین دولت اسلامی و مجرمان سیاسی جنگ در گرفت باید هدف دولت اسلامی از جنگ در برابر مجرمان سیاسی قتل آنها نه ، بلکه جلوگیری آنها از جنگ باشد و اگر آنها جنگیدند ، باید با ایشان جنگیده شود و اگر آنها از جنگ دست کشیدند ، نباید با آنها جنگید و نباید مجروح یا اسیر آنها را به قتل رساند^{۱۲۳} و نباید اموال آنها را مصادره نموده و زنان و اطفال آنان را به اسارت گرفت زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم از این کار منع فرموده است^{۱۲۴} . هنگامیکه جنگ خاتمه می یابد مجرمان سیاسی در برابر تلفات جانی و مالی که در جریان جنگ بر اهل عدل وارد کرده اند مسؤول نیستند ، ولی در برابر آن تلفات مالی و جانی که در غیرحالت جنگ بر اهل عدل وارد کرده اند بنابر رای راجع مسؤول خواهند بود . ولی الامر مسلمانان مسؤولیت دارد تا مقدار اموال مجرمان سیاسی را که

۱۲۱ - الرملی ، نهاية المحتاج علی شرح المنهاج ، ج ۷ ، ص ۳۸۵ .

۱۲۲ - همان : ص ۱۴۴-۱۴۳ .

۱۲۳ - ابن نجیم ، البحر الرائق ، ج ۵ ، ص ۱۵۳ .

۱۲۴ - ماوردی ، الاحکام السلطانیة ، ص ۴۹ . و ابن قدامة ، المغنی ، ج ۱۰ ، ص ۶۳ .

در اثنای جنگ به دست اهل عدل افتاده و در نزد آنها قرار دارد دوباره بر آنها برگرداند ، و اگر کسی که اموال آنها را در غیر حالت جنگ هلاک میکند باید آنرا جبران کند مجرمان سیاسی از جرایمی که در حالت جنگ مرتکب آن میگردند مورد مجازات قرار نمیگیرند ، ولی اگر رئیس دولت اسلامی در مجازات آنها مصلحت را میبیند ، میتواند آنها را تعزیرا مجازات نماید و این عقوبت به نزد امام ابوحنیفه رحمه الله علیه میتواند حتی اعدام باشد .^{۱۲۵}

۵ - مجازات مجرمان سیاسی در شریعت اسلامی : از آنچه گفته آمدیم معلوم میشود ، که با عقوبات عادی مورد مجازات قرار خواهند گرفت ، زیرا این نوع جرایم چون در حالت جنگ یا انقلاب صورت نگرفته است ، بناء جرایم عادی محسوب میشوند اما آن عده از جرایمی که در حالت جنگ یا انقلاب مجرمان سیاسی مرتکب میگردند ، مجازات آنها متناسب با کمیت و کیفیت جرم در اثنای جنگ یا انقلاب تعیین خواهد گردید . مثلاً اگر آنها در برابر عساکر دولت اسلامی مقاومت نموده و آنها را به قتل رسانیدند ، یا کشور را تحت تسلط خود درآورده قدرت را در دست می گرفتند ، یا بر اموال و مملوکات عمومی غلبه حاصل نموده و آنها را در حوزه خویش عیش درآوردند ، یا خطوط آهن و راه های عمومی را از بین برند و امثال آن ، از نظر شریعت اسلامی قتل و مصادره اموال آنها تا آنکه به دولت اسلامی تسلیم میشوند جایز است زمانیکه آنها از جنگ دست کشیدند و به دولت اسلامی تسلیم شدند و خونها و مالهای آنها مصوون خواهد بود ، ولی در برابر خروج آنها علیه دولت اسلامی نه در مقابل جرایمی که آنها در اثنای جنگ مرتکب شده اند ولی الامر مسلمانان اگر خواسته باشد آنها را می بخشد و اگر خواسته باشد آنها را مجازات تعزیری می نماید .^{۱۲۶}

^{۱۲۵} - عوده ، عبدالقادر ، التشریع الجنایی الاسلامی ، ج ۱ ، ص ۱۰۶ .

^{۱۲۶} - ابن قدامه ، المغنی ، ج ۱۰ ، ص ۵۸ . و ابن قدامة المقدسی ، الشرح الكبير ، ج ۱۰ ، ص ۷۱ - ۷۲ .

فصل سوم - علل وقوع جرم

این فصل دارای چهار مبحث و هر مبحث دارای سه مطلب می باشد .

مبحث اول : عوامل فردی درونی

مطلب اول : عوامل فردی جسمی

مطلب دوم : عوامل فردی روانی

مطلب سوم : عوامل فردی اکتسابی

مبحث دوم : عوامل خانواده گی، محیطی و اجتماع

مطلب اول : محیط خانواده گی و مسکن

مطلب دوم : نهاد آموزش و پرورش

مطلب سوم : رسانه ها

مبحث سوم : عوامل سیاسی

مطلب اول : جایگاه حکومت

مطلب دوم : نظارت نهاد های حکومتی

مطلب سوم : مهاجرت ها

مبحث چهارم : عوامل اقتصادی

مطلب اول : فقر

مطلب دوم: بیکاری نداشتن شغل ثابت

مبحث اول - عوامل فردی درونی :

عوامل فردی : عواملی اند که درجسم و وجود شخص قرار دارند. این عوامل می توانند جسمی یا روانی باشند و هم می توانند ذاتی و غیر ارادی یا اکتسابی از محیط باشند بنابراین ، عوامل فردی را می توان به عوامل فردی جسمی و روانی تقسیم کرد .

مطلب اول : عوامل فردی جسمی :

عوامل فردی جسمی عواملی اند که مربوط به جسم و بدن شخص می باشند . این عوامل شامل وراثت ، جنس ، نژاد و عوامل مادرزادی می شوند که در زیر بحث قرار می گیرند .

جزء الف : رابطه ارث و مجرمیت :

دانشمندان متقدمین چندین تصویری کردند که خصوصیت جسمی و روانی و خصلت های اجداد و والدین از طرف ارث به اولاد های آنها انتقال می کند اما آنها به علت عدم اطلاع از چگونگی انعقاد نطفه نمی توانند بر مبنای تجربه و عمل عقیده خود را توجیه کنند .

لامبروز و ۱۶۰ نفر دانش آموز مکتب را تا سن بلوغ تحت مطالعه قرار داد و علل ارثی را مانع هرگونه اصلاح و تربیه افراد دانست .

وی می نویسد که " تعلیم و تربیه بصورت ظاهری رفتاری افراد را تحت تاثیر قرار می دهد و رفتار ایشان را تغییر می دهد و در محیط جرم زا افراد تحصیل کرده نیز تحت تاثیر ارث مرتکب عمل جرمی می شوند " .^{۱۲۷}

دانشمندان فرانسوی بنام هویر در جنگ جهانی درباره والدین و اجداد ۴۰۰ مجرم جوان تحقیقات انجام داد . وی در پژوهش های خود به این نتیجه رسید که سوم اجداد جوانان آزموده شده معتاد الکلی اند و از طریق ارث تاثیر ناگوار الکلی والدین به اطفال شان انتقال کرده است و در نتیجه آنها مستعد جرمی گردیده و مرتکب انواع جرایم گردیدند^{۱۲۸} .

^{۱۲۷} بیرجندی ، دکتر پروین ، روانشناسی رفتاری غیر عادی ، تهران . ۱۳۸۸

^{۱۲۸} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، کریمولوژی ، ص ۶۰ . و ferri (E) : La Sociologie Criminelle , Paris , ۱۹۰۵ m , P - ۵۹۵ .

جزء ب - عوامل مادر زادی :

اختلالات مادر زادی عبارت از آن نوع اختلالات اند که در وقت حمل یا در وقت معیاد حاملگی و یا در وقت تولد به شخص وارد میگردد . بدین ترتیب مادر زادی بعضاً ممکن است که شخص را به طرف مجرمیت بکشاند و از همین نقطه نظر است که اختلالات مادر زادی به حیث یکی از فکتور های مجرمیت شناسائی شده است^{۱۲۹} . معمولاً اختلالات مادر زادی به سه نوع میباشد که هریک را از آنها را مورد بررسی قرار می دهیم.

گفتار اول - عوامل در وقت حمل :

بعضاً امکان دارد که در وقت که جنین در رحم مادر تشکیل می شود اختلالات در آن وارد گردد مثلاً : زمانی که نطفه بسته میشود اگر یکی از والدین در وقت گرفتن حمل مسمومیت داشته باشد و یا اینکه در اثر استعمال مشروبات الکلی یا مواد مخدر وجود شان مسموم شده باشد و یا بعضی ادویه های قوی و خواب آور استفاده کرده باشد در این صورت تأثیرات مسمومیت از طریق نطفه به جنین که در رحم مادر تشکیل می شود انتقال نموده و یک نوع اختلالات را وارد مینماید بدین ترتیب طفلی که بدنیا میاید بعضی اختلالات را دارا و احتمال دارد این اختلالات جسمی و عقلانی باشد.

هرگاه این اختلالات عقلانی باشد در مجرمیت بعدی طفل تأثیر نموده و ممکن است که وی را به طرف مجرمیت بکشاند .

قابل یاد آوری است که مثریت قواعد اسلامی و حقانیت دین مقدس اسلام در این زمینه به خوبی ثابت است زیرا ۱۴۰۰ سال قبل دین مقدس اسلام به حرام بودن هریک مواد نشه آور و مواد مخدر حکم کرده چنانچه الله تعالی میفرماید : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ)^{۱۳۰} . ترجمه : ای کسانی که ایمان آورده اید شراب و قمار و بتها و تیر های قرعه پلیدند ، و از عمل شیطانند ، پس از آنها دوری گزینید . و نیز پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم میفرماید : (كل مسكر خمر و كل مسكر حرام)^{۱۳۱} . ترجمه : هر مست کننده یی خمر است و هر مست کننده یی حرام است .

^{۱۲۹} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، کریمولوژی ، ص ۶۲ .

^{۱۳۰} - القرآن الکریم ، سورة المائدة ، آیه ۹۰ .

^{۱۳۱} - متفق علیه ، صحیح بخاری ، ج ۵ ، ص ۲۰۵ . و صحیح مسلم ، ج ۶ ، ص ۲۰۵ . و این حدیث صحیح است .

همچنان در مورد عقوبت نوشنده شراب پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم میفرماید: (من شرب خمرا فاجلدوه ثم إن شرب فاجلدوه ثم إن شرب فاجلدوه ثم إن شرب فاجلدوه) ^{۱۳۲} . ترجمه: کسی که شراب نوشید دره بزنید، اگر بار دیگر نوشید دره بزنید اگر بار دیگر (بار سوم) نوشید دره بزنید و اگر باز هم به بار چهارم نوشید او را به قتل برسانید.

ونیز تحقیقات اخیر ثابت ساخته است که تاثیرات بسیاری زیادی در اختلالات وقت حمل به وجود می آورد بناءً وقتی که اختلالات وقت حمل در مجرمیت بی تاثیر نیست و به حیث یکی از فکتورهای مجرمیت شناخته شده است پس تدابیری را اتخاذ نموده می توانیم به این ملحوظ که هدف اصلی از بین بردن عوامل جرم است. در این مورد راه حلی که وجود دارد این است که زوجین باید در زنده گی انفرادی و اجتماعی خود استفاده از مشروبات الکلی و مواد مخدر اجتناب ورزیده و همچنان اگر در عمل اطفال با این اختلالات و مسمومیت ها به دنیا می آیند از اینکه آنها نسبت به سایر اشخاص آماده به جرم هستند و مستعد جرمی اند هر زمانیکه برای آنها زمینه ارتکاب جرمی فراهم شود مرتکب اعمال جرمی میشوند بنا برای جلوگیری از ارتکاب جرم توسط آنها باید قوه مقاومت آنها تقویه گردد تا در برابر وسوسه های جرمی آنها مقاومت کنند ^{۱۳۳} .

گفتار دوم - عوامل در معیاد حاملگی:

اختلالات معیاد حاملگی در مجرمیت آینده طفل بی تاثیر نخواهد بود هرگاه در دوران حاملگی این اختلالات بالای مادر وارد شود این اختلالات ممکن است شخص را به طرف مجرمیت بکشاند و اختلالات زیر مجرمیت طفل تاثیر دارد.

۱- اگر مادر در معیاد حاملگی به بعضی مریضی ها مبتلا باشد مانند: توبرکلوز سفلیس، دیفتری و سایر مریضی ها، تاثیر منفی این امراض در طفل که در بطن مادر است وارد میشود و اکثر اوقات این نوع اطفال از نگاه جسمانی ضعیف، مریض، معیوب و همچنان این اختلالات امکان دارد دماغی و روانی باشد که در مجرمیت آنها بعداً بی اثر نمیباشد.

۲- اگر مادر در معیاد حاملگی بعضی مشروبات الکلی و مواد مخدر استعمال کند از لحاظ طبی و صحتی طفل جسماً بد قواره و بد قیافه به دنیا می آید که غالباً اختلالات عقلی و دماغی باشد نیز می داشته باشند که این موضوع در مجرمیت طفل بی تاثیر بوده نمی تواند. ^{۱۳۴}

^{۱۳۲} - سجستانی، ابو داود، سنن ابی داود، ج ۲، ص ۲۶۹. و این حدیث صحیح است.

^{۱۳۳} - فاریابی، برید جنرال محمد عظیم، کریمنوژی، ص ۶۳.

^{۱۳۴} متین، بسم الله، چتر کریمنوژی، دانشگاه البیرونی، ۱۳۸۹.

۳- وارد شدن بعضی از ضربات قوی بر بطن مادر یا برداشتن بعضی اشیاء سنگین و غیره توسط مادر باعث اختلالات درجسم طفلی که در بطن مادر است می گردد این اختلالات عقلی باشد در مجرمیت آینده طفل واضح است که بی تاثیر نیست باید خاطر نشان ساخت که ترس ، بیم ، تشویش نیز در مجرمیت آینده طفل نیز تاثیر گذار است.

پس برای جلوگیری از ارتکاب جرم در اثر اختلالات معیاد حاملگی باید تجاویز ذیل در نظر گرفته شوند:

۱- اگر مبتلا به بعضی از مریضی ها باشد حتی الامکان باید تداوی و معالجه شود و همچنان در این معیاد از استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی و استعمال دواهای قوی خواب آور خود داری گردد و نیز در معیاد حاملگی از برداشتن ون های سنگین جداً جلوگیری شود.

و همچنان وارد شدن ضربه نیز احتیاط کند و برعلاوه آن غذای مکفی به مادران نیز داده شود.

۲- مادران در این مدت زمان از تشویشات روحی و غم و اندوه دوری نموده و زمینه آرامش و تسکین خود را مهیا نمایند.

اگر احياناً برعکس این توصیه ها بعضی اطفال این گونه اختلالات را در معیاد حاملگی دیده باشند و طفل با این اختلالات به دنیا آمده باشند، برای جلوگیری از ارتکاب جرم آنها باید نیروی مقاومت در آنها تقویه گردد زیرا زمینه و مساعدت و سوسه های جرمی در وجود آنها نسبت به دیگران زیادتر می شود.^{۱۳۵}

گفتار سوم - عوامل در وقت تولد :

استعمال دارو های بیهوشی هنگام تولد به منظور عدم احساس درد اگر مقدار آن زیاد باشد، ممکن است بر مغز و اعصاب نوزاد اثر بگذارد. فشار ولادت های غیر طبیعی، سخت و دشوار، تاثیر ناگوار درجسم و روان نوزاد به جا میگذارد. اطفال که در وقت تولد دچار کمبود آکسیجن میشوند و حالت خفه گی پیدا میکنند، اختلال در تکامل سیستم عصبی آنان پدیدار گشته و دچار اختلال عصبی میشوند. همچنین استفاده از وسایل جراحی و ضربات وارده به مغز طفل در موقع تولد ، باعث بروز اختلال در نزد طفل میشود.^{۱۳۶}

^{۱۳۵} جعفر ، سلاحی ، اساس و مبانی جرم شناسی، چاپ دوم ، تهران ، نشر جاویدانه جنگل ، سال ۱۳۸۸، ص ۱۶.

هرگاه طفل در اثر بیماری های جنینی زود به دنیا بیاید، در این صورت ممکن است دچار ضایعات مغزی شود که این نقیصه در رفتار او اثرات سو خواهد داشت.

به همه حال برای جلوگیری از ارتکاب مجرمیت در اثر اختلالات وقت تولد لازم به نکات آتی توجه مبذول گردد.

۱. حتی الامکان کوشش شود که تولد اطفال در کلنیک های ولادی و نسایی صورت گیرد.
۲. کسانی که به اختلالات قوه عقلی و دماغی مصاب اند و خطر ارتکاب جرم از آنها متصور است و تا هنوز مرتکب عمل جرمی نگردیده اند باید در شفاخانه ها و کلنیک ها تحت معالجه و تدایوی قرار گیرند.
۳. کسیکه مصاب به اختلالات عقلی و دماغی اند و اعمال جرمی را مرتکب شده اند به عوض گذاشتن آنها در محابس و زندانها به موسسات اختصاصی صحتی نگه داری و در آنجا تحت معالجه و تدایوی قرار گیرند.

گفتار چهارم - رابطه جنس با مجرمیت :

جنس نیز به حیث یکی از فکتورها و عوامل مجرمیت شناخته می شود زیرا بعضی از دانشمندان عقیده دارند که درجنس انسان یکنوع مساعدت های جرمی می باشد، جرم شناسان که مسئله مجرمیت زنان را در شرایط مختلف سنین متفاوت بررسی کرده اند ، معتقدند که تعداد زنان مجرم نسبت به مردان مجرم در تمام کشورهای جهان کمتر است ؛ البته این موضوع با آمار و ارقام جزایی اثبات شده است.^{۱۳۷}

مطلب دوم - عوامل فردی روانی :

نیروی روانی هر فرد از دقت ، فهم ، ادراک ، اراده ، هوش ، عاطفه و حافظه تشکیل شده است . هرگاه به یکی از اجزا لطمه وارد شود ، منجر به پریشانی ، آشفتگی روانی و دگرگونی در اعمال و رفتار فرد می شود . بیماری ها و اختلالات روانی به طور مختصر عبارتند از :

گفتار اول - عقب مانده گی ذهنی :

عقب مانده گی ذهنی انواع مختلفی دارد که در ذیل به آنها پرداخته می شود:

^{۱۳۷} اکبری، روح الله ، جرم شناسی ، انتشارات واژه ، سال ۱۳۹۷ ، ص ۸۵.

۱. کور ذهن یا تهی مغز (احمق ها) : این افراد دچار شدید ترین درجه نقص عقلانی و هوشی بوده و در مرحله اول بیماری هوش آنها مانند حیوانات است ، در مرحله دوم بهره هوش آنها کمتر از بهره هوش اطفال سه ساله است و حد اکثر بهره آنها از ۳۰ درجه آیکوی ذهن کمتر است . قیافه این افراد فاقد علامت و نشانه عاطفی و هیجانی بوده و آب دهان آنان معمولاً جاری است . برخی نارسایی ها در اندام و اعضای آنها نیز دیده می شود . گاهی نیمه بدن آنها فلج بوده ، دارای لکنت زبان بوده و از فهم بیان دیگران عاجزند ^{۱۳۸} .

۲. کند ذهن ها (ابلهان) : بهره هوشی آنها بین ۳۰ درجه الی ۵۰ درجه است؛ یعنی مساوی به بهره هوشی اطفال سه تا هفت سال است. خواندن و نوشتن را به روش امروزی یاد می گیرند، اما قدرت تمرکز حواس و دقت را ندارند. از نظر قیافه تا حدودی معمولی و از لحاظ عاطفی متغیر هستند. گاهی پرخاشگر گاهی آرام و ملایم اند . این افراد به مقررات اجتماعی و اخلاقی پای بند نبوده و در بعضی مواقع حالت خطرناک دارند . این قبیل افراد در ردیف مجانین قرار می گیرند و غیر مسئول اند ؛ زیرا دارای اهلیت نبوده و در این مورد پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم نیز چنین فرموده است : « رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ : عَنْ صَبِي حَتَّى يَحْتَلِمَ وَ عَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ » ^{۱۳۹} . ترجمه : قلم از سه شخص برداشته شده است : ... از طفل تا اینکه به بلوغ برسد و از مجنون تا اینکه عاقل شود .

۳. کودن ها (کم هوشان) یا عقب مانده گان سبک : بهره هوشی این افراد بین ۵۰ درجه تا ۷۰ درجه است . سن عقلی آنها مانند اطفال ۷- ۱۰ ساله است و به طور عادی نمی توانند ادامه تحصیل دهند و باید به طور دایم مورد مراقبت و سرپرستی باشند . نقایص جسمی در آنها کم است ، از لحاظ عاطفی بسیار حساس اند ، خود خواه ، مضطرب ، بی قرار و دارای شخصیت تلقین پذیر هستند .

۴. کم استعداد ها : بهره هوشی این افراد ۷۰ تا ۸۰ درجه است و از نظر عقلی و مهارت های عملی سن عقلی آنها ، سن اطفال تا ۱۲ ساله است . این افراد فاقد قدرت استدلال و قضاوت بوده و ابداع و ابتکار ندارند ، اما آنچه را یاد می گیرند ، می توانند تکرار کنند ^{۱۴۰} .

۵. زیر طبیعی ها : بهره هوشی این افراد ۸۰ تا ۹۰ درجه است. از عهده فهم و ادراک امور پیچیده عاجزند و تمرکز کافی و توانایی انجام امور ابداعی را ندارند. با تمرین می توانند کارهای ساده را انجام دهند . از لحاظ اجتماعی، سازگارند و ثبات شغلی دارند ^{۱۴۱} .

^{۱۳۸} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، ص ۹۰ .

^{۱۳۹} - شبیانی ، مسند احمد ، ج ۱ ، ص ۱۴۰ و نسایی ، سنن نسایی ، ج ۲ ، ص ۱۰۳ . و هذا حدیث صحیح .

^{۱۴۰} - منصور ، داکتر محمود ، ص ۲۲ .

اگر عقب مانده گی ذهنی را از دید گاه جرم شناسان به بررسی بگیریم ، می توان گفت که جرم شناسان سابقاً معتقد بودند که این عقب مانده گی ها به علت عدم تکوین شخصیت و نقص عقل ، قدرت ایجاد روابط و سازش با دیگران را نداشته و به علت عدم انطباق با زند گی اجتماعی ، اصول اخلاقی و مقررات اجتماعی را رعایت نکرده و سبب ارتکاب جرم می گردد .

اخیراً عده از جرم شناسان با در نظر داشت نظریات قبلی معتقدند که عقب مانده گی های ذهنی علل ارتکاب جرم نیستند . اگر عقب مانده ها تحت حمایت و حفاظت قرار گیرند ، مرتکب جرم نشده و مشمول حالت خطرناک نمی باشند . چون عقب مانده گی ذهنی دارای شخصیت های تلقین پذیر هستند ، آلت دست مجرمان قرار گرفته و مرتکب جرم می شوند ، مجرمان عقب مانده زودتر از مجرمان باهوش دستگیر می شوند . ارتکاب جرایم در عقب مانده های ذهنی ، با توجه به وضع جسمی و روانی آنها مختلف است . مثلاً کور ذهن ها ، به علت نقص عقل و عدم توانایی در ارتباط با اجتماع و دیگران از سازش اجتماعی عاجزند و در بسیاری از موارد دچار تجاوز جنسی می شوند . کند ذهن ها با دلیل عدم تکوین شخصیت قادر به کنترل رفتار و اراده خود نبوده و عواقب آن را درک نمی کنند و از نظر جرم شناسی ، جرایم مختلفی نظیر سرقت ، اعمال منافی عفت ، ضرب و جرح و حتی قتل را مرتکب می شوند . کم هوش ها از لحاظ رفتار و اعمال خود مسایل مهم قضایی و جرم شناسی را پیش می آورند ؛ زیرا شخصیت تلقین پذیر آنها سبب می شود که در قبال برخورد ، با سرسختی و حالت تهاجمی واکنش نشان دهند ؛ چون قدرت تجزیه و تحلیل موقعیت جدید را ندارند و با رفتار و اعمال غیر عادی، خود را در وضع مشکل تری قرار می دهند که ممکن است حتی متوسل به دروغ و خشونت نیز گردند .

گفتار دوم - جنون :

دومین نوع از انواع بیماری ها و اختلالات روانی که از جمله عوامل فردی روانی به حساب می آید جنون است . چون به حالتی اطلاق می شود که فرد قدرت کنترل اعمال و رفتاری خود را نداشته و قادر در به انطباق و تکوین شخصیت خویش با مقررات اجتماعی نیست . هرگاه کمترین آشفتگی در زمینه عقل به وجود آید ، وی قدرت تمیز نیک و بد را نداشته و روابط او نسبت به محیط و مردم

نسنجیده و غیر عادی می شود که مهم ترین انواع جنون را می توان تحت عنوان پسیکوز و نروز مورد مطالعه قرار داد .

۱- پسیکوز

یک نوع مریضی واقعی عقلی و دماغی است که قوای عقل و دماغ مختل میسازد . اول بالای تمام شخصیت انسان تاثیر وارد میکند دوم اینکه شخص درین مریضی ، مریضی خود را احساس نمیکند. پسیکوز در مجرمیت اشخاص نقش عمده بازی کرده میتواند چون روش و کردار اشخاص ذیل غیر نورمال است.^{۱۴۲}

۲- نروز Nervos

Nervos به اعصاب گفته میشود و نروز مریضی است که از مریضی های عصبی یا ناراحتی های عصبی ناشی میشود و از قوی ترین مریضی های عقلی و دماغی است . دراین مریضی شخص معمولاً مریضی خود را درک میکند ولی از علاج آن عاجز است . مریضی نروز تمام شخصیت یک انسان را احتوا و تحت تاثیر قرار نمی دهد یعنی تمام ساحات زنده گی انسان را متوجه نه بلکه یک ساحه خاص زنده گی انسانرا متوجه می سازد و دریک نقطه خاص زنده گی وضع شخص را غیر نورمال مینماید و در این بخش سلوک و بر خورد انسان غیر عادی است اما در سایر بخش ها نورمال ، عادی و مانند سایر اشخاص است. و در واقع دراین مریضی چون شخص مریضی خود را درک می کند تمام قوا ، انرژی و فکر خود را به همین نکته یعنی مریضی متمرکز میسازد ، لذا انرژی و استهلاک وی در هدر میرود و این عطف توجه آنقدر زیاد است که بعضاً به چیزی دیگر چه با تلاش خود و یا دیگران فکر کرده نمی تواند .

مریضی نروز انواع زیاد دارد که مهم ترین نوع آن صرع Epilpsie (مرگی) میباشد که شخص مبتلا به این مریضی طرز فکر ثابت ندارد فکر او غیر ثابت و متحول است و طرز او روز چند بار یا هر لحظه تغییر میخورد و بعضی اوقات به شخص طور ناگهانی طرز تفکر ایجاد میشود که اکثر در اثر همین تصمیم اتی مرتکب جرم میگردد چون مجال اندیشیدن ، تفکر و کنترل خود را ندارد . اکثر این مریضی ها خود خواه ، زود رنج ، عصبانی ، احساساتی و در عین حال نسبت به

^{۱۴۲} گنجی ، داکتر حمزه ، روانشناسی عمومی ، تهران : ۱۳۸۴ ، انتشارات : میزان

دیگران بی اعتماد میباشند و از کوچکترین ناملایمات زنده گی متاثر و رنجیده گردیده و بسیار زود هیجانی و احساساتی میشود و بالآخر آن احتمال دارد دست به جرم بزنند.^{۱۴۳}

مطلب سوم - عوامل فردی اکتسابی :

عوامل درونی اکتسابی نیز عینا مانند عوامل درونی ذاتی عبارت از علل و عوامل مجرمیت است که خارج از جسم و وجود انسان قرار نمی داشته باشد، بلکه مربوط جسم و وجود شخص میباشد اما فرق آن با عوامل درونی ذاتی در این است که معمولا عوامل درونی ذاتی بصورت غیر ارادی و غیر قصدی متعلق به جسم و وجود شخص میباشد درحالیکه عوامل درونی اکتسابی ، طوریکه ازنام آن دانسته میشود بصورت ارادی و قصدی توسط خود شخص کسب میگردد.^{۱۴۴}

عوامل درونی اکتسابی دارای انواع و اقسام متعدد بوده که مهمترین آن عبارت از الکولیزم و اعتیاد به مواد مخدر میباشد.

الکولیزم :

اعتیاد والدین و اجداد به الکول ، اثرات مستقیم دارد . مصرف الکول در اکثر کشور های جهان جرم محسوب نمی شود ، اما همین فعل مجاز ، اثرات منفی زیادی در جسم و روان به وجود می آورد و همین اثرات سبب ارتکاب جرایمی از جمله قتل ، تجاوز ، ضرب و جرح و جرایم ترافیکی می شود . اعتیاد به الکول در تسهیل ارتکاب جرایم بسیار موثر است . در اثر مصرف الکول مواد سمی در خون فرد وارد و به جنین منتقل می شود و بعد از تولد ملاحظه شده که درقوای روانی و یا جسمی طفل ابعاد ضعف و اختلال کرده است. در یک تحقیق که در مرکز فرانسه به عمل آمده ، اجداد ۸۳ در صد مجرمان تحت بررسی معتاد الکول بوده اند . هنگام انعقاد نطفه مستی پدر و مادر اثراتی پدر و مادر اثراتی در جسم و روان طفل برجا می گذارد که البته اعتیاد پدر اثر بیشتری دارد.^{۱۴۵}

مواد مخدر :

تاثیری که مواد مخدر برزنده گی بشر در نقاط مختلف جهان دارد، ازدو بُعد فردی یعنی سلامت زنده گی وامنیت همگانی یعنی ارتکاب جرایم ، معضلات اجتماعی ، تضعیف دولت ها و عقب مانده گی مورد نظر است که نتایج منفی و مضره ناشی از استفاده مواد مخدر و نشه آور را ۱۴۰۰ سال قبل ، اسلام عزیز بیان داشته و بر این اساس حکم تحریم آنرا صادر نموده است ؛ چنانچه الله تعالی

^{۱۴۳} همان : ۱۰۹

^{۱۴۴} اکبری ، روح الله ، جرم شناسی ، انتشارات واژه ، سال ۱۳۹۷ ، ص ۱۲۰.

^{۱۴۵} انصاری ، مسعود، روان شناسی و انحرافات جنسی ، تهران : ۱۳۵۲ ، ص ۱۶.

میفرماید : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ) ^{۱۴۶} . ترجمه : ای کسانی که ایمان آورده اید شراب و قمار و بتها و تیر های قرعه پلیدند ، و از عمل شیطانند ، پس از آنها دوری گزینید . و نیز پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم میفرماید : (كل مسكر خمر و كل مسكر حرام) ^{۱۴۷} . ترجمه : هر مست کننده یی خمر است و هر مست کننده یی حرام است .

در اثر اعتیاد به مواد مخدر، فقر و بیکاری بر جامعه حاکم شده و دولت ، منافع کافی خود را برای مقابله با جرم و جنایت از دست می دهد . بازار مواد مخدر مرزی درپیش روی خود ندارد و سود آوری آن برای فروشندگان ، موجب مرگ می شود. شبکه های مافیایی رواج دهنده انواع جنایات بشری در جهان هستند و سود سرشار از آن سبب می شود که این گروه ها دارای فرهنگ سازمانی سخت و خشن بوده و حمل و مصرف مواد مخدر را به طور سازمان یافته در سراسر جهان انجام دهند . بحران مواد مخدر امروزه بعد از قاچاق اسلحه ، بالاترین حجم جهانی را به خود اختصاص داده که از نظر جغرافیای مواد مخدر، ۴۰ % آن را افغانستان تولید می کند . ^{۱۴۸}

متاسفانه مواد مخدر و روان گردان (سکرد) منشا اثرات منفی درجسم و روان معتاد بوده و اختلالات در خواب ، خوراک و روابط زنا شوی و کاهش مقاومت بدن در برابر بیماری های مختلف و سپس کم شدن حافظه و اراده معتاد و عدم کنترل عصاب و زود خشمی او و به دنبال آن پرخاشگری با اطرافیان و تزلزل شخصیت و تنزل اعتماد به نفس به وجود می آورد. از نظر ارثی فرزندان آنها با عوارض نامطلوب و نواقص جسمی و روانی مواجه خواهند بود . ارتکاب بعضی از جرایم مستقیماً متأثر از عامل مصرف مواد مخدر است . ^{۱۴۹}

^{۱۴۶} - القرآن الکریم ، سورة المائدة ، آیه ۹۰ .

^{۱۴۷} - متفق علیه ، صحیح بخاری ، ج ۵ ، ص ۲۰۵ . و صحیح مسلم ، ج ۶ ، ص ۲۰۵ . و این حدیث صحیح است .

^{۱۴۸} - احرار ، محمد احرار ، علت ، انگیزه و سبب جرم ، انتشارات مشاور حقوقی ، H- K- C- C ، ص ۱۶۰ .

^{۱۴۹} - روح الله اکبری ، جرم شناسی ، ص ۱۲۰ .

مبحث دوم - عوامل محیطی ، و اجتماع :

در محاوره عمومی محیط به جایی اطلاق می شود که فرد را احاطه و در هر موجود زنده موثر و منشا تحول و تغییر است.

انسان، باهوش ، ذکاوت و قدرتی که دارد ، همواره تابع محیط نیست و تلاش و کوشش او سبب خواهد شد که اثرات آن خنثا کند و تحولات مورد نظر خویش را در آن به وجود آورد. ازسوی دیگر استعداد و توانایی هر فرد برای تکامل جسمی و روانی پیوسته به وسیله نیروهای موثر محیط شکوفا شده و شکل می یابد . در افرادی که داری مشخصات مشابه ارثی هستند ، محیط دارای اثرات و ایجاد خصایص و صفت متفاوت در فرد شده است . مثلاً اگرارای تحت تعلیم مجرمیت قرار دهیم ، آنان در آینده جانی بار خواهند آمد .^{۱۰۰}

هرچه تعلیم و تربیت طبقه جوان در اجتماع یک نواخت باشد ، تشابه شخصیت آنها به یکدیگر بیشتر و انطباق آنها با محیط اجتماعی آسان تر خواهد شد . اگر این قدرت سازگاری با محیط در اثر فشارهای بیش از قدرت سازگاری باشد ، رفتار ضد اجتماعی در فرد دیده می شود.

مطلب اول - محیط خانواده گی و مسکن :

محیط خانواده گی ، محیطی است که برحسب میل و خواسته فرد انتخاب نشده ، بلکه بدون آنکه اراده و نظر او دخالتی داشته باشد، درچنین محیطی چشم به به دنیا می گشاید وبا تقلید از نسل مسن ترو تلقین پذیری می شود. بررسی های تحقیقی و آماری نشان داده است که محیط خانواده رابطه مستقیمی با بروز رفتار انحرافی و ارتکاب جرم دارد.

ازهم گسیختگی خانواده غالباً منجر به فرار اطفال از خانه ، مکتب و ول گردی می شود . مثلاً در چنین شرایطی ، پسران کوچه را بر محیط خانواده ازهم پاشیده ترجیح داده ، احتمالاً باقبول عضویت درباندها به ارتکاب جرایم مختلف کشانده می شود^{۱۰۱} .

عوامل موثر در خانواده :

۱- **عدم اهلیت تربیتی:** دربسیاری از خانواده ها والدین چندان به فکر تربیت یا مراقبت از فرزندان خود نیستند و به محض اینکه اطفال این نوع خانواده ها به راه می افتند ، به حال خود رها می شوند و دیگر مراقبتی به عمل نمی آید این رهایی موجب تماس مستمر آنان با اشخاص بیگانه و ناباب می

^{۱۰۰} - همان : ص ۱۲۱ .

^{۱۰۱} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، کریمنولوژی ، ص ۱۳۷ .

شود و برحسب سرشت های که در این تماس به اطفال عرضه می شود ، اجتماع از آنها افراد مجرم یا ناکرده جرم خواهند ساخت. اگر خانواده به نحو موثر در تربیت اطفال خود تلاش نکند ، موجبی برای مجرمیت و سیه زوری آنها جدای از خانواده نخواهد بود .

اصولاً خانواده های جاهل و متعصب یا خانواده هایی که خود فاقد معلومات کافی هستند ، راه را برای انحراف و سقوط فرزندان خود فراهم می کنند . کانون خانواده ممکن است از تربیت کافی برخوردار نباشد و نتواند طفل را چنان بار بیاورد که در حل معضلات زنده گی اجتماعی توانا گردد و رعایت احترام قوانین جزء طبیعت ثانوی اوشود. در نتیجه غفلت در تربیت طفل یا بی اعتنائی به آن ممکن است او را به سوی مجرمیت و تبهکاری سوق دهد .^{۱۰۲}

۲- کمبود محبت و افراط در آن: وجود محبت والدین برای طفل و رشد عاطفی او ضروری است. همانطور که برای رشد جسمانی طفل به انواع و اقسام کواذ غذایی و پروتین احتیاج دارد ، به همان میزان برای رشد عاطفی خود و ورود به احتیاج نیاز به محبت و احساسات عاطفی دارد .

تربیت فرزندان باید به اساس محبت استوار باشد و نفوذ قدرت پدر و مادر در فرزند به وسیله مهر و محبت یا خشونت تامین می شود ؛ چون طفل همیشه خواهان محبت است ، در نتیجه خشم و قهر تا حدی زیادی سبب انحراف او از مسیر عادی می شود.

کمبود محبت غالباً یکی از عواملی است که اطفال و نوجوانان را به سوی ارتکاب جرم سوق می دهد . درواقع اطفال و نوجوانانی که به این دلیل به ارتکاب جرم راه یافته اند ، تشنه محبت بوده اند و چون از محبت والدین سیراب نمی شوند ، به عنوان انتقام و به خاطر جلب توجه اولیای خود به ارتکاب چنین اعمالی دست می زنند . یکی از نکاتی که به خصوص مورد تاکید روان شناسان است، وجود رابطه عاطفی بین فرزندان و والدین می باشد . مهر و محبت در تکوین شخصیت هر فرد تاثیر به سزایی دارد. برعکس، محرومیت عاطفی موجب بروز اختلال منش و انواع انحرافات می شود. در صورتی که این ارتباط عاطفی وجود نداشته باشد و طفل از سوی والدین احساس بی محبتی کند ، برای جبران آن ، درصدد انتقام جویی برآمده ، دست به اعمال خطرناک برخلاف قانون ، آداب و رسوم اجتماعی می زند.

اگر بپذیریم که محیط خانواده در شکل گیری شخصیت فرزند بسیار موثر است و اطفال آغاز رفتار شان با تقلید حرکات و سکنات والدین همراه است، در این صورت اعمال و کارهای ناشایست والدین موجب می شود که غریزه جنسی فرزندان آنها پیش از بلوغ تحریک شده موجب

^{۱۰۲} - روح الله اکبری ، روانشناسی ، ص ۱۲۳ .

انحراف آنان شود . اعتیاد پدر یا مادر به مواد مخدر و الکل ، تبعات زیان بار فردی و اجتماعی بر فرزندان شان می گذارد و موجب اختلالات روانی آنها می شود .

البته همیشه مشکلات روانی اطفال معلول کمبود نیست، بلکه در موارد دیگر محبت افراطی و مراقبت بیش از حد والدین می تواند نسبت به این فرزندان باشد:

- یگانه فرزند خانواده : ممکن است بیش از حد مورد نوازش قرار گیرد و از زنده گی تصور باطل در ذهن داشته باشد .

- گاهی والدین فرزند قبلی خود را از دست داده و در نتیجه بیش از اندازه از فرزندان فعلی خود مراقبت می کنند .

- یا والدین که برای مدتی بچه دار نشده اند و اکنون صاحب فرزندی می شوند ^{۱۰۳} .

۳ - فوت والدین و ازهم پاشیدگی کانون خانواده : در اثر فوت یکی از والدین تاثیر مستقیم بر روان و رفتار فرزندان دارد . مشکلاتی که یتیمی در پی دارد ، متعدد است.

مرگ پدر همیشه اثرات غم انگیزی در پی دارد، ولو آنکه مادر عنصری شجاع ، فدا کار و تقوا باشد ؛ چون او مجبور است برای تامین زنده گی خود و فرزندش کار کند و در نتیجه باید دست از جگرگوشه اش بردارد و او را بدون مراقبت به حال خود رها سازد یا او را به شخص ثالثی بسپارد . مادرانی که هم هستند که تن پرور و سست عنصرند مجدد شوهر می کند و یا از طریق رابطه آزاد با دیگری زندگی می کنند و یا طفل را به پرورشگاه می سپارند که برای آینده او مضر است .^{۱۰۴}

وجود پدر در خانه به دلیل ایجاد نظم خانواده گی و اداره اطفال و اینکه بخش مهمی از شخصیت فرزندان بر اساس خصایل وی شکل می گیرد، دارای اهمیت خاصی است. دختر و پسر برای رشد فکری خود نیاز به پدر دارند.

مادر نیز به به عنوان قلب خانه، مظهر مهر و عاطفه و مرکز اصلی جامعه به شمار می رود. گرداننده اصلی خانواده مادر است که پناهگاه اعضای خانه بوده و می تواند مشکلات و مسایل اعضای خانواده را حل کرده و دشواری ها را از میان بر می دارد. حال اگر مادر فوت کند، چون معمولاً نیاز های عاطفی و مسایل تربیتی فرزندان در خانه بر عهده مادر است ، با نبود او ممکن است پدر هم صرفاً محدود به رفع نیاز های مالی فرزندان شود . در نتیجه از تربیت فرزندان و عطف به آنها باز ماند و نهایتاً فرزندان به راهی که نباید کشیده شوند ، کشیده می شوند.

^{۱۰۳} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، کریمولوژی ، ص ۱۴۴ .

^{۱۰۴} - روح الله اکبری ، جرم شناسی ، ص ۱۲۵ .

اطفالی که شاهد مشاجرات و نزاع والدین خود باشند ، خود از این صفت مضموم مصون نمی مانند و در زنده گی خود خشونت طلب خواهند شد .

۴- اختلالات خانوادگی : یکی دیگری از عواملی که در مجرمیت افراد تاثیر می گذارد ، اختلاف والدین و سرزنش و خرده گیری دایمی پرخاش میان آنهاست که آثار آن متوجه اعضای خانواده می شود ؛ یعنی بین والدین اختلاف مشاجره و درگیری وجود داشته باشد ، آرامش و آسایش از فرزندان آن خانواده سلب شده ، آثار روانی نامطلوبی بر اطفال به جای خواهد گذاشت که دوران بلوغ و پس از آن به صورت پرخاشگری ، عصیان ، سرپیچی از قوانین و مقررات و یا به صورت بی تفاوتی و گوشه گیری بروز کرده و موجب ارتکاب جرایم گوناگون می شود . تحقیقات در فرانسه نشان می دهد که ۸۰٪ اطفال از چنین خانواده هایی هستند .^{۱۰۰}

مشاجرات خانواده گی که به دنبال اختلالات روانی ، مفاسد اجتماعی و دورافتادن از هدف اصلی ازدواج به وجود می آید ، محیط خانواده را به قدری متشنج می کند که امکان ادامه زنده گی را برای اعضای آن دشوار می سازد . طفل یا نوجوان به علت عدم آرامش روانی به تحصیل و کار خود بی علاقه شده دایماً مضطرب و پریشان است . این امر باعث می شود از محیط خانه خود فرار کند . در این صورت است که وی آرامش و امنیت را در خارج از خانواده جستجو می کند .

۵- طلاق و جدایی والدین : در سال اول جدایی در فرزندان واکنش ها چون خشم ، ترس ، افسرده گی و احساس گناه ظاهر می شود . بدترین کشمکشی که خرد سالان با آن روبه رو هستند ، ترس از دست دادن پدر و مادر باهم است . تاثیرات منفی و دراز مدت طلاق موجب ایجاد اختلال و رشد فکری آنان به خاطر قطع رابطه عاطفی و روحی با پدر و مادر می شود . تحقیقات در باره اطفال و نوجوانان مجرم نشان می دهد که غالباً آنها از خانواده های متلاشی و از هم گسسته بوده اند . فرزندان پس از جدایی والدین ، دچار نگرانی های گوناگون می شوند و در برخی از آنها احساس خشم ، ترس ، افسرده گی و گناه ظاهر می شود و به صورت ناسازگاری و عدم انطباق اجتماعی بروز می کند . جدایی والدین اثرات نامطلوبی بر روان فرزندان می گذارد و گذشته از مشکلات مادی ، مشکلات روانی فراوانی برای آنان فراهم میآورد و ضربات جبران ناپذیری بر آنها وارد نمی سازد، به گونه ای که بعدها موجب عصبانیت ، بدخلقی ، تمرد از اوامر والدین و دیگران و در نهایت موجب عدم انطباق اجتماعی شان می شود . این از هم گسیختگی خانوادگی در دختران موجب فرار از منزل و درپسران موجب ترجیح بیرون از خانه بر منزل می شود و به تدریج جذب آنان رادربین گروه های مجرم در پی میآورد و در نهایت ، به سوی ارتکاب جرایم روی آورند . به همین دلیل ، طلاق هرچند ممکن است

^{۱۰۰} - فاریابی ، برید جنرال محمد عظیم ، کریمولوژی ، ص ۱۳۷ و روح الله اکبری ، جرم شناسی ، ص ۱۲۷ .

برای والدین کاری لازم یا تنها رهایی باشد ، ولی طفل همیشه یک فاجعه است و شاید به همین دلیل در اسلام ، به عنوان مبعوض ترین جدال ها تلقی شده است .^{۱۵۶}

۶- مجرمیت یکی از اعضای خانواده : والدین اولین کسانی اند که شخصیت فرزندان خود را شکل می دهند و وضع و موقعیت اطفال در خانواده از عوامل مهم رشد شخصیتی آنهاست. اطفال نگرش های اجتماعی خود را از خانواده می آموزند و اگر یکی از والدین مجرم باشد ، فرزندان آنها بیش از هرکس در معرض خطر آلوده گی قرار خواهند گرفت . برای مثال اگر مادری پای پند به مسایل و عفت اخلاقی نباشد ، همین امر باعث می شود که قبح این عمل یا اعمال شبیه آن را که خلاف است در نظر فرزندان از بین برود و در صورت شرایط مناسب انجام و تکرار اعمال قبیح توسط فرزندان ساده تر انجام می شود .

محکومیت پدر و مادر به علت ارتکاب جرایم مختلف و مشاهده صحنه های موثر دستگیری پدر و مادر وجلسات محاکمه و ملاقات آنه پشت میله های زندان ، سبب اختلال عاطفی و روانی فرزندان گشته و آنها را آواره ، منحرف و به ارتکاب جرایم سوق می دهد .

بعد از والدین مجرمیت یکی اعضای خانواده ممکن است در افراد آن اثرات زیادی داشته باشد ، چون فرزندان معمولاً با اعضای خانواده در ارتباط هستند و افراد خانواده غالباً برای طفل الگوی مناسبی یا مناسب هستند . در نتیجه اگر پدر و مادر و اعضای خانواده نتوانند نقش خود را به درستی ایفا کنند و الگوی مناسب و مفیدی برای فرزندان نباشند ، دشواری های فراوانی برای فرزندان پیش می آید ^{۱۵۷} .

مطلب دوم - نهاد آموزش و پرورش :

در اوایل قرن نوزدهم، صاحبان اندیشه معتقد برای پیش گیری از جرایم در یک جامعه ، باید آموزش و پرورش در آن جامعه همگانی و فراگیر شود . از این رو، طرح اجباری شدن آموزش و پرورش را مطرح کردند . در این زمینه ویکتور هوگو ، نویسنده فرانسوی ، جمله مشهوری دارد : یک مکتب باز کنید تا در یک زندان بسته شود . اما با گذشت زمان ، معلوم شد که صرف با سواد شدن افراد جامعه ، تاثیری در کاهش میزان جرایم ندارد ، بلکه نوع و کیفیت جرایم فرق می کند ، بدین صورت که اشخاص با سواد کمتر از اشخاص بی سواد دست به ضرب و جرح می زنند ، اما

^{۱۵۶} نجفی ابرندآبادی ، علی حسین ، پیش گیری عادلانه از جرم ، علوم جنایی ، مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر محمد آشوری ، تهران ، انتشارات : سمت ، ص ۲۱۰-۲۱۲ .
^{۱۵۷} - روح الله اکبری ، جرم شناسی ، ص ۱۲۸ .

غالباً مرتکب جرایم فکری ، که همراه مکر و حيله از قبيل جعل، کلاه برداری و خیانت در امانت و.... است ، می شوند.^{۱۵۸}

محیط تحصیلی در تکوین و توسعه شخصیت طفل نقش فراوانی دارد . طفل در آشنایی با همصنفی های خود ، طرز معاشرت و زنده گی در اجتماع و سازگاری و احترام به دیگران را فرا می گیرد و با رعایت نظم و انضباط در محیط مکتب برای رعایت و اجرای قوانین و مقررات اجتماعی آماده می شود ، اما با صنعتی شدن کشورها ، مکتب به جای پرداختن به دو مسولیت آموزش و پرورش ، فقط افراد را جهت رسیدن شغلی خاص در جامعه هدایت می کند و اصل رسالت خود را از یاد برده است . ازسوی دیگر، وجود تعداد زیاد متعلمان در یک صنف درس و عدم امکان توجه و بررسی کافی مربیان به ابعاد اخلاقی ، عاطفی و عقیدتی اطفال ، عامل دیگری برای توجه نکردن به مساله تربیت آنهاست که این عوامل در کنار عوامل دیگر ، زمینه را برای انحراف اطفال فراهم می کند.^{۱۵۹}

مطلب سوم - رسانه ها :

مطبوعات، رادیو و تلویزیون ، سینما و نمایش در هر جامعه ای، درواقع ابزارهایی هستند برای جامعه پذیری و فرهنگ پذیری تا افراد آن جامعه بتوانند همدیگر را نسبت به رعایت قوانین و مقررات آن جامعه مقید بار آورند و ازاین طریق ، جلو ارتکاب جرایم را بگیرند و میزان آن را کاهش دهند . اما متاسفانه امروز به دلیل توجه نکردن به مقتضیات زمان و مکان ، آداب و رسوم ، مبانی اخلاق و اعتقادات مذهبی ، سبب انحراف و گمراهی افراد جامعه شده و موجب بروز حالت خطرناک و ارتکاب جرایم می شوند .^{۱۶۰}

مطبوعات برای جلب مشتریان بیشتر و کسب درآمد افزون تر، اخبار مربوط به مجرمان را طور اغراق آمیز، برجسته و تخیلی مطرح می کنند ، به گونه ای که موجب معروف و مشهور شدن افراد مجرم می شوند و این موجب می شود افرادی که آرزوی مشهور شدن را دارند ، ازاین نوع رفتارهای جرم زا تقلید کنند و همان اعمال را انجام دهند.

تولید کنندگان فلیم های تلویزیونی و سینمایی نیز غالباً بدون توجه به جهات اخلاقی ، تربیتی و آموزش ، برای جلب منافع بیشتر دست به ساخت فلم هایی می زنند که حاوی صحنه های خشونت

^{۱۵۸} جوانمرد ، داکتر بهروز ، بهبودی ، مرجان ، نقش تعلیم و تربیت در پیشگیری از وقوع جرم ، فصلنامه مطالعات حقوق ، شماره چهاردهم، سال ۱۳۹۶ ، ص ۱۳۶.

^{۱۵۹} همان ، ص ۲۵۶.

^{۱۶۰} ساعد ، محمد جعفر ، پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی ، فصلنامه مطالعات بسیج ، سال ۱۳۸۶ . ص ۹۳

بار، قانون شکن و شهوت زاست. این کار موجب تهییج و تشویق جوانان می شود و زمینه را برای ارتکاب جرایم فراهم می کند. این وسایل علاوه بر خبر رسانی و ایجاد ارتباط، پایه های فکری نسل امروز را می سازند و غذای فکری قشرهای مختلف جامعه از جمله جوانان را تامین می کنند؛ زیرا با مغز و فکر مردم روبه رو بوده جایگاه گسترده ای در میان طبقات مختلف جامعه دارند. طوری که گوش دادن و دیدن رادیو و تلویزیون و مطالعه مجله و روزنامه برای مردم به صورت اعتیاد درآمده است.

حال اگر این وسایل ارتباط جمعی در راه مثبت موجب تاثیر پذیری شود، باعث سازنده گی و بالا بردن شعور اجتماعی افراد مخصوصاً جوانان و نوجوانان می شود. برعکس اگر جهت آن برخلاف خیر و صلاح عمومی باشد، می تواند باعث گمراهی، انحراف و فساد شود.

۱- تاثیر مجلات و نشریات: روزنامه ها و مطبوعات همان طور که می توانند جزئیات حقایق را بیان کنند، با همان کیفیت می توانند با ذکر مطالب زیان بخش و مضر و حک تصاویر مهیج و فریبنده امکان انحراف و فساد آنها را نیز فراهم سازند. البته این بستگی به هدفی دارد که هریک از مطبوعات دارد وجه بسا که بعضی از آنها با خیر و صلاح عمومی منافات داشته باشد و در نتیجه به حفظ و گسترش آن کمک می کنند. یا با نشر مقالات جنایی و نادرست، راه های گوناگون ارتکاب جرایم شدید و خطر ناک رابه آنها بیاموزانند. در این صورت اجتماع به زودی به سوی انحطاط و فساد و بالاخره ارتکاب جنایت های مختلف روانه می شود^{۱۶۱}.

یا اگر در مجلات مسایل جنسی و جنایی را بدون هیچ پرده پوشی و صریحاً بیان کنند، مسلماً در ذهن اطفال و نوجوانان ساده اثرات عمیقی می گذارد و آنها را به فکر تقلید از قهرمانان این حوادث می اندازد.

۲- تاثیر سینما و تلویزیون: از اینکه سینما و تلویزیون به خاطر قدرت و کششی که دارند اثر عمیق روحی و تربیتی بر اطفال و نوجوانان می گذارند، غیر قابل انکار است. بنابراین اگر فلم سینمایی و برنامه تلویزیونی دربردارنده مطالب مفید اجتماعی و تربیتی باشد، اطفال را از همان سال های اولیه زندگی به سوی هدف های عالی و انسانی راهنمایی و آنها را به عناصر مفید برای خدمت به جامعه تبدیل خواهد کرد^{۱۶۲}.

۱۶۱ - روح الله اکبری، جرم شناسی، ص ۱۳۸.

۱۶۲ - همان، ص ۱۳۹.

ولی اگر این برنامه ها و فلم ها شامل فلم های جنایی با محتوای قتل ، غارت ، سرقت و کشتار باشد ، روح ماجراجویی منفی و درنده خویی را در اطفال و نوجوانان بیدار کرده و از آنها عوامل مخرب و ضد اجتماعی خواهد ساخت . بیشتر ویدیوهای تلویزیونی و سینمایی تصاویری را ارائه می دهند که غیر واقعی و تصنعی اند و تماشاگرانی که به برآورده شدن آرزو های دست نیافته خود اشتیاق فروان دارند، ناممکن ها را ممکن تصور می کنند و به عوامل بیمارگونه ای تمایل پیدا کرده به اعمال خلاف قانون دست می زنند. یا فلم های مبتذل سینمایی و تلویزیونی که با کشش داستانی خود همگان را سرگرم می کنند بر روحیه همه مخصوصاً اطفال و نوجوانان تأثیرمی گذارند و نوعی خشونت و بی انضباطی، عدم مسولیت و بی بندوباری را ایجاد می کنند. این نوع فلم ها برای آینده اجتماع خطرات زیادی دارد ؛ چرا که اکثراً الگو هایی برای نوجوانان می سازند.^{۱۶۳}

^{۱۶۳} - توانا ، داکتر علی نجفی ، جرم شناسی ، ص ۲۲۴ - ۲۲۵ .

مبحث سوم : عوامل سیاسی

محیط سیاسی نیز در بروز جرایم نقش بارزی را ایفا می کند که به توضیح هریک در ذیل پرداخته خواهد شد:

۱- سیاست داخلی : نوع رژیم سیاسی و عملکرد هیات حاکمه، می تواند نقش به سزایی در میزان جرایم هرکشور داشته باشد . درنظام های سیاسی استبدادی که مردم قدرت انتقاد از عملکرد حاکمان را ندارند ، دست به یک سلسله اعمالی می زنند که جرم محسوب می شود ؛ کارهای از قبیل ایجاد رعب و وحشت ، انفجار ، ایجاد حریق ، قتل ، طیاره ربایی و مانند آن . همین طور به دلیل وجود سیاست غیر منطقی در مسول و اهمال در مسولیت ها و فقدان نظارت دقیق نیز ممکن است جرایم خاصی از قبیل فساد اداری ، تقلب در انتخابات و مانند آن در جامعه شیوع پیدا می کند.

۲- انقلاب : معمولاً درانقلاب ها به دلیل به هم خوردن نظم سازمان ها به خصوص سازمان های امنیتی مانند نیروهای پولیس ارتش و مانند آن زمینه برای ارتکاب جرایم گوناگون ازسوی افراد فراهم می شود.

۳- جنگ : بعضی معتقدند که در دوران جنگ ، ازیک طرف به دلیل اهتمام سازمان های امنیتی ودرگیر شدن با دشمنان و توجه جدی نداشتن به جلوگیری از انجام اعمال مجرمانه و تعقیب مجرمانه و از طرف دیگر، کاهش میزان تولید وچیره بندی و افزایش قیمت ها، تعداد مجرمان افزایش پیدا میکند .^{۱۶۴}

۴- سیاست کیفری : توجه به حفظ نظم و امنیت و پیش گیری از جرایم ، جز یکی از برنامه های اصلی هیات حاکمه است که با توجه به دو نکته حاصل می شود :

الف : تدوین قوانین جزایی متناسب و بازدارنده .

ب : بهبود وضعیت اجتماعی برای از بین بردن زمینه های اجتماعی ارتکاب جرم .

بنابراین اگر سیاست کیفری به هریک از این دو نکته توجه جدی نشود ، به یقین ، هدف غایی ، که پیش گیری از جرم باشد ، حاصل نمی شود .^{۱۶۵}

^{۱۶۴} - روح الله اکبری ، جرم شناسی ، ص ۱۳۶ .

^{۱۶۵} - حاجی ده آبادی ، محمد علی ، عوامل اجتماعی موثر در پیدایش کجروی و جرم از دیدگاه ابن خلدون ، انتشارات : معرفت فرهنگی اجتماعی ، سال ۱۳۹۱ ص ۹۵ .

مطلب اول : جایگاه حکومت

به نظر ابن خلدون^{۱۶۶} ، زنده گی انسان بدون اجتماع ، و بقای اجتماع بدون حکومت ممکن نیست . او به نقل از ارسطو، جهان را بوستانی می داند که دیوار آن دولت است و دولت قدرتی است که سنت بدان زنده می شود ؛ زیرا سرکشی و عصیان در نهاد بشر نهفته است و باید حاکمی با غلبه و قدرت، مانع از ستمگری ها شود^{۱۶۷} .

از نظر دورکیم^{۱۶۸} ، هم بستگی اجتماعی بیشتر جنبه ارزشی دارد و شرط وجود شمرده می شود و بدون آن ، جامعه تحقق خارجی نمی یابد^{۱۶۹} . از نظر ابن خلدون ، مقدمه ای برای رسیدن به دولت و آغاز تمدن و استمرار آن است . هرچند ، عصبیت مسیری را می پیماید که در نتیجه آن، زوال خود اوست؛ یعنی هدف عصبیت ، پادشاهی است و پادشاهی به طور طبیعی، مستلزم تجمل گرایی و خودکامگی است که هر دو نابود کننده عصبیت اند ؛ بنابراین عصبیت به همان اندازه که معطوف به قدرت است ، محکوم به زوال نیز هست و به همان میزان که منشاء تغییر است ، موضوع تغییر نیز هست^{۱۷۰} .

ابن خلدون با تقسیم سیاست ، به سیاست شرعی و سیاست عقلی یا تجربی ، برخلاف کسانی که پنداشته اند شرع ، سلطنت غیر مذهبی را به طور کامل ، نفی می کند ، او بر آن است که شرع امور پادشاهی را بذاته نکوهش و منع نکرده است ، بلکه مفاسد سلطنت همچون ستمگری و شهوت رانی

۱۶۶ - ابو زید عبد الرحمن بن محمد بن محمد بن الحسن بن محمد بن جابر الخضرمی (حضرمی) الاشیبلی المالکی که به ابن خلدون معروف بود . این متفکر اسلامی ، پیشتاز علم تاریخ و جامعه شناسی است در رمضان ۷۳۲ هجری قمری برابر است با ۱۳۳۲ میلادی در تونس به دنیا آمد وی تاریخ نگار ، جامعه شناس ، مردم شناس و سیاست مدار بود. برخی از مقدمات علمی را از پدر اش آموخت ، سپس قرآن و تفسیر ، فقه مالکی ، حدیث ، علم رجال ، تاریخ ، فن ، شعر ، فلسفه ، و منطق را از علمای تونسی یاد گرفت . از جمله آثار مهم وی مقدمه خلدون ، رحلة ابن خلدون ، التاريخ الكبير ، لباب المحصل فی اصول الدین میباشد ، و در سال ۸۰۸ ق وفات نمود.

۱۶۷ - ابن خلدون ، عبدالرحمن ، مقدمه بن خلدون ، ترجمه محمد پروین گنابادی ، تهران ، علمی و فرهنگی ، سال ۱۳۸۸ ، ج ۱ ، ص ۷۲ و ۸۰ .

۱۶۸ - امیل دورکیم متولد ۱۸۵۸ ، جامعه شناس بزرگ کلاسیک قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم است . وی همچنین مؤسس سال نامه جامعه شناسی (L Annee Sociologique) در فرانسه است. وی اولین کسی است که توانست کرسی استادی جامعه شناسی را تاسیس کند و اولین چهره دانشگاهی در رشته جامعه شناسی بود وی در ۱۵ نوامبر ۱۹۱۷ وفات نموده است.

۱۶۹ - گیدنز ، آنتونی ، مبانی جامعه شناسی ، ترجمه منوچهری صبوری ، چاپ پنجم ، تهران ، نی ، سال ۱۳۷۸ ، ص ۷۶۶ .

۱۷۰ - جعفری نژاد ، عفت ، نشریه عصبیت در مقدمه ابن خلدون ، ناشر : کیهان فرهنگی ، سال ۱۳۸۵ هجری شمسی ، ص ۵۳ . و منوچهری ، عباس ، ابن خلدون و جامعه شناسی تاریخ معاصر ، سال ۱۳۷۶ ، نامه پژوهش ، ص ۳۴۹ .

را مذمت کرده است . هرچند وی سیاست شرعی را از نظر ضمانت اجراها برتری از سیاست عقلی می داند ^{۱۷۱} .

او یکی از وظایف دولت را منع مردم از اعمال خلاف قانون و از جمله جرم می داند او در این باره از دولت قوی و ضعیف سخن می گوید . از نظر او دولت قوی آن است که هرنوع اختلال در درون نظام را به ساده گی از میان ببرد و بتواند رفاه و توانگری را بگسترده . او عامل اساسی در حس رابطه میان دولت و مردم را خصال نیکوی حاکم ، مجریان و قانون گذاری می داند ؛ اما دولت ضعیف ، با داشتن تعارض های درونی بسیار، سبب خروج فعالیت های اقتصادی از روال عادی می شود و رعایت نکردن قانون از سوی حاکمان، جامعه را با هرج مرج و جرم زایی رو به رو می کند. با وجود این ، وی توده های مردمی را به انقلاب و خروج مسلحانه علیه زمام داران ستمگر تشویق نکرده است ؛ زیرا وی یکی از پیامد های دوران گذار و تغییر حکومت ها را ، برخورد حکومت جدید ، به شکل قتل یا تبعید ، با افرادی می داند که به گونه ای در حکومت پیشین فعالیت داشته اند . ^{۱۷۲}

از نظر ابن خلدون ، دولت ها در آغاز کار با مردم همراهی می کنند و شیوه اعتدال را از دست نمی دهند ، اما در اواخر کار با افزایش تجملات و هزینه ها ، یا باید بر مالیات ها بیافزایند که به گرانی ، فقر، فساد و دیگر عوارض خاص خود می انجامد ، یا با مستقیماً وارد تجارت و اقتصاد شوند که هر دو راه به پیدایش شکاف طبقاتی روز افزون ، دل سردی مردم در فعالیت های اقتصادی، کاهش جمعیت ، ناتوانی جسمی نفوس و شیوع بیماری ها و بلاها ، ایجاد تنش و نابسامانی و سرانجام تضعیف پایه های حکومتی و زوال آن خواهد انجامید ؛ زیرا با قیام معترضان و سرکشان، فتنه ها و فساد ها پدیده می آیند. در نتیجه به نظر می رسد، ابن خلدون ریشه نابسامانی ها و آسیب های اجتماعی را به ساخت حکومت یا برگزیدگان قدرت می داند که با نظریه تضاد هم خوانی فراوانی دارد . این نظریه بر عواقب فردی و اجتماعی تمرکز ثروت و قدرت در دست عده ای محدود تکیه می کند . طرف داران این نظریه معتقدند قدرتمندان از قدرت سیاسی خود برای تدوین قوانینی استفاده می کنند که حامی منافع مشترک خودشان باشد و نیز اینکه نوعی ایدئولوژی تدوین کنند که مبین

^{۱۷۱} - ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ج ۱ ، ص ۳۶۸ .

^{۱۷۲} - ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ج ۲ ، ص ۷۴۸ . و حاجی ده آبادی ، محمد علی ، عوامل اجتماعی مؤثر در پیدایش کجروی و جرم از دیدگاه ابن خلدون ، ص ۹۸ .

رفتار مجرمانه و تحقیر کننده فرو فرودستان باشد و اینکه مطابق نظریه تضاد ، وجود تنش و تعارض در جامعه ، علت اصلی پیدایش و افزایش جرم است ^{۱۷۳} .

بنابر این ، به نظر ابن خلدون بعضی جرایم مثل زنا ، قتل و مستی همگانی است و هرکس می تواند مرتکب آنها شود ، اما ستمگری جرمی است که فقط خداوندان زر و زور قادر به ارتکاب آن هستند ؛ از این رو، شاره ستمگران را بسیار نگوشت کرده است . او ستمگری را در مواردی می داند که شخص چنان قدرتی دارد که هیچ کس یارای معارضة با او را ندارد ؛ گناهی که به ویرانی اجتماع می انجامد ^{۱۷۴} .

دیگر اینکه ، مردم همواره به راه حاکمان خود می روند . اگر فرهنگ مصرف گرایی و رفاه زدگی ، در طبقه بالای جامعه و متولیان حکومت رایج شود ، از اقشار پایین و متوسط جامعه جز تقلید و تلاش برای همانند سازی چه انتظاری می توان داشت . حال اگر وسایل و امکانات مشروع برای ارضای این نیاز ها برای همگان فراهم نباشد با وجود ضعف دینی و اخلاقی شهر نشینان ، آنان به راه های نامشروع مانند دزدی ، شرارت ، قمار بازی و تقلب روی خواهند آورد . ^{۱۷۵}

مطلب دوم - نظارت نهاد های حکومتی :

سیاست عاقلانه، سیاستی است که درشتی را با نرمی و انعطاف پذیری درآمیزد . سلطان نیاید بیش از توان رعایای خود از آنان مطالبه کند و باید به خواسته های قوم خود گوش سپارد و مانع خود کامگی واسطه ها شود . در ضمن حکومت را از خشونت بسیار و کیفرهای شدید و تفحص در امور خصوصی افراد منع می کند و ارتکاب این اعمال از سوی حکومت را سبب خواری مردم و روی آوردن آنان به دروغ و فریب می داند . او در جای دیگر، اشاره می کند که حکومت گاه باید از لغزش های مردم در گذرد و معاش بیچاره گان را فراهم کند ، ارزش ها را گرامی دارد ، انصاف و عدالت را در دادرسی های قضایی رعایت ، و به شکایت های قضایی مردم رسیدگی کند و از پیمان شکنی و فریب دوری گزیند ^{۱۷۶} .

با وجود این ، او عدم پیشگیری و برخورد نکردن با بزهکاران را سبب نابودی اجتماع می داند و بر آن است که کشف جرم و اجرای کیفر ها باید به دست پولیس انجام گیرد و وسیله ای برای

^{۱۷۳} - سلیمی ، علی محمد داوری ، جامعه شناسی کجروی ، ناشر : پژوهشگاه حوزه دانشگاه ، قم ، چاپ چهارم ، سال ۱۳۸۷ ، ص ۳۱۵ .

^{۱۷۴} - ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ج ۱ ، ص ۵۵۵ - ۵۵۷ .

^{۱۷۵} خیری ، علی . حاجی ده آبادی ، محمد علی ، عوامل اجتماعی موثر در پیدایش کجروی و جرم از دید گاه ابن خلدون ، انتشارات : معرفت فرهنگی اجتماعی ، سال ۱۳۹۱ ، ص ۹۷ .

^{۱۷۶} - ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ج ۱ ، ص ۲۷۴ .

اصلاح حال عموم باشد و اگر اجرای کیفرها به ویژه کیفر های مالی ، وسیله ای برای آزمندی حاکمان قرار گیرد و نه اصلاح مردم ، هیچ اثری بر اصلاح اجتماع نخواهد داشت . از این رو ، چنین کیفرهایی هرگز برای سرکوبی مجرمان مالی کافی نیست ، بلکه بر تجاوز و جرایم آنان می افزاید ؛ زیرا مجرمان پرداختن باج (جزای نقدی) را در برابر رسیدن به مقاصد پلید خود ناچیز می شمردند ؛ در نتیجه ، اجتماع به هرج و مرج و آشوب خواهید کشید . بنابراین ، از نظر او اجرای بعضی از قوانین و مجازات ها ، خود می تواند سبب افزایش جرایم شود ^{۱۷۷} .

از سویی ، دولت باید به کمک دستگاه اداری منظم و یاری مشاوران ، دانشمندان و بازرسان خود برپیمانه ها و وزن ها نظارت ، اختلاس ها و تقلب در سکه های مجازات ، و اعمال مضر برای اخلاق را اصلاح کند . سپس تاسیس دستگاه « محتسبی » را طرح می کند . همچنین به این سازمان برای مجازات متخلفان و تعزیر آنان اختیاراتی داده می شود . سازمان « حسبه » در واقع به وظیفه همگانی امر به معروف و نهی از منکر ، شکل رسمی و حکومتی می دهد . ضمناً باید با نظارت دقیق خود از ثروت اندوزی نامشروع و خلاف جلوگیری کند . بنابر این شهروندان همواره باید از سوی طبقه حاکم کنترل شوند تا امکان ایجاد فساد و تجاوز به حقوق دیگران به وجود نیاید ^{۱۷۸} .

او سپردن امور به افراد غیر قابل اطمینان را که گاه مجرمان سابقه دارند ، نادرست می داند ؛ زیرا آنان در کارها و اموال خیانت می کنند و چون تجربه ارتکاب جرم و منافع حاصل از آن را دارد ، برای دستیابی به منافع بیشتر حتی به راه های نامشروع روی می آورن ؛ برای مثال ، با اجیر کردن عده ای مزدور به سراغ گنجینه ها و دفینه ها (آثار ملی و فرهنگی) رفته و با فروش غیر قانونی آنها ، بخش عظیمی از سرمایه های ملی را هدر می دهند . به هر حال ، این افراد انواع راه های خلاف مانند : دروغ گویی ، شرارت و فحشا را برای کسب درآمد در پیش می گیرند ^{۱۷۹} .

مطلب سوم - مهاجرت ها :

مهاجرت از مسایلی است که پیامد های اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی بسیاری در اجتماعات انسانی به همراه دارد ؛ از جمله ، حاشیه نشینی که زمینه سازی بسیاری از جرایم است . پیش تر

^{۱۷۷} - ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون ، ج ۱ ، ص ۲۸۷ - ۲۹۰ .

^{۱۷۸} - همان ، ج ۱ ، ص ۴۳۰ - ۴۵۰ .

^{۱۷۹} - همان ، ج ۲ ، ص ۷۶۱ - ۷۶۴ .

اندیشمندی چون ارسطو به موضوع مهاجرت پرداخت و دریافت که آمدن بیگانگان به یک شهر و همچنین افزایش جمعیت ، نظم شهر را برهم می زند.^{۱۸۰}

از اوایل قرن نوزدهم ، تحولات و پیشرفت های صنعتی موجب شد که زنده گی شهری به کلی متحول شود. بهبود وضع راه ها و وضعیت حمل و نقل و توسعه رسانه های گروهی موجب شد که روستاییان به راحتی از مزایا و رفاه زنده گی شهری اطلاع کسب کرده و بیشتر متوجه محرومیت های خود شوند و در نتیجه، برای تحصیل این مزایا و داشتن زنده گی پر زرق و برق ، به شهر ها مهاجرت کنند. آنها با ورود به شهر ها ، با مشکلات عدیده ای مواجه شدند و معضلات فراوانی را پیش روی خود مشاهده کردند ؟ ، از قبیل تهیه مسکن مناسب، پرداخت اجاره بها و دسترسی به امکانات زنده گی شهری . در این حال ، آنها مجبور شدند به حاشیه شهر ها کشیده شوند و در صدد تهیه خانه های گلی بر آیند. از سوی دیگر، به دلیل نداشتن تخصص لازم برای انجام کار های مناسب و صنعتی، به سوی شغل های نامناسب از قبیل سگرت فروشی ، روزنامه فروشی و خرید و فروش مواد مخدر روی آورند که همین زمینه را برای ارتکاب کار های خطرناک و جرایم فراهم می کند.

علت این رفتار ها و سقوط جامعه شهری در افزایش جمعیت و پیچیده تر شدن روابط اجتماعی می داند که به کم رنگ شدن نوع دوستی ، سطحی شدن روابط و کاهش تقیدات اجتماعی ، و در نتیجه افزایش جرایم می انجامد؛ همانطور که بر اساس نظریه کنترل اجتماعی ، کاهش یا از میان رفتن تعهدات فرد در برابر اجتماع ، زمینه ساز بزهکاری است .

^{۱۸۰} ربانی ، رسول و فتحیان صفایی ، بررسی تاثیر محیط بر رفتار فردی اجتماعی از دیدگاه ابن خلدون ، پژوهش نامه انقلاب اسلامی ، ۱۳۸۵ ، ص ۵۵ .

مبحث چهارم - عوامل اقتصادی :

دانشمندان محیط اقتصادی را در ارتکاب بعضی جرایم بسیار مهم دانسته و آنرا از دیگر عوامل موثر تر می دانند ؛ قرنهایست که فلاسفه و دانشمندان تاثیر فقر اختلافات طبقاتی را در وقوع جرم مورد بحث قرار داده و برای حفظ و امنیت در اجتماع تعدیل ثروت، بهبود زنده گی طبقاتی زحمت کش و فقیر را تاکید کردند.^{۱۸۱}

بعضی از دانشمندان تنها عامل موثر بر انسان را وضعیت اقتصادی و سایر ابعاد انسانی را متاثر از شرایط اقتصادی می دانند. گروهی از جرم شناسان که عمدتاً به مکتب کمونیستی تمایل دارند ، معتقد اند که زیر بنای جامعه را اقتصاد تشکیل می دهد و سایر ابعاد اجتماعی از قبیل خانواده ، سیاست ، اخلاق ، فرهنگ و جرم روبناست و معلول عوامل اقتصادی شمرده می شود. بنابراین ، پدیده مجرمیت را ناشی از فقر می دانند و معتقدند که تقسیم ناعادلانه ثروت و نابرابری اجتماعی موجب اعمال مجرمانه می شود . از این رو، بیشتر مجرمان را مردم فقیر و کم درآمد جامعه میدانند .

اما دسته دیگری از جرم شناسان در مقابل این دیدگاه معتقدند که نه تنها فقر موجب مجرمیت نیست ، بلکه رشد اقتصادی و توسعه آن و بالا رفتن سطح زنده گی موجب مجرمیت می شود.

در منابع دینی نیز به این مساله توجه شده ؛ آن را یکی از عوامل اساسی در جهت تغییر و تحول انسان ها می دانند از یاد مال اندوزی و ثروت انباشتن نادرست از جمله عوامل انحراف و طغیان انسان ها به شمار آمده است ؛ چون بسیاری از افراد اگر از لحاظ اقتصادی به مرتبه ای برسند که خود را در زمینه های مادی کاملاً مستغنی و بی نیاز احساس کنند ، به تدریج بی نیازی و استقلال در زمینه اقتصادی موجب می شود که خود را در زمینه های دیگر نیز از خدا بی نیاز بدانند و در این صورت زمینه طغیان و انحراف آنها فراهم می شود .

آنچه از مطالب مذکور می توان نتیجه گرفت ، این است که در هر صورت، نباید اثرات عوامل اقتصادی را بر اعمال و رفتار مجرمانه نادیده گرفت.

عوامل اقتصادی : جرم شناسان در اینکه این عوامل در جرم و جنایت تاثیر دارد ، باهم اتفاق نظر دارند. گروهی عدم توزیع عادلانه ثروت ، دسته ای فقر و درمانده گی ، دسته ای تمایل به ثروتمند شدن و تجمل پرستی ، گروهی بیکاری و قرض و عده ای هم عدم توانایی لازم برای ثروتمند شدن و

^{۱۸۱} حسینی، علی اصغر ، جرم شناسی و جرم یابی سرقت ؛ تهران : موسسه انتشارات : جهاد دانشگاهی ماجد ، ۱۳۷۰ ، ص ۱۵۶.

برآوردن احتیاجات زنده گی ، بعضی ترس از کسر اموال و آنچه دارند وعده ای حرص و طمع و گروهی بحران اقتصادی و تورم ، رشد و توسعه صنعت و نوسات اقتصادی و دسته ای گرسنگی و فقر و قحطی را مبنای مجرمیت دانسته و معتقدند که این عوامل در بروز جرایم مالی تاثیر غیر قابل انکاری دارد.

مطلب اول - فقر :

فقر از عوامل اصلی ایجاد مجرمیت در اطفال و نوجوانان است به وضعیتی اطلاق میگردد که فرد فاقد دارایی یا درآمد کافی برای تامین نیاز های اولیه زنده گی خود است . در این نوع فقر، فرد یا خانواده از دسترسی به آب سالم ، تغذیه حد اقلی ، پوشاک ، سرپناه ، آموزش و خدمات بهداشتی مناسب محروم خواهد بود ، تخمین زده می شود حدود ۱.۷ میلیارد نفر در جهان در فقر مطلق بسر می برند . در فقر نسبی ، فرد فاقد سطح اجتماعی و اقتصادی معمول در مقایسه با سایر افراد جامعه می باشد ، عدم امکان استفاده از اوقات فراغت ، نبود برنامه های تفریحی و مسافرتی ، عدم توانایی در ادامه تحصیل ، عدم توانایی در خرید وسایل و امکانات جدید و روز آمد و افزایش ساعات کاری و استفاده از شیفت ها اضافه کاری در شبانه روز برای تامین مایحتاج زنده گی ، از دیگر ویژه گی های این گروه می باشد فقر نسبی در جوامع مختلف متفاوت بوده و به سطح زنده گی یا توانایی افراد در برآوردن نیاز های مادی و معنوی آنان بستگی دارد . سطح زندگی افراد مستقیما با وضعیت اقتصادی جامعه ، تولید و درآمد ملی ، توزیع منابع و درآمد افراد در ارتباط است . همچنین هرگاه درآمد جامعه ای از سطح متوسط در آمد کشورهای جهان پایین تر باشد ، آن کشور در سطح کلان در فقر نسبی بسر می برد . افراد با فقر نسبی در این کشورها ، نزدیک به فقر مطلق را دارا می باشند.^{۱۸۲}

مطلب دوم - بیکاری و عدم شغل ثابت :

اولین اختلال یا علامتی که به واسطه بیکار شدن یک فرد در وی رخ می دهد افسرده گی است . زیرا فرد نسبت به آینده احساس خوبی نداشته و حس عدم امنیت دارد. به خصوص اگر این فرد بیکار، همسر و فرزندی هم داشته باشد . این امر سبب ایجاد خود خوری ، احساس غم و اندوه و در بعضی افراد سبب ایجاد عصبانیت و پرخاشگری می شود . از علایم دیگری که افراد بیکار دارند می توان به اضطراب اشاره کرد. اضطراب در این افراد به دلیل احساس امنیت نداشتن نسبت به آینده است و دایم نگران این هستند که زنده گی شان دستخوش چه تغییراتی می شود و چه کار خواهد کرد.

^{۱۸۲} سلیمان آبادی ، زهرا ، تاثیر عوامل اقتصادی بر وقوع جرم ، فصلنامه قضاوت ، سال ۱۳۹۵ . ص ۹۵.

حتی وقتی فرد بیکار نتواند از پس مشکل های زنده گی و نیاز های چه تغییرای می شود و چه کار خواهند کرد . حتی وقتی فرد بیکار نتواند از پس مشکل های زنده گی و نیاز های خانواده اش برآید ممکن است راه از بردن خودش را در پیش بگیرد و اقدام به خود کشی کند ، افسردگی و اضطراب می تواند در فرد مشکل های جسمی زیادی ایجاد کند . این علایم معمولاً عبارتند از بی خوابی افکار نگران کننده، زیرا کسی که نمی تواند بخوابد دایم در حال فکر کردن به مسایل ناراحت کننده در مورد بیکاری اش است و به این فکر می کند که چرا برایش کار نیست، آینده اش چی می شود.^{۱۸۳}

نداشتن شغل ثابت که یکی از عوامل است باعث فقر اقتصادی در افراد می گردد که فرد را دچار افسرده گی و مشکلات روانی میسازد و فرد را وا میدارد تا برای اعاشع و پیدا کردن پول دست به اعمال غیر قانونی زده و مرتکب جرم و یا قتل گردد.

^{۱۸۳} - منابع الکترونیکی : <http://www.beytoote.com/psychology/khanevde-m/caused-unemployment-men.html> - ۴

خاتمه مشتمل بر نتیجه گیری ، پیشنهادات و فهارس میباشد :

الف - نتیجه گیری

پس از تحقیقات و بررسی های انجام شده پیرامون حقیقت جرم و علل وقوع آن در جامعه آنچه در فصول و مباحث گذشته بحث صورت گرفت به گونه خلاصه نتایج ذیل بدست آمده میتواند :

۱ - جرم در لغت از کلمه جَرَم گرفته شده به معنای گناه ، تعدی ، خطاء و عصیان آمده است . و در اصطلاح جرم انجام حرام یا ترک واجبی است که انجام یا ترک آن دارای مجازات است ، به عبارۀ دیگر ، جرم فعل یا ترک فعلی است که شریعت آن را تحریم و برای آن مجازات تعیین کرده است

۲ - طی مطالب ارایه شده یافتیم که جرم یک پدیده اجتماعی است ، نباید پدیده غیر عادی اجتماعی تلقی گردد . جرایم در اکثر جوامع و یا تقریباً در کلیه جوامع دیده می شود ، جرم در گذشته های دور نیز وجود داشته و به اشکال مختلف انجام ، لیکن از آنجایی که تحولات و تغییرات زیادی در اجتماع بشری بوجود آمد ؛ اشکال ارتکاب جرایم در زمانهای متفاوت و در جوامع مختلف تغییر نموده است .

۳ - جرم دارای ابعاد متفاوتی است . و عوامل متعددی میتواند در پیدایش آن نقش داشته باشد . نباید علل آن را در امر استثنایی جستجو کرد بلکه برعکس این علت درجریان کلی فرهنگ های هر جامعه وجود دارد .

۴ - جرم دارای انواع مختلف بوده از لحاظ سنگین بودن جزا ها: این بخش جرایم به سه بخش تقسیم گردیده مانند: الف: جرایم حدود ، ب : جرایم قصاص ج: جرایم تعزیری میباشد . جرایم به اعتبار قصد مجرم در این بخش جرایم به دو دسته تقسیم میشود که عبارتند از : جرایم عمدی ، جرایم غیر عمدی . جرایم اعتبار کشف زمان آن: در این بخش به دو بخش تقسیم میشود عبارتند از : الف : جرایم مشهود ، ب : جرایم غیر مشهود . جرایم به اعتبار طریقه ارتکاب آن : در این بخش جرایم به سه بخش تقسیم میشود که عبارتند از : الف : جرایم ایجابی ، ب : جرایم موقت و جرایم غیر موقت ، ج : جرایم بسیط و جرایم اعتیادی جرایم به اعتبار طبیعت جرم ، در این بخش جرایم به دو دسته تقسیم میشود که عبارتند از : الف : جرایم به ضد اجتماع و جرایم ضد افراد ، ب : جرایم عادی و جرایم سیاسی و اهمیت تقسیم بندی هریک میباشد .

۵ - جرایم دارای عوامل متفاوتی می‌باشد از جمله : عوامل فردی : عواملی اند که درجسم و وجود شخص قرار دارند. این عوامل می‌توانند جسمی یا روانی باشند و هم می‌توانند ذاتی و غیر ارادی یا اکتسابی از محیط باشند

۶ - عوامل فردی روانی: نیروی روانی هر فرد از دقت، فهم، ادراک، اراده، هوش، عاطفه و حافظه تشکیل شده است. هرگاه به یکی از اجزا لطمه وارد شود، منجر به پریشانی، آشفتگی روانی و دگرگونی در اعمال و رفتار فرد می‌شود

۷ - عوامل فردی اکتسابی: عوامل درونی اکتسابی نیز عینا مانند عوامل درونی ذاتی عبارت از علل و عوامل مجرمیت است که خارج از جسم و وجود انسان قرار نمی‌داشته باشد، بلکه مربوط جسم و وجود شخص می‌باشد اما فرق آن با عوامل درونی ذاتی در این است که معمولا عوامل درونی ذاتی بصورت غیر ارادی و غیر قصدی متعلق به جسم و وجود شخص می‌باشد درحالی‌که عوامل درونی اکتسابی، طوریکه از نام آن دانسته میشود بصورت ارادی و قصدی توسط خود شخص کسب میگردد.

۸ - عوامل محیطی و اجتماعی: در محاوره عمومی محیط به جایی اطلاق می‌شود که فرد را احاطه و در هر موجود زنده موثر و منشا تحول و تغییر است. انسان، باهوش، ذکاوت و قدرتی که دارد ، همواره تابع محیط نیست و تلاش و کوشش اوسبب خواهد شد که اثرات آن خنثا کند و تحولات مورد نظر خویش را در آن به وجود آورد. ازسوی دیگر استعداد و توانایی هر فرد برای تکامل جسمی و روانی پیوسته به وسیله نیروهای موثر محیط شکوفا شده و شکل می‌یابد . در افرادی که داری مشخصات مشابه ارثی هستند، محیط دارای اثرات و ایجاد خصایص و صفت متفاوت در فرد شده است. مثلا اگرارای تحت تعلیم مجرمیت قرار دهیم، آنان در آینده جانی بارخواهند آمد.

۹ - عوامل سیاسی : محیط سیاسی نیز در بروز جرایم نقش بارزی را ایفا می‌کند مانند سیاست های داخلی ، انقلاب ، جنگ ، سیاست کیفری ... می‌باشد.

۱۰ - عوامل اقتصادی : دانشمندان محیط اقتصادی را در ارتکاب بعضی جرایم بسیارمهم دانسته و آنرا از دیگر عوامل موثر تر می‌دانند؛ قرن‌هاست که فلاسفه و دانشمندان تاثیر فقر اختلافات طبقاتی را در وقوع جرم مورد بحث قرار داده و برای حفظ و امنیت در اجتماع تعدیل ثروت، بهبود زنده گی طبقاتی زحمت کش و فقیر را تاکید کردند... می‌باشد .

ب - پیشنهادات

از آنجایی که جرم یک پدیده شوم و نقض کننده مصلحت های شرعی انسانهاست ، با در نظر داشت اهمیت و ضرورت تحقیق آن، بعد از تحقیق و بررسی های انجام شده در این مورد مشکلات موجود در این زمینه لازمی میدانم تا بعضی از مشکلات ضروری را ضمن این رساله بیان دارم که قرار ذیل خلاصه میشود:

- ۱- به امارت اسلامی افغانستان پیشنهاد مینمایم که در زمینه حمایت های همه جانبه از حقوق اتباع خود مساعی به خرج دهد ، با طرح قوانین و راهکار های درست و متناسب با نوعیت هر جرم از وقوع جرایم پیشگیری نموده و با مخالفین و متناقضین این راهکار ها برخورد قانونی نماید .
- ۲- به عامه مردم افغانستان پیشنهاد میکنم که تا در صورت برخورد با افراد و اشخاص استفاده جو و متخلف جرایم فوق بلافاصله به نهاد های کشفی عدلی و قضایی راپور دهند تا باشد کشور ما از هرنوع فجایح به دور باشد.
- ۳- برای خانواده های محترم پیشنهاد مینمایم تا در قسمت تعلیم و تربیه فرزندان شان کوشا باشند و بر این اساس بتواند جامعه را از وجود افراد بی باک ، متخلف و مجرم پاک سازند و بر حقوق سایر اقشار طبقاتی جامعه احترام گذاشته و آنرا رعایت نمایند .
- ۴- و در اخیر با در نظر داشت تمامی مشکلات از قبیل کمبود، منابع معتبر علمی در رابطه به بعضی از قسمت های موضوع متذکره که در حین تحقیق این رساله با آن برخورد نمودم میخواهم به علما و محققین گرامی پیشنهاد نمایم تا در رابطه جرایم مختلف و علل و عوامل آنها به ملحوظات متعدد ، تحقیق و بررسی نموده و حتی الامکان آنرا به زبان های معتبر ملی و بین المللی تبدیل نموده و نتایج آنرا به دسترس محصلین و مردم عامه قرار دهند تا همه بتواند از اثرات آن استفاده اعظمی نمایند .

ج - فهارس

١ - فهرست آيات قرآن كريم

شماره	آيت	آدرس سورة و آيه	صفحه
١	(تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرِبُوهَا)	قرآن الكريم :سورة البقرة: آيه ١٨٧ .	٢٦
٢	(خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)	القرآن كريم ، سورة التوبه ، آيه : ١٠٣ .	٤٨
٣	(لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمَ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ)	قرآن الكريم ، سورة هود آية : ٨٩ .	٢٢
٤	(وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ)	القرآن كريم ، سورة البقرة ، آيه ٣٤	١٧
٥	(وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ)	القرآن كريم ، سورة البقرة ، آيه ٣٥	١٨
٦	(وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا)	قرآن الكريم ، سورة المائدة آية : ٢ .	٢٢
٧	(وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا)	قرآن الكريم ، سورة المائدة آية : ٨ .	٢٢
٨	(وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)	القرآن الكريم ، سورة ، آل عمران آية : ١٠٤ .	٣٧
٩	(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ)	القرآن كريم ، سورة آل عمران ، آية : ١٠٢ .	١

٥٣	القرآن الكريم ، سورة المائدة ، آية ٩٠ .	(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ)	١٠
----	---	---	----

٢ - فهرست احاديث

شماره	حديث	صفحه
١	اقامه حد بأرض خير لاهلها من مطر اربعين صباحاً	١٩
٢	رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ : عَنْ صَبِيٍّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَ عَنْ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ	٥٦
٣	كل مسكر خمر و كل مسكر حرام	٤٩
٤	مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَ ذَلِكَ أَوْعَى الْإِيمَانِ	٣٧
٥	من شرب خمرا فاجلدوه ثم إن شرب فاجلدوه ثم إن شرب فاجلدوه ثم إن شرب الرابعة فاقتلوه	٥٢

۳ - فهرست اعلام

شماره	اسامی شخصیت های علمی	صفحه
۱	ابن خلدون	۷۰
۲	ایمانوئل کانت	۱۱
۳	پل میشل فوکو	۲۰
۴	دورکیم	۷۰
۵	راغب اصفهانی	۹
۶	محمد بن الحسن ماوردی	۱۰

٤ - فهرست منابع وماخذ

قرآن كريم

- ١ - ابن الهمام ، محمد بن عبدالواحد السيواسى السكندرى كمال الدين ، شرح فتح القدير على الهداية شرح بداية ، ناشر دارالكتب العلميه ، سال ١٤٢٤ ق - ٢٠٠٣ م ، طبع اول جلد ٤ .
- ٢ - ابن الهمام ، كمال الدين محمد بن عبدالواحد السيواسى المعروف با بن الهمام ، فتح القدير ، ناشر : دارالفكر ، جلد ٤ .
- ٣ - ابن خلدون ، عبدالرحمن ، مقدمه بن خلدون ، ترجمه محمد پروين گنابادى ، تهران ، علمى و فرهنگى ، سال ١٣٨٨ ، جلد ١ .
- ٤ - ابن عبدالكريم ، زيد ، العفو عن العقوبة فى الفقه الاسلامى ، ناشر : رياض دارالعاصمه ، سال ١٤١٠ ق ، جلد ١ .
- ٥ - ابن فارس ، احمد بن فارس بن زكريا القزوينى الرازى ، معجم مقاييس اللغة ، ناشر : دارالفكر بيروت ، سال ١٣٩٩ ق - ١٩٧٩ ميلادى ، جلد ٥ .
- ٦ - ابن قدامه ، ابو محمد موفق الدين عبدالله بن محمد ، المغنى ، ناشر : دارالعالم الكتب القايره ، سال ١٤١٧ ق ، جلد ٤ ، ٥ ، ٩ و ١٠ .
- ٧ - ابن قدامة المقدسى ، عبدالرحمن بن محمد ، الشرح الكبير ، ناشر : دارالكتاب العربى ، بيروت ، جلد ١٠ .
- ٨ - ابن قطان ، على بن محمد بن عبدالملك الكتامى الحميرى الفارسى ابو الحسن ، الاقتناع فى مسائل الاجماع ، ناشر : الفاروق الحديثة للطباعة و النشر ، سال ١٤٢٤ ق - ٢٠٠٤ ميلادى ، طبع اول ، جلد ٤ .

- ۹ - ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، سال ۱۴۱۴ هجری قمری ، بیروت - لبنان .
- ۱۰ - ابو القاسم گرجی ، گزارش علمی کنفرانس اجرای حقوق کیفر اسلام و اثر آن در مبارزه با جرایم ، نشریه موسسه حقوق تطبیقی ، شماره ۲ ، سال ۱۳۵۵ .
- ۱۱ - احرار ، محمد احرار ، علت ، انگیزه و سبب جرم ، ناشر : انتشارات مشاور حقوقی -H-K-C . C
- ۱۲ - احمد حاج ، سید جوادی و دیگران ، دایرة المعارف ، ناشر : تهران ، سال ۱۳۸۴ ، جلد ۱۱ .
- ۱۳ - اردبیلی ، سید عبدالکریم موسوی ، فقه الحدود و التعزیرات ، ناشر : مؤسسة النشر لجامع المفید رحمة الله ، مکان چاپ : قم ، سال چاپ : ۱۴۲۷ قمری ، چاپ دوم ، جلد ۱ .
- ۱۴ - اردبیلی ، محمد ، حقوق جزای عمومی ، ناشر : انتشارات میزان ، تهران .
- ۱۵ - استادی ، رضاء ، سی مقاله فقهی ، اجتماعی ، اخلاقی ... چاپ دوم ، نشر : دفتر انتشارات اسلامی ، قم ، سال ۱۳۸۰ .
- ۱۶ - استفانی ، گاستون ، حقوق جزای عمومی ، ترجمه : حسن دادبان ، تهران ، ناشر : انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی .
- ۱۷ - منابع الکترونیکی : <http://www.beytoote.com/psychology/khanevde-m/caused-unemployment-men.html> :
- ۱۸ - اصبحی ، امام مالک ابن انس بن عامر ، المدونة الكبرى ، ناشر : دارالکتب العلمیه ، طبع اول ، سال ۱۴۱۵ هجری قمری - ۱۹۹۴ میلادی ، جلد ۱۶ .
- ۱۹ - اکبری ، روح الله ، جرم شناسی ، ناشر : انتشارات واژه ، سال ۱۳۹۷ .

- ٢٠ - الباوردى ، العتيبي ، سعود بن عبدالعزيز ، الموسوعة الجنائية الاسلاميه المقارنه ، طبع سوم ، ناشر : المكتبة الشاملة الذهبية .
- ٢١ - البخارى ، محمد بن اسماعيل ، صحيح البخارى ، سال ١٤٢٢ ق ، ناشر : دار الطريق النجاة ، طبع اول ، جلد ٢ .
- ٢٢ - الحفيد بن رشد ، محمد بن احمد بن محمد بن احمد ، بداية المجتهد و نهاية المقتصد ، ناشر : دار حزم ، سال ١٤١٦ ق - ١٩٩٥ م ، جلد ٢ و ٤ .
- ٢٣ - الدردير ، احمد ، التشريح الكبير بحاشية الدسوقي ، مطبعة البابى الحلبي ، بيروت ، جلد ٤ .
- ٢٤ - الرملى ، ابو العباس ، نهاية المهتاج الى شرح المنهاج ، طبع اول ، مطبعة البابى الحلبي ، مصر ، ج ٧ .
- ٢٥ - الزحيلي ، دكتور محمد مصطفى وهبة ، وسائل الاثبات فى الشريعة الاسلامية ، ناشر : مكتبة دار البيان - دمشق - بيروت ، سال ١٤٠٢ ق - ١٩٨٢ م ، طبع اول .
- ٢٦ - الزحيلي ، دكتور محمد مصطفى وهبة ، الفقه الاسلامى و ادلته ، ناشر : دار الفكر - دمشق - سورية ، سال ١٤٠٩ ق - ١٩٨٩ م ، جلد ٥ و ٧ .
- ٢٧ - الزيلعى ، عثمان بن على بن محجن البارعى فخر الدين ، تبين الحقايق شرح كنز الدقايق ، ناشر : المطبعة الكبرى الاميريه - القاهرة ، طبع اول ، سال ١٣١٣ ق ، جلد ٩ .
- ٢٨ - القشيرى ، ابوالحسن بن حجاج نيشاپورى ، صحيح مسلم ، ناشر : دارالاحياء التراث العربيه - بيروت ، جلد ٣ .
- ٢٩ - الكاسانى ، علاوالدين ابو بكر بن مسعود احمد ، بدايع الصنائع فى ترتيب الشرايع ، ناشر : دارالكتب العلميه ، طبع دوم ، سال ١٤٠٦ ق ، جلد ٦ ، ٧ و ٩ .

- ۳۰ - الماوردی ، ابی الحسن علی بن محمد بن حبیب البصری ، الاحکام السلطانية و الولايات الدينية ، طبع دوم ، ناشر : شركة مكتبة و مطبعة مصطفى البانی الحلبي ، سال ۱۳۸۶ ق- ۱۹۶۶ م ، جلد ۱ .
- ۳۱ - انصاری ، مسعود ، روان شناسی و انحرافات جنسی ، ناشر ، تهران ، سال ۱۳۵۲ .
- ۳۲ - بیرجندی ، داکتر پروین ، روانشناسی رفتاری غیر عادی ، ناشر : تهران ، سال ۱۳۸۸ .
- ۳۳ - تام بروکس ، مترجم ، محمد علی کاظم نظری ، مجازات ، ناشر : بنیاد حقوقی میران ، سال ۱۳۹۵ .
- ۳۴ - تفتازانی ، مسعود ابن عمر ، شرح التوحيح علی التوضيح علی المتن المقنع ، ناشر : مصطفى اللبابی الحلبي ، مصر ، سال ۱۳۲۷ ، جلد ۱ .
- ۳۵ - تهانوی ، محمد علی ، کشاف اصطلاحات الفنون ، ناشر : مكتبة لبنان ناشرون بیروت ، جلد ۲ .
- ۳۶ - جعفر ، سلاحی ، اساس و مبانی جرم شناسی ، چاپ دوم ، ناشر : انتشارات جاویدانه جنگل ، سال ۱۳۸۸ .
- ۳۷ - جعفری نژاد ، عفت ، نشریه عصبیت در مقدمه ابن خلدون ، ناشر : کیهان فرهنگی ، سال ۱۳۸۵ هجری شمسی .
- ۳۸ - جوانمرد ، داکتر بهروز ، بهبودی ، مرجان ، نقش تعلیم و تربیت در پیشگیری از وقوع جرم ، فصلنامه مطالعات حقوق ، شماره چهاردهم ، سال ۱۳۹۶ .
- ۳۹ - جزری ، شمس الدین محمد ، أسنى المطالب فی مناقب الامام علی ، ناشر : مكتبة الامام امير المؤمنين ، جلد ۴ .
- ۴۰ - حرج ولد ، توماس برنارد ، جفری اسنیپس ، ترجمه : علی شجاعی ، جرم شناسی ، ناشر : انتشارات سازمان و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه سمت .

- ۴۱ - حسین ، میر محمد صادقی ، جرائم علیه امنیت ، انتشارات میزان سال ۱۳۸۸ ه خ .
- ۴۲ - حسینی ، علی اصغر ، جرم شناسی و جرم یابی سرقت ، ناشر : انتشارات جهاد دانشگاهی تهران ، سال ۱۳۷۰ .
- ۴۳ - حنیف ، محمد ولی ، فقه عقوبات (حقوق جزای عمومی) ، ناشر : انتشارات نویسا ، کابل .
- ۴۴ - خیری ، علی ، حاجی ده آبادی ، محمد علی ، عوامل موثر در پیدایش کجروی و جرم از دیدگاه ابن خلدون ، ناشر : انتشارات معرفت فرهنگی اجتماعی ، سال ۱۳۹۱ .
- ۴۵ - دانش ، حفیظ الله ، حقوق جزای عمومی ، چاپ پنجم ، ناشر : انتشارات سیرت ، کابل سال ۱۳۹۶ .
- ۴۶ - دانش ، داج زمان ، مجرم کیست جرم شناسی چیست ، ناشر : انتشارات کیهان .
- ۴۷ - دورکیم ، قواعد روش جامعه شناسی ، مترجم : علی محمد ، ناشر : انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ، سال ۱۳۴۳ هجری .
- ۴۸ - دیموندگس ، ترجمه : داکتر مهدی کی نیا ، جرم شناسی نظری ، ناشر : انتشارات مجمع علمی فرهنگی مجد ، تهران .
- ۴۹ - راغب ، اصفهانی ، حسین بن احمد ، مفردات الفاظ القرآن ، تحقق : صفوان عدنان داود ، ناشر : دارالقلم بیروت الدرالسلامیه ، سال ۱۴۱۶ ه ق ، دمشق - لبنان .
- ۵۰ - ربانی ، رسول و فتحیان صفایی ، بررسی تاثیر محیط بر رفتار فردی اجتماعی از دیدگاه ابن خلدون ، ناشر : انتشارات پژوهش نامه انقلاب اسلامی ، سال ۱۳۸۵ .
- ۵۱ - رضا ، داکتر نوربها ، زمینه جرم شناسی ، ناشر : انتشارات گنج دانش ، سال ۱۳۸۵ ه خ .

- ۵۲ - روحانی ، رحیم الله ، حقوق جزای اسلام و مقایسه آن با قوانین وضعی ، ناشر : انتشارات تمدن شرق .
- ۵۳ - رهنما ، زین العابدین ، قرآن مجید ، ترجمه و تفسیر رهنما ، ناشر : انتشارات کیهان ، سال ۱۳۵۴ ، جلد ۲ .
- ۵۴ - زرقانی ، محمد بن عبدالباقی بن یوسف الزرقانی المصری الازهری ، شرح الزرقانی علی مختصر خلیل ، ناشر : مكتبة الثقافية الدينية - القاهرة ، طبع اول ، سال ۱۴۲۴ هجری - ۲۰۰۳ میلادی ، جلد ۸ .
- ۵۵ - زیدان ، عبدالکریم ، الوجیز فی اصول الفقه ، ناشر : انتشارات احسان - تهران ، سال ۱۳۸۸ ق ، چاپ هشتم ، جلد ۱ .
- ۵۶ - سابق ، سید ، فقه السنه ، مترجم ، محمود ابراهیم ، ناشر : الفتح الاعلام العربی ، سال ۲۰۱۶ میلادی .
- ۵۷ - ساعد ، محمد جعفر ، پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی ، فصلنامه مطالعات بسیج ، سال ۱۳۸۶ .
- ۵۸ - سلیمان آبادی ، زهرا ، تاثیر عوامل اقتصادی بر وقوع جرم ، ناشر : فصلنامه قضاوت ، سال ۱۳۹۵ .
- ۵۹ - سلیمی ، علی محمد داوری ، جامعه شناسی کجروی ، ناشر : پژوهشگاه حوزه دانشگاه ، قم ، چاپ چهارم ، سال ۱۳۸۷ .
- ۶۰ - شامبیانی ، غزاله علیزاده هوشنگ ، حقوق جزای عمومی ، ناشر : انتشارات مجد ، چاپ ششم ، سال ۱۳۹۷ هجری .
- ۶۱ - عوده ، عبدالقادر ، حقوق جنایی اسلام بر اساس مذاهب پنجگانه (با تعلیقات مرحوم سید اسماعیل صدر) ترجمه : اکبر غفوری ، ناشر : مشهد بنیاد پژوهشهای اسلامی ، چاپ دوم ، ۱۳۹۷ ، ج ۱ .

- ۶۲ - موصلى ، عبدالله بن محمود بن مودود ، الاختيار لتعليل المختار ، ناشر : مطبعة الحلبي - القاهرة ، سال ۱۳۵۶ ق - ۱۹۳۷ م ، جلد ۴ .
- ۶۳ - عوده ، عبدالقادر ، التشريح الجنائي الاسلامي مقارناً بالقانون الوضعي ، ناشر : موسسه البعثة ، الدراسات الاسلاميه ، چاپ اول ، سال ۱۳۶۱ ق ، جلد ۲ .
- ۶۴ - عوده ، عبدالقادر ، بررسی تطبیقی حقوق جزای اسلام و قوانین عرفی ، جرم و ارکان آن ، مترجم : حسن فرهودی نیا ، ناشر : انتشارات خیبر .
- ۶۵ - فرنگ اش م لگر ، مترجم ، داکتر علی اکبر رحمتیان ، درآمدی کوتاه بر جرم شناسی ، ناشر : مجمع علمی و فرهنگی مجد .
- ۶۶ - فیض ، علی رضاء ، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام ، چاپ ششم ، تهران ، سازمان چاپ و انتشارات سال ۱۳۸۱ هجری .
- ۶۷ - قریشی ، سید علی اکبر ، قاموس القرآن ، تهران دارالکتب الاسلامیه ، جلد ۱ و ۲ .
- ۶۸ - کوهن (حیم حرمان) ، حقوق کیفری یهود ، ترجمه : سلیمانی (حسین) ، عدالت کیفری در آیین یهود ، ناشر : مجموعه مقالات مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان مذاهب .
- ۶۹ - گرجی ، ابوالقاسم ، حدود و تعزیرات و قصاص ، ناشر : دانشگاه تهران ، سال ۱۳۸۵ ه خ .
- ۷۰ - گریستین ، لازرژ ، درآمدی به سیاست جنایی ، ترجمه : علی حسین ، نجفی ، ابرند آبادی ، ناشر : انتشارات میزان .
- ۷۱ - گنجی ، داکتر حمزه ، روانشناسی عمومی ، ناشر : انتشارات میزان ، تهران سال ۱۳۸۴ هجری .
- ۷۲ - گیدنز ، آنتونی ، مبانی جامعه شناسی ، ترجمه منوچهری صبوری ، چاپ پنجم ، تهران ، نی ، سال ۱۳۷۸ .
- ۷۳ - متین ، بسم الله ، چیتر کریمنولوژی ، ناشر : انتشارات البیرونی ، سال ۱۳۸۹ .
- ۷۴ - محسنی ، مرتضی ، حقوق جزای عمومی ، ناشر : انتشارات کتابخانه ملی ایران .

- ۷۵ - محمود عبدالرحمن عبدالمنعم ، معجم الالفاظ و المصطلحات الفقهيه ، ناشر : دارالفضيلة للنشر و التوزيع و التصدير ، سال : ۱۹۹۹ ميلادی ، جلد ۳ .
- ۷۶ - منوچهری ، عباس ، ابن خلدون و جامعه شناسی تاريخ معاصر ، سال ۱۳۷۶ ، نامه پژوهش .
- ۷۷ - موافی ، المنتسار احمد ، ترجمه : صدقی ، عبدالحق ، جرايم و حدود از نظر شريعت اسلام وقانون ، ناشر : انتشارات قضاء ارگان ستره محكمه ، سال ۱۳۷۰ ه ش ، جلد ۱ .
- ۷۸ - مومنی ، عابدین ، حقوق جزای اسلام ، ناشر : تهران ، سال ۱۳۸۲ ه خ .
- ۷۹ - مهدی کنیا ، مبانی جرم شناسی ، تهران دانشگاه تهران موسسه انتشارات ، چاپ هشتم ، جلد ۱ ، سال ۱۳۸۵ .
- ۸۰ - نذیر ، داد محمد ، حقوق جزای اسلام ، ناشر : انتشارات حامد رسالت ، کابل .
- ۸۱ - نذیر ، داد محمد ، اساسات حقوق اسلام ، ناشر : انتشارات حامد رسالت کابل .
- ۸۲ - وزارت عدليه ، قانون جزا رسمي جريده ، کابل مطبعه دولتي پرويز شماره ۱۳ ، سال ۱۳۸۱ .
- ۸۳ - هژبر الساداتی ، هانيه ، جرم شناسی محکومان ، ناشر : انتشارات بنياد حقوقی میزان .

Abstract

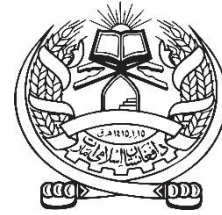
There is no doubt that crime is a social phenomenon, undeniable and at the same time has a very long history; which has taken place in various forms due to numerous changes and developments in societies. Naturally, a series of factors and causes have played a significant role in its emergence, and these factors can be individual, psychological, acquired, environmental, social, political, cultural, and economic factors, which influences the criminal in certain circumstances and human forces to commit a criminal act.

But, in different societies, due to the increasing growth and development of science and the significant progress of technology and contemporary sciences, people have been able to connect crime with other sciences such as criminal science, criminal law, criminology, find criminal policies, crime detection, etc, and in this way take a step towards eradicating or at least limiting criminal incidents in the society as much as possible; and this in itself is a praiseworthy and worthy action regarding the fight against crimes and the prevention of excessive occurrence of these crimes in the society.

Therefore, the present dissertation in order to complete my Master's course under the title (**The truth of crime in Islamic Sharia and the causes of its occurrence in the society**) I have included in the field of writing. In compiling this year's edition, I made the utmost effort to collect and discuss other issues related to crime from the point of view of Sharia law and the causes of its occurrence in the society. In order to research and examine the topics and materials related to crime in a scientific way, I arranged and organized the contents of this thesis in three separate chapters, topics and materials. As in the first chapter, the general concepts about crime, the relationship of crime with other sciences, the history of crime, the elements that constitute crime, in the second chapter, the types of crime, and the importance of each of its divisions, and in the third chapter, the causes of crime in society, that I have put toward.

Salam University
Faculty of Sharia and Law
Master Program in Jurisprudence and Law

Islamic Emirate of Afghanistan
Ministry of Higher Education
DM of Academic Affairs

The Truth of the Crime and the Causes of Its Occurrence in the Society (A Master's thesis)

Student: Noor Jahan Arifi
Supervisor: Dr , Mohammad Younus Ibrahimi
Year: 2020

Salam University
Faculty of Sharia and Law
Master Program in Jurisprudence and Law

Islamic Emirate of Afghanistan
Ministry of Higher Education
DM of Academic Affairs

**The Truth of the Crime and the Causes of Its
Occurrence in the Society
(A Master's thesis)**

Student: Noor Jahan Arifi
Supervisor: Dr. Mohammad Younus Ibrahimi
Year: 2020